

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI**

SİVAS İL MERKEZİNDE TÜRK DEVRİ TÜRBE MİMARİSİ

MASTER TEZİ

**Hazırlayan
Aslı KAYA**

**Danışman
Prof. Dr. Hakkı ACUN**

ANKARA 2007

ONAY

Aslı KAYA tarafından hazırlanan “SİVAS İL MERKEZİNDE TÜRK DEVRİ TÜRBE MİMARİSİ” başlıklı bu çalışma 19.06.2007 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Sanat Tarihi Anabilim dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

(İmza)

Başkan

Akademik Ünvanı, Adı Soyadı

Prof. Dr. Hakkı ACUN

(İmza)

Üye

Akademik Ünvanı, Adı Soyadı

Doç. Dr. Gül TUÇEL

(İmza)

Üye

Akademik Ünvanı, Adı Soyadı

Ydr. Doç. Dr. Rüstem BOZER

ÖNSÖZ

Ahiret inancı, ölüme ve ölen kişiye duyulan saygı, Orta Asya'da anıtsal mezar geleneğinin oluşmasında en önemli etkenlerdir. Orta Asya'dan Anadolu'ya ve Balkanlara doğru uzanan coğrafyada Türkler, yaşanan çağın hem maddi hem manevi ihtiyaçlarına göre eserler meydana getirmişlerdir. Türbeler ve mezar anıtları ile ilgili bugüne bir çok inceleme ve araştırma yapılmıştır. Araştırmamızın konusunu oluşturan Sivas türbelerini tüm detaylarıyla inceleme arzumuz Anadolu türbeleri içerisinde Sivas ili türbelerinin benzer ve farklı özelliklerini ortaya koymaktır.

Sivas merkezde bulunan on altı adet türbenin plan, malzeme, süsleme, strüktür elemanları ele alınarak inceleme yapılmıştır. Görsel olarak fotoğraf ve çizimlerle desteklenen çalışmayla şehir merkezindeki eserlerin sanat ve kültür tarihi açılarından önemini ortaya koymak asıl amaçtır.

Bu çalışmada, öncelikle verdiği destek, gösterdiği anlayış ve yardımlarından dolayı danışmanım Prof. Dr. Hakkı Acun'a, fotoğraflar konusunda büyük yardımlarında dolayı eşim Ahmet Fazıl Kaya ve arkadaşım Oğuz Önder'e, teşekkürü bir borç bilirim.

Ankara 2007

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

İçindekiler	ii
-------------------	----

GİRİŞ	1
-------------	---

1. Sivas Şehri'nin Tarihi	7
---------------------------------	---

2. Türklerde Türbe Mimarisinin Gelişimine Genel Bir Bakış	13
---	----

BİRİNCİ BÖLÜM	22
---------------------	----

KATALOG	22
---------------	----

1. Ayakta Olan Türbeler	22
-------------------------------	----

1.1.1. Abdülvehab Gazi Türbesi.....	22
-------------------------------------	----

1.1.2. İzzeddin Keykavus Türbesi	30
--	----

1.1.3. Buruciye Türbesi	47
-------------------------------	----

1.1.4. Güdük Minare (Şeyh Hasan Bey) Türbesi.....	58
---	----

1.1.5. Ahi Emir Türbesi	72
-------------------------------	----

1.1.6. Şeyh Çoban Türbesi	84
---------------------------------	----

1.1.7. Şeyh Erzurumi Türbesi.....	94
-----------------------------------	----

1.1.8. Şemseddin Sivasi Türbesi.....	103
--------------------------------------	-----

1.1.9. Numan Efendi Türbesi	111
-----------------------------------	-----

1.1.10. İncili Hanım Türbesi	119
------------------------------------	-----

1.1.11. Akbaş Sultan Türbesi.....	124
-----------------------------------	-----

1.1.12. Abdülvehab Gazi Türbesinin Yakınındaki Türbe Kalıntısı	131
--	-----

1.1.13. Abdülvehab Gazi Türbesinin Yakınındaki İkinci Türbe Kalıntısı ...	135
---	-----

1.1.14. Süt Evliyası Türbesi	138
------------------------------------	-----

1.1.15. Kadı Burhaneddin Türbesi	144
--	-----

1.2. Günümüzde Ayakta Olmayan Türbeler	146
--	-----

1.2.1. Kadı Burhaneddin Türbesi	147
---------------------------------------	-----

1.2.2. Şahne Kümbeti	152
----------------------------	-----

İKİNCİ BÖLÜM	154
--------------------	-----

2. DEĞERLENDİRME	155
------------------------	-----

2.1. PLAN TİPLERİ	155
-------------------------	-----

2.1.1. Kare Planlı Türbeler	155
-----------------------------------	-----

2.1.2. Ayaklı Türbeler.....	155
-----------------------------	-----

2.1.3. Dikdörtgen Planlı Türbeler	156
2.1.4. Poligonal Planlı Türbeler	156
2.1.5. Münferit Planlı Türbeler	157
2.2. MALZEME VE DUVAR TEKNİĞİ	158
2.3. YAPI ELEMANLAR	160
2.4. KUBBE GEÇİŞ ELEMANLARI	161
2.5. ÜST ÖRTÜ	162
2.6. SÜSLEME	164
2.6.1. Çini Süsleme	164
2.6.2. Tuğla Süsleme	165
2.6.3. Taş Süsleme	166
2.6.4. Alçı Süsleme	167
2.6.5. Kalemîşi Süsleme	167
2.6.6. Metal Süsleme	169
3. SONUÇ	169
KAYNAKÇA	171
EKLER	176
ÇİZİMLER	
FOTOĞRAFLAR	
ÖZET	180
ABSTRACT	182

GİRİŞ

Sivas, tarihin her döneminde ticaret yollarının kesiştiği önemli kavşak noktalarından birisi olmuştur. Sivas'ın, Türk hâkimiyetine girdikten sonra il merkezine yapılmış olan türbeler bu tezin konusunu oluşturmaktadır. İl merkezinde, günümüze ulaşabilmiş olan türbelerin mimari ve sanat değerleri bakımından incelenmiştir.

Sivas il merkezindeki türbeler, Türk Sanatı ve Türk Kültürü açısından çok önemlidir. Özellikle Selçuklu döneminden kalan eserlerdeki mevcut çini süslemeler Türk çini sanatının en güzel örneklerini teşkil etmektedir.

Sivas türbelerinin anlatıldığı bu çalışmada incelenen türbeler, Türklerin bölgeyi fethi ile yapılmaya başlanmıştır. Selçuklu, Eretna, Kadı Burhaneddin ve Osmanlı dönemlerine ait olan bu yapılar, yapıldıkları dönemlerin mimari özelliklerini yansıtmaktadırlar. Anadolu türbeleri hakkında birçok kapsamlı araştırma yapılmıştır. Anadolu'nun önemli merkezlerindeki türbeler kronolojik olarak zaman içerisinde geçirdiği evreler belirlenmiştir. Ancak Anadolu da bu yapı türüne ait yüzlerce eser bulunmasından dolayı bütün yapılar tüm detaylarıyla incelenememiştir. Sivas şehir merkezinde inşa edilmiş olan türbeler tam bir bütünsellik içerisinde araştırılmamıştır. Örneğin; bir başka tezin konusunu oluşturan, Sivas'ın tarihi eserlerinin incelendiği Can Hersek¹'in doktora tezi belirli bir zaman aralığını kapsadığı için sadece beş türbe²

(¹) Can Hersek, “Fetihten Osmanlı Dönemine Kadar Sivas Şehri Anıtları”, Gazi Üniversitesi Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 1993.

(²) İncelenen bu beş türbe; 1. İzzeddin Keykavus Türbesi, Burucerdî Türbesi, Ahi Emir Türbesi, Abdülvehab Gazi Türbesi, Şeyh Çoban Türbesi.

incelenmiştir. S. Cirtil'in⁽³⁾ hazırladığı doktora çalışmasında ise Sivas'ta Eretna dönemine ait dört tane türbe araştırılmıştır.⁴ B. Bilget⁽⁵⁾, H. Denizli⁽⁶⁾, H. Acun⁽⁷⁾, B. Ersoy⁽⁸⁾, R. Yinanç⁽⁹⁾ Sivas türbeleri üzerine hazırladıkları yayınlarında eserleri; plan, tarih, malzeme ve süslemeleri ile kısaca tanımlamışlardır. O.C. Tuncer⁽¹⁰⁾, H. Önköl⁽¹¹⁾ ve O. Aslanapa⁽¹²⁾ incelemelerin de Anadolu'da mevcut diğer eserlerle beraber bu türbeler hakkında da kısa bilgiler vermişlerdir. H.R. Ünal⁽¹³⁾ ve M. Üçer⁽¹⁴⁾ ise tek bir yapıyı anlatmışlardır. Ancak bu yayınlar, eserleri tam olarak değerlendirmemiz açısından yeterli değildir. 1. İzzeddin Keykavus Türbesi, Burucerdî Türbesi, Ahi Emir Türbesi, Abdülvehab Gazi Türbesi, Şeyh Çoban Türbesi, Süt Evliyası ve Güdük Minare Türbesi dışında geri kalan sekiz türbe hakkında yapılan yayınlarda bir iki paragrafı geçmeyen genel bilgiler aktarılmaktadır. Bu araştırma ile şehir merkezinde ayakta olan türbeler plan, süsleme, malzeme, teknik açılardan detaylı olarak incelenmiştir. Aynı dönemde inşa edilmiş diğer türbelerle karşılaştırılarak benzerlikleri ve farklılıkları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Türbelerin bu özellikleri dışında;

(³) Bkz. Saim Cirtil, "Ertana Beyliği Mimarisi, Selçuk Üniversitesi", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 2001.

(⁴) İncelenen bu dört türbe; Ahi Emir Türbesi, Şeyh Çoban Türbesi, Şeyh Erzurumi Türbesi, Güdük Minare Türbesi.

(⁵) Bkz. Burhan Bilget, **Sivas Anıt Mezarları** Ankara, 1993.

(⁶) Bkz. H. Denizli, **Sivas Tarihi Ve Anıtları** Ankara, 1998.

(⁷) Bkz. Hakkı Acun, "Sivas Ve Çevresindeki Tarihi Eserlerin Listesi", **Vakıflar Dergisi**, XX (1988) 183-220.

(⁸) Bkz. Bozkurt Ersoy, "Sivas Türbeleri", **Türkiye İş Bankası Kültür Ve Sanat Sivas Özel Sayısı**, sayı 6, 1990, s.15-22.

(⁹) Refet Yinanç, "Sivas Abideleri Ve Vakıfları", **Vakıflar Dergisi**, sayı 22, 1991, s.18.

(¹⁰) Bkz. Orhan Cezmi Tuncer, **Anadolu Kümbetleri 1,2,3**, Ankara, 1986.

(¹¹) Bkz. Hakkı Önköl, **Anadolu Selçuklu Türbeleri**, Ankara, 1996.

(¹²) Bkz. Oktay Aslanapa, **Türk Sanatı**, İstanbul, 1997.

(¹³) Bkz. H. R. Ünal, "Az Tanınan Ve Bilinmeyen Doğru Anadolu Kümbetleri Hakkında Notlar", **Vakıflar Dergisi**, sayı XI, 1976, s.121-163.

(¹⁴) M. Üçer, "Sivas'ta Ahi Emir Ahmet Kümbeti Ve Halk İnançlarındaki Yeri", **Türk Folkloru Araştırmaları**, sayı 1, 1986, s.169-176.

Şeyh Erzurumi Türbesinin günümüzde mevcut olmayan kapısının süsleme bordürleri, yine aynı türbeye ait 1980 senesine ait fotoğraflarına dayanarak yanlış restorasyon yapıldığı, Abdülvehap Gazi Türbesinin yakınındaki ikinci türbe kalıntısı ve Numan Efendi Türbesi'nin mezar taşlarının transkripsiyonu bu araştırma ile ilk defa ortaya koyulmuştur.

Araştırma kapsamında Sivas il merkezinde bulunan tarihi türbeler ile ilgili öncelikle literatür araştırmalarıyla başlanmıştır. Türbeler hakkında yazılmış olan bilimsel yazılar ve tezlerden ulaşılabilenler incelenmiştir. Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivi ve Sivas Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu arşivleri araştırılmıştır.

Araştırmanın ikinci safhasında eserler yerlerinde incelenerek, bugünkü mevcut durumları fotoğraf ve kamera ile tesbit edilmiştir. Kitabesi bulunan türbelerin kitabeleri okunmuş; kitabesi bulunmayan veya okunamayacak kadar tahrip olmuş eserlerin tarihlendirilmeler; vakfiye kayıtlarına, plan tipine, kullanılan malzemeye, süslemelere ve strüktüel elemanlara dayanmaktadır. Türbelerin temizliğini ve bakımını üstlenen kişilerle mülakatlar yapılmıştır.

Türklerin ölü gömme gelenekleri ve mezar mimarileri konularında çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Orta Asya'dan Balkanlara uzanan bu geniş coğrafyada Türkler bir çok türbe inşa etmişlerdir. Anadolu'da yapılmış türbelerle ilgili, hem monografiler⁽¹⁵⁾ hem de analogiler⁽¹⁶⁾ hazırlanmıştır.

(¹⁵) Anadolu ve Sivas türbelerini monografik olarak incelemiş bazı çalışmalar şunlardır: Bkz. Hakkı Acun, "Sivas Ve Çevresindeki Tarihi Eserlerin Listesi", **Vakıflar Dergisi**, sayı XX, 1988, s. 183-220. ; Bozkurt Ersoy, "Sivas Türbeleri", **Türkiye İş Bankası Kültür Ve Sanat Sivas Özel Sayısı**, sayı 6, 1990, s. 15-22. ; Hakkı Önkal, **Tire Türbeleri**, Ankara, 1991.; Burhan Bilget, **Sivas Anıt Mezarları**, Ankara, 1993.

(¹⁶) Anadolu türbelerini analogik olarak ele alıp inceleyen çalışmalar şöyledir: Bkz. Oluş Arık, **Erken Devir Anadolu-Türk Mimarisinde Türbe Biçimleri**, Ankara, 1969. ; Orhan Cezmi Tuncer,

İncelenen bu yerlerin içerisinde Sivas şehri de dahildir.

Anadolu ve bununla beraber Sivas şehri ilgili ilk bilgileri seyahatnamelerden elde etmekteyiz. İbn-i Batuta⁽¹⁷⁾ (1339), Polonyalı Simeon⁽¹⁸⁾ (1610), Katip Çelebi (1635), Evliya Çelebi⁽¹⁹⁾ (1648), Adrien Dupre⁽²⁰⁾ (1807), Victor Fontanier⁽²¹⁾ (1826), Bastistin Poujoulat⁽²²⁾ (1835), H. Von Moltke⁽²³⁾ (1838), Max Van Berchem ve Halil Edhem Bey⁽²⁴⁾ (1906) Sivas'ı ziyaret etmişlerdir. Seyyahlar, seyahatnamelerinde şehrin sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi alanlarında bilgiler vermişlerdir.

Evliya Çelebi, 1648 senesinde Sivas'a yaptığı ziyarette Şemseddin Sivas-i ve Abdülvehap Gazi türbeleri hakkında kısaca bilgi vermektedir.⁽²⁵⁾ 1903 (H. 1321) tarihli Sivas ili salnamesinde Şifaiye Medresesi, Gündük Minare, Burucerdi, Şahne türbeleri detaylı olarak anlatılmıştır. 1906'da Sivas'ı detaylı olarak inceleyen Max Van Berchem ve Halil Ethem Bey, "Sivas-Divriği Korpusu" isimli eserde yukarıda ismi geçen türbelerle beraber Kadı Burhaneddin türbesi hakkında çeşitli bilgiler verilmişlerdir.⁽²⁶⁾ İ. Hakkı Uzunçarşılı ve R. Nafiz Uzluk'un hazırladığı "Sivas Şehri" isimli eserde yukarıdaki türbelerin dışında Şeyh Çoban, Şeyh Erzurumi, Akbaş Sultan Türbeleri, Abdülvehap Gazi Türbesinin Yakınındaki Türbe kalıntısı ve Numan

Anadolu Kümbetleri 1,2,3, Ankara, 1986.; Hakkı Önkol, **Anadolu Selçuklu Türbeleri**, Ankara, 1996.

⁽¹⁷⁾ İsmet Parmaksızoğlu, **İbn-i Batuta'dan Seçmeler**, 1000 Temel Eser, Ankara, 1970.

⁽¹⁸⁾ Hrand D. Andreasyan, **Polonyalı Simeon'un Seyahatnamesi 1073**, İstanbul, 1964.

⁽¹⁹⁾ Evliya Çelebi, **Evliya Çelebi Seyahatnamesi 3-4**, İstanbul, 1986.

⁽²⁰⁾ A. Dupre, **1807, 1808, 1809 Yıllarında İran'a Seyahatler**, Paris, 1891.

⁽²¹⁾ V. Fontanier, **Doğu'ya Seyahatler 1**, Paris, 1829.

⁽²²⁾ B. Poujoulat, **Küçük Asya'ya Seyahat**, Paris, 1840.

⁽²³⁾ H. Von Moltke, **Türkiye Mektupları**, çev. Hayrullah Örs, İstanbul, 1995.

⁽²⁴⁾ Max Van Berchem, Halil Ethem Bey, **Sivas-Divriği Korpusu**, Kahire, 1917.

⁽²⁵⁾ Evliya Çelebi, **Evliya Çelebi Seyahatnamesi 3**, İstanbul, 1986.

⁽²⁶⁾ Max Van Berchem, Halil Ethem Bey, **Sivas-Divriği Korpusu**, Kahire, 1917.

Efendi Kabristanı da anlatılmıştır.⁽²⁷⁾ İ. Hakkı Uzunçarşılı ve R. Nafiz Uzluk'un bu eseri daha sonra Recep Toparlı tarafından 1997 senesinde Latin harfleri ile yeniden basılmıştır.⁽²⁸⁾ A. Gabriel'in, "Monuments Turcs d'Anatolie, 2" isimli eserlerinde yine bahsi geçen türbeler incelenmiştir.⁽²⁹⁾ Ana kaynak olarak gösterilen bu eserlerin dışında; H.R. Ünal⁽³⁰⁾, O.C. Tuncer⁽³¹⁾, H. Acun⁽³²⁾, B. Ersoy⁽³³⁾, R. Yinanç⁽³⁴⁾, C. Hersek⁽³⁵⁾, B. Bilget⁽³⁶⁾, H. Önkal⁽³⁷⁾, O. Aslanapa⁽³⁸⁾, H. Denizli⁽³⁹⁾, S. Cirtil⁽⁴⁰⁾ Sivas türbelerini incelemişlerdir.

O. Arık⁽⁴¹⁾, H. Önkal⁽⁴²⁾ ve O. C. Tuncer'in⁽⁴³⁾ hazırladıkları eserler, türbeler konusunda genel bir yargıya vardıkları için diğer yayınlardan ayrılmaktadır. O. Arık eserinde, Anadolu'da erken devirde inşa edilen türbeleri plan bakımından ele almış ve sekiz ana başlık altında gruplandırmıştır. H. Önkal, Anadolu Selçuklu devleti zamanında Anadolu'da inşa edilmiş,

⁽²⁷⁾ İ.H. Uzunçarşılı, R.Nafiz Uzluk, **Sivas Şehri**, çev. Recep Toparlı, Sivas, 1997.

⁽²⁸⁾ Bkz. İ.H. Uzunçarşılı, R.Nafiz Uzluk, **Sivas Şehri**, çev. Recep Toparlı, Sivas, 1997.

⁽²⁹⁾ Bkz. A. Gabriel, **Monuments Turcs d'Anatolie 2**, Paris, 1931, 43.

⁽³⁰⁾ Bkz. H. R. Ünal, "Az Tanınan Ve Bilinmeyen Doğu Anadolu Kümbetleri Hakkında Notlar", **Vakıflar Dergisi**, sayı XI, 1976, s. 121-163.

⁽³¹⁾ Bkz. Orhan Cezmi Tuncer, **Anadolu Kümbetleri 1,2,3**, Ankara, 1986.

⁽³²⁾ Bkz. Hakkı Acun, "Sivas Ve Çevresindeki Tarihi Eserlerin Listesi", **Vakıflar Dergisi**, sayı XX, 1988, s. 183-220.

⁽³³⁾ Bkz. Bozkurt Ersoy, "Sivas Türbeleri", **Türkiye İş Bankası Kültür Ve Sanat Sivas Özel Sayısı**, sayı 6, 1990, s. 15-22.

⁽³⁴⁾ Refet Yinanç, "Sivas Abideleri Ve Vakıfları", **Vakıflar Dergisi**, sayı 22, 1991, s. 18.

⁽³⁵⁾ Bkz. Can Hersek, "Fetihten Osmanlı Dönemine kadar Sivas Şehri Anıtları", Gazi Üniversitesi Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 1993.

⁽³⁶⁾ Bkz. Burhan Bilget, **Sivas Anıt Mezarları**, Ankara, 1993.

⁽³⁷⁾ Bkz. Hakkı Önkal, **Anadolu Selçuklu Türbeleri**, Ankara, 1996.

⁽³⁸⁾ Bkz. Oktay Aslanapa, **Türk Sanatı**, İstanbul, 1997.

⁽³⁹⁾ Bkz. H. Denizli, **Sivas Tarihi Ve Anıtları**, Ankara, 1998.

⁽⁴⁰⁾ Bkz. Saim Cirtil, "Ertana Beyliği Mimarisi", Selçuk Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi,, Konya, 2001.

⁽⁴¹⁾ M. Oluş Arık, **Erken Devir Anadolu-Türk Mimarisinde Türbe Biçimleri**, Ankara, 1969.

⁽⁴²⁾ H.Önkal, **Anadolu Selçuklu Türbeleri**, Ankara, 1996.

⁽⁴³⁾ Orhan Cezmi Tuncer, **Anadolu Kümbetleri 1,2,3**, Ankara, 1986.

günümüze ulaşabilen türbeleri; tarih, plan, süsleme ve malzeme bakımından ele alarak incelemiştir. Böylece, araştırması yapılan eserler, Anadolu Selçuklu türbelerinin genel özelliklerini ortaya koymuştur. O.C. Tuncer ise daha kapsamlı bir çalışma yaparak Anadolu Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı devleti dönemlerinde Anadolu'da inşa edilen bütün türbeleri; tarih, plan, süsleme, malzeme ve strüktür elemanlarına dayanarak incelemiştir. Araştırılan döneme ait eserler, inşa edildikleri şehirlere göre sınıflandırılmıştır. Böylece, Anadolu'da 12. yy.dan itibaren inşa edilen türbeler hem kayıt altına alınmış hem de ele alınan dönemlere göre genel özellikler ortaya konulmuştur. Yayınlanan diğer araştırmalarda, Sivas'ta inşa edilmiş türbeler diğer eserlerle beraber anlatılmış ya da seçilmiş olan tek bir türbe ile konu sınırlandırılmıştır.

Ömer Demirel'in, Osmanlı döneminde inşa edilmiş, vakfiyesi olan bütün eserlerin ve mahallerin anlatıldığı "Sivas Şehir Hayatında Vakıfların Rolü" isimli kitabı vakıf kayıtlarına dayanarak hazırlanmasından dolayı eserlerin tarihlendirilmesine yardımcı olmaktadır.⁽⁴⁴⁾ Sivas türbeleri, mimari özellikleri dışında, halk arasındaki inanç ve efsaneler bazı araştırmaların konusunu oluşturmuştur.⁽⁴⁵⁾

⁽⁴⁴⁾ Ö. Demirel, **Sivas Şehir Hayatında Vakıfların Rolü**, Ankara, 2000.

⁽⁴⁵⁾ Bkz. Kutlu Özen, **Sivas ve Divriği Yöresindeki Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak Yerleri**, Sivas, 1996. ; Kutlu Özen, **Sivas Efsaneleri**, Sivas, 2001. ; Müjgan Üçer, "Sivas Efsanelerinde Ve Binalarında Yaşayan Tarih", **Revak Dergisi**, sayı 8, Sivas, 2001, s. 57-63. ; Serap Taşdemir, Yaşar Kalafat, "Sivas Yöresi Türk Halk Kültüründe Türbeler Etrafında Oluşmuş İnançlar", **Cumhuriyetin 80. yılında Sivas Sempozyumu**, Sivas, 2003, s. 493-505.

1. Sivas Şehri'nin Tarihi

1946-47 yıllarında Tahsin Özgüç, Sivas Kalesi kazı ve Topraktepe, Maltepe Höyüğünde, İ. Kılıç Kökten ise Halfik Gölü adasında yer alan Pılır Höyüğünde sondaj çalışmalarını yürütmüştür. 1992-93 yıllarında A. Tuba Ökse ve Sivas Müzesi arkeologlarından oluşan ekip tarafından yapılan yüzey araştırmalarında yetmiş iki yerleşim yeri incelenmiştir.⁽⁴⁶⁾ Yapılan araştırmalar sonucunda, Sivas ili tarihi M.Ö. 5.- 4. bin Kalkolitik Çağa inmiştir. Bu döneme ait yazılı belgelerin bulunmayışı, sadece arkeolojik buluntulara dayalı değerlendirmeler yapılmasına olanak vermektedir. Bu döneme ait yerleşimler genellikle Kızılırmak Havzasında yer almaktadır. M.Ö. 3. bin'de Anadolu'da Eski Tunç Çağı yaşanmıştır. Bu dönemde Sivas yöresi hakkında çanak çömlek kalıntılarından bilgi edinmekteyiz. M.Ö. 4. bin yıldan itibaren Mezopotamya'da geliştirilen çivi yazısının M.Ö. 2. bin başlarında Orta Anadolu'ya gelen Eski Asurlu tüccarlar tarafından getirilmesi ile Anadolu, tarihi dönemlere girmiştir. Sivas bölgesi, coğrafi konumu nedeniyle Asur Ticaret Kolonileri çağında, kuzey Mezopotamya'dan Orta Anadolu'ya giden ticaret yolu üzerinde yer almaktadır.⁽⁴⁷⁾

Yüzey araştırmalarından çıkan sonuçlara göre Sivas ilinin M.Ö. 1600'lerden itibaren Hitit Devleti'nin sınırları içinde olduğu anlaşılmaktadır. Altın yayla'ya bağlı Başören köyü Kuşaklı mevkiinde 1993 yılında yapılan kazı sonucunda, etrafı surlarla çevrili şehrin kuzey terasında büyük bir mabed açığa çıkarılmıştır. Araştırmalar sırasında bulunan bir çivi yazılı tablet parçası

⁽⁴⁶⁾ Bkz. A. Tuba Ökse, "Sivas İli 1992 Yüzey Araştırması", **XI. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, , 1993, s. 243-258.

⁽⁴⁷⁾ Hikmet Denizli, **Sivas Tarihi Ve Anıtları**, Ankara, 1998, s.3-4.

da burasının, arşivi bulunan önemli bir Hitit İmparatorluk şehri olduğunu göstermektedir.⁽⁴⁸⁾

Bu dönemde Sivas, Hitit ve Frigyalılar zamanında doğu-batı yolları ile Lidyalılar zamanında, Mezopotamya ve İran ticaretini Ege kıyılarına bağlayan Kral Yolu'nun üzerinde, önemli kavşak noktalarından birisi olmuştur.⁽⁴⁹⁾

M.S. 395'te Roma İmparatorluğunun ikiye ayrılmasından sonra Sivas, Bizans döneminde sınır bölgesi niteliğini korumuştur. Avrupa ile Asya arasındaki Baharat yolu ve Mezopotamya ile Karadeniz ticaret yolu üzerinde olan, mal ve esir ticareti merkezi durumundadır. Bizans İmparatoru Justinianus şehrin bu özelliklerini göz önünde tutarak surlarını ve kalesini yeniden onarmış, eksikliklerini tamamlatmıştır.

“Sivas” adını Roma İmparatoru Ogüst'e şükran ifadesi olarak eski Grekçe'de aynı anlama gelen “Sebasteia” (Ogüst'ün Şehri)'dan aldığı tahmin edilmektedir.⁽⁵⁰⁾ Bu ismi Kapadokya Kralı Arkelavus ile evlenen ve ölen eşi Pontus Kralı Polemon'un varisi olan, her iki ülkeyi birleştiren Pythodoris tarafından verilmiştir.⁽⁵¹⁾

“Sivas” adı ile ilgili bir rivayete göre “Sipas”ın⁽⁵²⁾ Hititçe bir sözcük olduğudur. Hititlerin bir kolu olan “Sibasip” kavminin adına izafe edildiği söylenmektedir.⁽⁵³⁾ Ayrıca, “Sivas” adının “sipas”tan geldiği bunun da şükran,

⁽⁴⁸⁾ Hikmet Denizli, **Sivas Tarihi Ve Anıtları**, Ankara, 1998, s.4-5.

⁽⁴⁹⁾ Hakkı Acun, “Yolların Kesiştiği Şehir Sivas”, **Cumhuriyetin 80. Yılında Sivas Sempozyumu Bildirileri 2003**, Sivas, 2003, s. 23-29.

⁽⁵⁰⁾ İ.H. Uzunçarşılı, R.Nafiz Uzluk, **Sivas Şehri**, çev. Recep Toparlı, Sivas, 1997, s. 12.

⁽⁵¹⁾ Fahrettin Başel, **Sivas Bülteni**, Sivas, 1935, s.14.

⁽⁵²⁾ Türkçe de “Sipas” kelimesi, Arapça “şükretme, dua etme” manalarına gelmektedir. Bkz. Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat**, Ankara, 1999, s.955.

⁽⁵³⁾ Oğuz Ceylan, **Sur Ve Kaleleri İle Tarihte Sivas**, Sivas, 1996, s.10.

minnet ve şefkat anlamına gelmektedir. Yani önce Tanrı'ya şükür, sonra ana ve baba'ya minnet sonra da küçüklere şefkat, bu şehrin sembolüdür.⁽⁵⁴⁾

“Sivas” üç göz veya üç değirmen anlamına gelmekte olan rivayetleri de mevcuttur. “Üç Değirmen” manasına gelen “Sebas” kelimesinden türediği söylentisi de vardır.⁽⁵⁵⁾ Üç gözden şehre şükür, minnet ve şefkat pınarları akmaktadır. Şehir halkının mutluluğu için bu üç düstura önem verilmesi dolayısı ile bu pınarların hiç kurumaması, her zaman istenmiştir.⁽⁵⁶⁾

Urfalı Mathieu Vekayinamesine göre Van yöresi hükümdarı Johan Senekerim, 1021 yılında Selçuklu Türkleri tarafından sıkıştırılınca memleketini Bizans İmparatoru II. Basileios'a bırakarak karşılığında Sivas'i almıştır. Senekerim, oğlu David ve onun oğlu Edom ve Ebusehl hükümdarlıklarını devam ettirmişlerdir. Edom ve Ebusehl'in 1080 yılında ölümü üzerine Bizans İmparatoru Nikephor zamanında Sivas ve çevresi yeniden Bizans devletine geçmiştir.

1021 yılından itibaren, Oğuzların Anadolu akınları başlamıştır.⁽⁵⁷⁾ Sivas, Malazgirt savaşından sonra (1071) Selçuklu sultanı Alpaslan'ın

⁽⁵⁴⁾ Müjgan Üçer, “Sivas Efsanelerinde Ve Binalarında Yaşayan Tarih”, **Revak Dergisi**, sayı 5, 2001, s. 52.

⁽⁵⁵⁾ Oğuz Ceylan, **Sur Ve Kaleleri İle Tarihte Sivas**, Sivas, 1996, s.11.

⁽⁵⁶⁾ Müjgan Üçer, “Sivas Efsanelerinde Ve Binalarında Yaşayan Tarih”, **Revak Dergisi**, sayı 5, 2001, s. 52-53.

⁽⁵⁷⁾ Urfalı Mathieu Vekayinamesinde, Oğuzların Anadolu'ya gelmeleri için öncü olarak yapılan akınlardan birisini şöyle anlatmaktadır: “Sultan Tuğrul'un divanından gelen üç acımasız bey tarafından birçok vilayetler yağmalanarak tahrip edilmiş ve bunların halkı kısmen kılıçtan geçirilmiş, kısmen de tutsak edilmiştir. Bu üç acımasız Bey, kuvvetlerinin başında ölüm nişanı olan bayraklar taşıyarak nüfusu çok ve güzel bir şehir olan Sivas üzerine yürüdüler.

Bunların naraları, gök gürültüsünü andırır bir şekilde yankılanıyordu. Türkler, özellikle Senekerim'in oğulları Adom ve Ebu'l Sehl'i elde etmek istiyorlardı. Fakat bu prensler, Türklerin

kumandanlarından Danişmend Gazi tarafından alınmıştır. Daha sonra Selçuklu devletinden bağımsız olarak Danişmend Beyliğini kurmuştur. Selçuklu sultanları Mesut ve II. Kılıç Aslan beyliğin üzerine yürümüş, 1174 yılında II. Kılıç Aslan tarafından beylik yıkılmış, Sivas Selçuklu egemenliğine girmiştir.⁽⁵⁸⁾

Şehri, 12. yy.ın ikinci yarısında II. Kılıç Aslan zamanında gelişmeye başlamıştır. 13. yy.da kuzeyden gelen köleler, cariyeler ve kürkler İslam ülkelerine buradan dağıtılmaktaydı. 14. yy.ın sonuna kadar bu ticaret yolu faaliyeti devam ettirmiştir. Bu yol dışında, doğu-batı istikametinde de ticari faaliyetler hızlanmıştır. 14. ve 15. yy.larda Avrupa'da feodal düzenin sarsılarak şehir hayatının gelişmeye başlaması, Avrupa ülkelerini Müslümanlarla büyük ölçüde ticari ilişkilere yöneltti. Sivas birçok kavimlere mensup tüccarların yerleştikleri ve oradan dünyanın her tarafına kervanlar hazırladıkları bir merkez haline geldi. Antalya'dan gelen kervanlar, Konya, Kayseri üzerinden Sivas'a geliyor, buradan Erzincan-Erzurum yolu üzerinden Tebriz'e varıyorlardı. Bu gelişmeler sonucunda Cenevizliler Sivas'ta bir konsolosluk kurdular.⁽⁵⁹⁾

Alaaddin Ertana, İlhanlı hükümdarı Ebu Sait Han'a bağlı idi. 1335 yılında Ebu Sait Han'ın ölmesi üzerine bağımsızlığını ilan etti. 1365 senesinde Alaaddin Ali Bey hükümdar oldu. Amasya seferinde ölmesi üzerine yerine

yaklaşmakta oldukları haberini alır almaz şehrin ileri gelenlerinden ve maiyetindekilerden büyük bir toplulukla Sivas'ın güney batısındaki Kavadanak'a kaçtılar.

O, ne müthiş bir gündü. Bir anda Sivas şehrinin etrafındaki ovalar baştan başa kan deryasına döndü. Şehrin surlarını kat edip geçen ırmak, o dakikan itibaren kırmızı bir kan nehri olarak akmaya başladı. Türkler burada sekiz gün kaldıktan sonra ülkelerine döndüler, bu olay miladi 1059 veya 1060 mart ayında gerçekleşmiştir (H. 452)". Bkz. İ.H. Uzunçarşılı, R.Nafiz Uzluk, **Sivas Şehri**, çev. Recep Toparlı, Sivas,1997, s.13.

⁽⁵⁸⁾ Rabia Demirören, **Sivas Tarihi**, Sivas, 1959, s.4-5.

⁽⁵⁹⁾ Osman Turan, "Selçuklular Zamanında Sivas Şehri", **Ankara Üni. D.T.C.F. Dergisi**, sayı IX, Aralık, 1951, s. 450-451.

yedi yaşındaki oğlu Mehmet Bey geçti. Kayseri kadısı Kadı Burhaneddin bu durumdan yararlanarak 1381 yılında kendi adını taşıyan devletini kurdu.

Kadı Burhaneddin 1399'da ölünce yerine oğlu Alaaddin geçti. Bu dönemde, kuzeyde Yıldırım Beyazıt, güneyde Karamanlılar Sivas'ı tehdit ediyorlardı. Alaaddin Bey şehri Osmanlılara teslim etti. 1. Beyazıt'ın oğlu Emir Süleyman Çelebi, Sivas'a ilk Osmanlı eyalet valisi olarak atandı.⁽⁶⁰⁾

Osmanlıların, Sivas'ı almasından bir yıl geçmeden Timur şehri kuşattı. Timur, kendisini Cengiz Han'ın ve oğullarının varisi olarak görmüş, başta Hindistan olmak üzere Anadolu, Irak, İran ve Kafkasya gibi çok geniş bir toprak parçasının kendisine ait olmasını istemiştir. 1401 muharrem ayının başlangıcında Timur kaleyi kuşatmış, taarruza geçmiştir. Sivas'ın ayan, eşraf, uleması ve kale muhafızı Mustafa Bey, Timur'un huzuruna gelerek kaleyi teslim etmişlerdir.⁽⁶¹⁾ Timur'un ordusu şehri yağma etti.⁽⁶²⁾ 1402 Ankara Savaşı sonrasında Osmanlı Devleti fetret dönemine girmiştir. On bir yıl süren dönemi Çelebi Mehmet sona erdirdi. Bu dönemde Sivas Kadı Burhaneddin'in damadı Mezit Bey tarafından idare edildi. Çelebi Mehmet Mezit Bey'i yenerek onu hakimiyeti altına aldı.⁽⁶³⁾

Sivas, 15 yy.da Timur'un yağmalamasından sonra, ticaret yollarının da değişmesi sonucunda eski önemini yitirmiştir. 16. ve 17. yy.larda Celali Ayaklanmalarının en etkili olduğu bölgeler arasındadır. 17.yy ortalarında merkezi otoritenin zayıflaması yüzünden yerel güçlerle merkez arasında meydana gelen çatışmalardan şehir çok zara görmüştür. 18. yy.da bölge

⁽⁶⁰⁾ Hakkı Acun, "Yolların Kesiştiği Şehir Sivas", **Cumhuriyetin 80. Yılında Sivas Sempozyumu Bildirileri 2003**, Sivas, 2003, s. 24.

⁽⁶¹⁾ Ömer Demirel, "Sivas'ın Timur Tarafından Zaptı Ve Yağmalanması, **Cumhuriyetin 80. Yılında Sivas Sempozyumu Bildirileri**, 15-17 Mayıs, 2003, s. 35.

⁽⁶²⁾ Rabia Demiröre, **Sivas Tarihi**, Sivas, 1959, s.5-8.

⁽⁶³⁾ İ.H. Uzunçarşılı, R.Nafiz Uzlu, **Sivas Şehri**, çev. Recep Toparlı, Sivas 1997, s.118-121.

Çapanoğullarının etkisi altında kalmıştır.⁽⁶⁴⁾ Bu yıllarda Anadolu'ya gelen seyyahlar Sivas'ı “Yolları çamur ve toz içinde, toprak bacalı basit evler ve karmakarışık sokaklar” kelimeleriyle tasvir etmektedir.⁽⁶⁵⁾ 19.yy sonlarında oluşturulan Sivas vilayetinde ki Ermeni ayaklanmaları Hamidiye Alayları tarafından bastırılmıştır.

Milli Mücadele döneminde, Sivas aktif şehirlerden birisi olmuştur. Erzurum Kongresinin akabinde Mustafa Kemal önderliğinde Temsil Heyeti 2 Eylül'de Sivas'a gelmiştir. Bütün Osmanlı topraklarından gelen delegeler, 4 Eylül günü çalışmalara başlamıştır. Kongrede “Manda” yönetimi kesinlikle reddedilmiştir. Temsil heyeti seçilerek, 11 Eylülde çalışmalar tamamlanmıştır. “Vatanın, bütünlüğü, bölünmezliği ve bağımsızlığı” ile ilgili alınan kararlarla Sivas, ilk kez Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kurulma düşüncesinin bütün vatana yayıldığı yer olarak, önemli bir kararın ve dönüm noktasının şerefini taşımaktadır.

⁽⁶⁴⁾ Hakkı Acun, **Tüm Yönleri İle Çapanoğulları Ve Eserleri**, Ankara, 2005.

⁽⁶⁵⁾ Hakkı Acun, “Sivas Ve Çevresindeki Tarihi Eserlerin Listesi”, **Vakıflar Dergisi**, sayı XX, 1988, s. 185.

2. Türklerde Türbe Mimarisinin Gelişimine Genel Bir Bakış

Tarihi ve folklorik araştırmalardan başka Orta Asya'daki İslam öncesi Türk kurganlarında⁽⁶⁶⁾ yapılan kazılar ve arkeolojik araştırmalar, Türklerin çok köklü ve zengin ölü gömme adetlerine sahip olduklarını ortaya koymaktadır.

Defin geleneklerinin Orta ve İç Asya'nın ilk kültürlerinden gelen inanış ve uygulamalara dayandığı anlaşılmaktadır. Ancak, Türklerle ilgili yazılı bilgileri Çin resmi tarihinden öğrenmekteyiz.⁽⁶⁷⁾

Göçer bir toplum olan Türklerin, öteki dünyaya verdiği önem, yer altı dünyasının tanrısı Erlik Han'ın Gök tanrısından sonra gelmesinden anlaşılmaktadır. Yeniden dünyaya geliş inanmışlardır. Bu da mezar yapılarının önemini arttırmıştır. Kurganların boyutları, her kültürde olduğu gibi kişilerin sosyal statüleri ile orantılı olarak büyümüştür.⁽⁶⁸⁾ Asil soydan gelen bir kişi, öldüğünde cesedi çadırda bekletilir. Cesedin kokmaması için iç organları çıkarılarak bir çeşit mumyalama işlemi yapılır.⁽⁶⁹⁾ Kurganın yapımı, hazırlığı, elçilerin çağırılması için zaman gerektirdiğinden, ilkbaharda ölen sonbaharda, sonbaharda ölen ilkbaharda gömülürdü.⁽⁷⁰⁾

⁽⁶⁶⁾ “Kurgan, Çağatayca bir kelimedir. Korumak sözcüğünden türediği için, küçük kalelere de bu ad verilir. Küçük şehirlere “kurgança” denir. Orta Asya da eski Türklerin, ölülerini gömüp üzerine toprak yığarak yaptıkları tepeler anlamındadır.” Adnan Turani, **Sanat Terimleri Sözlüğü**, 1966, s.69.

⁽⁶⁷⁾ Yaşar Çoruhlu, “Kurgan Ve Çadır (Yurt)’dan Kümbet Ve Türbeye Geçiş”, **Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü Ve İnsan Hayatında Etkilileri Sempozyumu**, 1999, s. 47.

⁽⁶⁸⁾ Doğan Kuban, **Batıya Göçün Sanatsal Evreleri**, İstanbul, 1993, s.43.

⁽⁶⁹⁾ “İslamiyet’in kesin yaşağına karşılık, özellikle önemli kişilerin cesetleri tahnit edilmekteydi. Kanuni Sultan Süleyman’ın na’ası’nın da tahnit edilmiş olması, bu uygulamanın XVI. Yüzyıla karda devam ettiğini göstermektedir”. İsmail Orman, “İstanbul’daki XVI. Yüzyıl Türbelerinin Çini Süsleme Programları”, İstanbul Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1999, s. 7.

⁽⁷⁰⁾ Orhan Cezmi Tuncer, **Anadolu Kümbetleri 1**, Ankara, 1986, s.257.

Cenaze töreni sırasında yapılan işlemlerden, ölen kişinin öteki dünyada yaşayacağına inanıldığını anlıyoruz. Çünkü kurgana ölenin kullanacağı çeşitli eşyalar ve mezar hediyeleri konulmaktadır. Ölenin atları da bu amaçla ölenle beraber gömülüyordu. Bu arada kuyrukları matem işareti olarak kesiliyor veya değişik şekillerde örülüyor yada bağlanıyordu. ⁽⁷¹⁾

Ölünün, gömülmesi dışında farklı yöntemler de kullanılmıştır. M.Ö. 1200'lerde Orta Asya yakma işlemi görülmeye başlamıştır. Ceset yakılınca, kemikler ya gömülür ya da ırmağa atılırdı. Ateşin, "en temiz şey olduğuna, ona düşen şeyin temizlendiğine, ölüyü de kirlerinden ve günahlarından arındırdığına" inanılırdı. Yakma yönteminin dışında, ceset ağaca da asılmıştır. 18. yy.a kadar Yakut Türkleri bu geleneği uygulamışlardır. Moğollar ve Beltirler ise, hayvanın kalbini sıkarak öldürüyorlardı. Burada amaç; kandaki kuvvetin yere düşmemesini ve kötülüğün dağılmamasını sağlamaktır.

Yas işareti olarak saç kesme Osmanlı döneminde de sürmüştür. ⁽⁷²⁾ Fatih Sultan Mehmet Han'ın cenaze töreninde, atlarının kuyruklarının kesilmesi ve eyerleri ters çevrilmiş olarak tabutun önünde yürütülmesi ve kırık bir yay ile okların tabutunun üzerine konulması, İslamiyet öncesi geleneklere bağlanmaktadır.⁽⁷³⁾ Kurganlar, çadırlar ve yavaş yavaş ortaya çıkan diğer mimari unsurlar sonraki devirlerde Türk mimarisinin kaynaklarını oluşturmuştur.

Kurganların mimari yapısında içleri ev gibi düzenlenmektedir. Büyük kurganların, ağaç tomruklardan, odalar şeklinde inşa edilmesi, ölüye ait her türlü eşyanın mezarda yer alması, at cesetlerinin mezarda bulunması, ölü için

⁽⁷¹⁾ Yaşar Çoruhlu, **Erken Devir Türk Sanatının ABC'si**, İstanbul, 1998, s.44.

⁽⁷²⁾ Orhan Cezmi Tuncer, **Anadolu Kümbetleri 1**, Ankara, 1986, s.254- 258.

⁽⁷³⁾ İsmail Orman, "İstanbul'daki XVI. Yüzyıl Türbelerinin Çini Süsleme Programları", İstanbul Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1999, s. 7.

konulan yiyeceklerin dahi buralara ceset ile birlikte gömülmesi, ölen kişinin dünyadakine benzer bir hayat süreceğine inanıldığını ve kurganın da aynı zamanda ev olarak düşünülüp tasarlandığını göstermektedir.⁽⁷⁴⁾

Genelde kurgan bir çukur içine yapılmış bir ağaç mezar odasından ve onun üstüne yığılarak meydana getirilen bir küçük tepecikten oluşmaktadır. Tip olarak her hangi bir malzeme ile ve değişik boyutlarda yapılan mezar tepelerinden (tümülüs) farklı değildir. Örneğin bir reisinin mezarı, 4-7 m. derinlikte bir çukur içine yerleşmiş 6-7 m. kenarlı çift duvarlı ve çatılı bir mezar odası ve bu odanın içine konmuş bir ahşap sandukadan oluşuyor. Çukur doldurulduktan sonra mezarın çevresine 25-30 m. çapında dairesel bir taş duvar örülüyor ve içine birkaç metre yüksekliğinde büyük taşlar, doldurduktan sonra üzerine bir toprak tepeciği yapılıyordu.⁽⁷⁵⁾

Erken İslam mimarisinde, Türk mimarisi etkilerinin de görüldüğü “Kubbetü’s –Süleybiye” dışında büyük mezar anıtı yoktur. Zaten İslam inancına göre sonraki dönemlere kalacak mezar anıtı inşa edilmesi hoş karşılanmamaktadır. Mezarın üzerine kubbeli bir yapı yapılması, İslam müctehidleri tarafından haram kabul edilmiştir. Mezarın, sadece üzerine basılmaması için hafifçe yükseltilmesini uygun görmüşlerdir.⁽⁷⁶⁾ Mezar yapılarının, başlangıçta İslam’ın “tevhid” inancına bir tehlike oluşturabileceği düşüncesi ile uygun bulunmadığı ancak yasağın zamanla gevşediği söylenmektedir.⁽⁷⁷⁾ Bunun sonucunda geleneklere dayanarak kümbet ve türbe mimarisinde bir çok eser meydana getirilmiştir.

⁽⁷⁴⁾ Yaşar Çoruhlu, “Kurgan Ve Çadır (Yurt)’dan Kümbet Ve Türbeye Geçiş”, **Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü Ve İnsan Hayatında Etkilileri Sempozyumu**, 1999, s. 49.

⁽⁷⁵⁾ Doğan Kuban, **Batıya Göçün Sanatsal Evreleri**, İstanbul, 1993, s.43-44.

⁽⁷⁶⁾ Yaşar Çoruhlu, “Kurgan Ve Çadır (Yurt)’dan Kümbet Ve Türbeye Geçiş”, **Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü Ve İnsan Hayatında Etkilileri Sempozyumu** 1999, s. 51.

⁽⁷⁷⁾ Hakkı Önkal, **Anadolu Selçuklu Türbeleri**, Ankara, 1996, s.1-3.

Türbe, İslam dünyasında Türkler tarafından yaygınlaştırılan bir yapı türüdür. Toprak anlamındaki Arapça “türb” kökünden gelen türbe kelimesi, mezar üzerine kurulan bina anlamında kullanılmıştır. Ancak, bu yapılar türbe dışında, kubbe, künbed, meşhed, makbereve ravza gibi değişik adlarla da ifade edilmektedirler.⁽⁷⁸⁾

10. yy.ın başlarında Buhara’da inşa edilen Samanoğlu İsmail Türbesi, Karahanlı türbelerine öncülük ve tuğla mimarisi ile örnek teşkil eden bir yapıdır. Form, malzeme ve süsleme bakımından Karahanlıları etkilemiştir.⁽⁷⁹⁾

Karahanlılar döneminde, Tim’de Arap Ata (978), 12. yy. başlarından kalmış Ayşe Bibi ve Balacı Hatun, Özkent’de Celaleddin Hüseyin türbeleri yapılmıştır.⁽⁸⁰⁾ Eserler, hem plan hem de cephe süslemeleri açısından sonraki dönemler için öncü olan yapılardır. Cephelerde tuğlanın değişik şekillerde istiflenmesi ile yapılan geometrik süslemeler, stilize rumi motifler eserlerin heybetini bir kat daha arttırmıştır.

Gazneliler döneminde meydana getirilmiş olan eserler, Karahanlı türbelerine göre daha sönüktür. Sengbest, Aslan Cazip (1028), Ravza’da Sultan Mahmut türbeleri günümüze ulaşabilmiştir.⁽⁸¹⁾

“Kubbe” kelimesi Selçuknamede Sultan Sencer’in ölmeden evvel “kubbe” yani türbe yaptırdığına işaret etmektedir. “Kubbe”, göğü ayrıca kümbet ve çadırı ifade etmektedir. Selçuklu dönemi kümbetlerinin mezar anıtlarının kökeni konusunda, üç yapı üzerinde durulmuştur. 11. yy.da ortaya çıkan mezar kuleleri, Türk çadırları ve kurganlardır. Özellikle “yurt tipi” çadırın biçimi

⁽⁷⁸⁾ Hakkı Önkal, **Anadolu Selçuklu Türbeleri**, Ankara, 1996, s.1.

⁽⁷⁹⁾ Hakkı Önkal, **Anadolu Selçuklu Türbeleri**, Ankara, 1996, s.6.

⁽⁸⁰⁾ Oktay Aslanapa, **Türk Sanatı**, İstanbul, 1997, s.32-33.

⁽⁸¹⁾ Oktay Aslanapa, **Türk Sanatı**, İstanbul, 1997, s.46.

İslamiyet'ten sonraki bir kısım kümbet ve türbelerde çok etkili olmuştur. Bazı türbelerin kubbelerindeki kaburgavari oluşumların çadırın kubbesindeki uğların ve çemberin içten görünüşünü andırdığı da ileri sürülmüştür. Bunun en ilginç örneği 1157 tarihli Merv'deki Sultan Sencer Türbesi'nin kubbe içindeki düzenlemedir.⁽⁸²⁾

Büyük Selçuklular zamanında Karahanlı ve Gaznelilere bağlı olarak bir gelişme vardır. Abarkuh'da Kümbet-i Ali ve Damgan'da Cihil Duhteran (1056) Tuğrul Bey zamanında yapılmıştır. Cihil Duhteran Türbesinin silindirik gövdesi bu dönemde en çok kullanılan plan tipine sahiptir. 11.yy.ın sonuna kadar sekizgen plan esas olmuş, süslemelerde de çok zengin çeşitler olmasına rağmen, sadece geometrik örnekler hakim olmuştur. Yahya Bin Zeyd türbesi kerpiçten, kare biçiminde, önünde dikdörtgen ilavesiyle basit bir yapıdır. Ancak içindeki zengin ştuk süslemeler ve kufi kitabeler çok değerlidir. Ancak, 11. yy.ın sonunda yapılan Serahs'ta Ebül Fazl ve Minh'de Ebu Sait türbeleri, Karahanlıların tuğla mimarisine bağlanmakla beraber çift kubbeli üst örtüleriyle nedeniyle bir ilki ortaya koyulmuştur.⁽⁸³⁾

12. yy.da yaygın olarak kullanılan kare planlı türbe tipinin en iyi iki örneği Meraga'daki Kümbet-i Surh (1147) ve Merv'deki Sultan Sencer'in Türbesidir. (1157) Kümbet-i Surh tuğla tezyinatı ile dikkati çekmektedir. Ayrıca Anadolu'daki alt katlarında merkezi ayaklı türbelere öncülük etmesi bakımından önemlidir. Sultan Sencer'in türbesi de çift cidarlı, 17 m. çapındaki büyük kubbesi ile ayrı bir önem taşımaktadır.⁽⁸⁴⁾

⁽⁸²⁾ Yaşar Çoruhlu, "Kurgan Ve Çadır (Yurt)'dan Kümbet Ve Türbeye Geçiş", **Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü Ve İnsan Hayatında Etkilileri Sempozyumu**, 1999, s. 51.

⁽⁸³⁾ Oktay Aslanapa, **Türk Sanatı**, İstanbul, 1997, s.74-77.

⁽⁸⁴⁾ Hakkı Önkal, **Anadolu Selçuklu Türbeleri**, Ankara, 1996, s.9, 12.

Büyük Selçuklu döneminde inşa edilen türbelerin bir bölümünde, mumyalık veya kripta denilen alt kat vardır. Genelde üst kat planı alt katta da tekrarlanır. Ana malzeme kerpiç ve tuğladır. Ayrıca taşta kullanılmıştır. Selçuklu türbelerinde tuğla inşaat malzemesi olduğu kadar süslemede de kullanılmıştır. Tuğlanın yanı sıra çini, alçı, kalemişi ve ahşap tezyinatta uygulanmıştır.⁽⁸⁵⁾

Anadolu, 1071'deki Malazgirt Savaşı'ndan sonra Türk yurdu haline gelmiştir. XI. yy.ın sonlarında Anadolu'da, Sivas ve Kayseri çevresinde Danişmentliler, Hısn-ı Keyf, Mardin ve Diyarbakır çevresinde Artuklular, Erzurum ve çevresinde Saltuklular, Erzincan, Kemah ve Divriği çevresinde Mengücekliler, Konya, Beyşehir ve Niğde çevresinde de Anadolu Selçukluları ilk devletlerini kurduktan sonra siyasi mücadele vermişler ve ancak XII. yy.ın ortalarına doğru mimari alanda eserler vermeye başlamışlardır. Anadolu'da ilk inşa edilen mezar anıtları, Orta Asya'daki örneklerine yakın olmakla birlikte, oldukça küçük ölçeklere sahiptirler. Başlangıçta bağımsız olan eserler, zaman içerisinde medrese veya camilere bağlı olarak da sık sık karşımıza çıkmaktadır. En çok kullanılan plan tipi; genellikle köşeleri pahlanmış, kare kaide üzerine oturan poligonal gövdeli ve külah örtülü olan mezar yapılarıdır. İlk dönemlerde tuğla ve taştan yapılan yapılar sonradan, malzemenin bol olması nedeniyle tamamen taştan yapılmaya başlanmıştır. Mezar yapılarında çini kullanımı, XII. yy.ın ikinci yarısından sonra başlanmıştır.

Tesbit edilen en eski örneklerden birisi de; Niğde-Aksaray yolu üzerindeki Nenezi Köyü'nde bulunana, XII. yy.ın sonlarına tarihlendirilen Bekar Sultan Türbesi'dir. Kasnağa yakın bir kısımdaki tuğla firiz, alttan ve üstten firuze renkli çanaklarla sınırlandırılmıştır. Aynı tarihlere ait olan, Mengüceklere ait Kemah'taki Mengücek Gazi Türbesi ile Divriği'ndeki Şeyh Kemareddin Türbesinde de, firuze renkli sırlı çanakların süs unsuru olarak kullanılmıştır.⁽⁸⁶⁾

⁽⁸⁵⁾ Hakkı Önkal, **Anadolu Selçuklu Türbeleri**, Ankara, 1996, s.16-17.

⁽⁸⁶⁾ İsmail Orman, "İstanbul'daki XVI. Yüzyıl Türbelerinin Çini Süsleme Programları", İstanbul Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1999, s. 4-16.

Sınırlara yerleşmiş bulunan Türkmenler, Selçuklulardan sonra bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Konya'da Karaman, Kütahya'da Germiyan, Beyşehir'de Eşrefoğulları, Selçuk'da Aydınoğulları, Elbistan'da Dulkadiroğulları, İznik'te Osmanoğulları beyliklerini kurulmuştur.

Beylikler devrinde Selçuklu geleneğini sürdüren örneklerin yanı sıra çeşitli yeni plan tipinde türbeler de uygulanmıştır. Türbeler, cenaze katı, mescit katı ve çatıdan oluşur. Silindirik gövdeli, Eretna Beyliğine ait Erzurum Cincime Hatun Türbesi, Sivas Ahi Emir Türbesi (14. yy. 2. yarısı), Sivas Şeyh Hasan Bey Türbesi (1347), İlhanlılara ait Ahlat Emir Bayındır Türbesi (1481), Candaroğulları Beyliğine ait eyvan planlı Kastamonu Aşık Sultan Türbesi, bu dönemde inşa edilmiş eserlerden bazılarıdır.⁽⁸⁷⁾ Anadolu'da 16. yy.a kadar Osmanlı Devleti ile eş zamanlı olarak ayakta olan Beylikler eserler vermişlerdir.

14. yy.ın ikinci yarısında erken dönem Osmanlı türbeleri, İznik ve Bursa'da baldaken planlı inşa edilmiştir. İznik Hacı Hamza Türbesi (1349), Bursa Devlet Şah Türbesi (1412), Bursa Cariyeler Türbesi, piramit külahlı kümbetler şeklinde olup, Selçuklu geleneğini devam ettiren yapılardır. İznik Yakup Çelebi⁽⁸⁸⁾ ve Saltuk Dede⁽⁸⁹⁾ türbeleri ise baldaken planlı türbelerin bazılarıdır.

Fatih'e kadar Osmanlı sultanlarının türbeleri Bursa'da yapılmıştır. Osman ve Orhan Gazi'nin yıkılan türbeleri yerine 1863 yılında Sultan Abdülaziz tarafından yaptırılmıştır. 1. Murat'ın için yapılan türbe yıkılmıştır. Çelebi Mehmet'in yüksek bir kasnak üzerine oturtulmuş sekizgen türbesinin mimarı Hacı İvaz Paşadır. Türbenin dış cephesi ve lahitler çini ile kaplanmıştır. Çelebi

⁽⁸⁷⁾ Gönül Öney, **Beylikler Devri Sanatı XIV-.XV. Yy. (1300-1453)**, Ankara, 1989, s.20.

⁽⁸⁸⁾ Oktay Aslanapa, **Türk Sanatı**, İstanbul, 1997, s.285.

⁽⁸⁹⁾ Oktay Aslanapa, **Türk Sanatı**, İstanbul, 1997, s.285.

Mehmet oğlu Şehzade Ahmet'e, Sultan Beyazıt oğlu Mahmut'a, Yavuz Sultan Selim kardeşleri Ahmet, Şahinşah ve Korkut'a yaptırdığı sekizgen planlı türbelerin en önemli özellikleri duvarlarının parlak firuze, lacivert altıgen çinilerin üzerine mavi, beyaz, firuze renkli rumi, palmet kıvrım dal motiflerinin işlenmesidir.

Fatih Sultan Mehmet dönemine kadar iki katlı olarak inşa edilen türbeler bu tarihten sonra tek katlı olarak yapılmışlardır. Fatih devrinden ve 15. yy.dan kalan türbeler arasında üçü, mimari bakımdan dikkati çeker. Bunlar, İstanbul'da Mahmut Paşa ve Davut Paşa türbeleri ile Üsküdar Rum Paşa türbesi sekizgen planda inşa edilmiştir. Mahmut Paşa Türbesinin firuze ve lacivert renkli çinileri oldukça gösterişlidir.⁽⁹⁰⁾

Mimar Sinan'ın Şehzade Mehmet için yaptığı türbe, sekizgen gövde üzerine yivli bir kubbe ile dıştan renkli taş süslemeleri, içte çini kaplamaları ile dönemin süslemesi çok olan yapılarından birisidir. Klasik dönemde Mimar Sinan bazı değişik uygulamalara yönelmiştir. Kanuni Sultan Süleyman Türbesi, sekizgen gövdeyi dışarıda revaklar, içeride duvarlardan koparılmış sütun sıralarına ve duvara oturmuş çift cidarlı kubbe ile Türk türbe mimarisinde tektir.⁽⁹¹⁾

1.Ahmet'in 1619 yılında yapılan türbesi büyük ölçüde ve tamamen mermer kaplıdır. Kare planlı, sağır kasnak üzerine yüksek bir kubbe ile örtülüdür. Yüzyılın sonunda (1682), Valide Turhan Sultan için yapılan türbe sekiz kemere oturan kubbe ile kare bir yapıdır. Yanları aynalı tonozla örtülü, üç gözlü bir revağı vardır.⁽⁹²⁾

⁽⁹⁰⁾ Oktay Aslanapa, **Türk Sanatı**, İstanbul, 1997, s.287.

⁽⁹¹⁾ Oktay Aslanapa, **Türk Sanatı**, İstanbul, 1997, s.288.

⁽⁹²⁾ Oktay Aslanapa, **Türk Sanatı**, İstanbul, 1997, s.289.

XVIII. yy. başlarında, camilerde olduğu gibi Yeni Valide cami (1710), Hekimoğlu Ali Paşa cami (1734) türbelerinde de klasik üslup devam etmiş, yüzyılın ortalarına doğru, Barok üslupta türbeler yapılmaya başlanmıştır. Bu türbelerin çoğu gövdesi çok kenarlı, pencereleri iki katlı ve kasnağa oturan kubbeli türbelerdir. Nur-u Osmaniye Cami ile beraber 1775'te yapılan türbe, bunların ilki olup, köşeleri kule biçiminde yuvarlatılmış, kare bir plandadır ve önünde yuvarlak kemerlerle üç gözlü revağı vardır. Koca Ragıp Paşa Türbesi, 3. Mustafa Türbesi, 1. Abdülhamit Türbesi, 3. Selim Türbesi, 3. Selim'in kız kardeşi Şah Sultan Türbesi, Nakşidil Sultan Türbesi barok üslupta yapılmış yapılardan bazılarıdır.

1. Mahmut'un 1840 yılında yaptırdığı kendi türbesi, sekizgen planlı ve tamamıyla "Empire" üslubunda inşa edilmiştir. Sultan Ahmet'te Fuat Paşa'nın 1869 tarihli sekizgen türbesi, Aksaray Valide Cami'ne paralel melez bir üslup gösterir. Nal kemerli pencereleri, sıvaları tamamen işlenerek süslenmiş duvarları ile "mağrip" üslubuna benzemektedir. Bu üslupta İstanbul Mahmut Şevket Paşa için mimar Kemalettin'in 1909'da yaptığı türbe, benimsenmemiş melez üsluptan tekrar klasik Türk mimarisine dönüşü göstermektedir.⁽⁹³⁾

⁽⁹³⁾ Oktay Aslanapa, **Türk Sanatı**, İstanbul, 1997, s.285-291.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KATALOG

1.1. Ayakta Olan Türbeler

1.1.1. Abdülvehab Gazi Türbesi

1.1.1.1. Çizim No: 1

1.1.1.2. İnceleme Tarihi: 02 04 2005

1.1.1.3. Eserin Yeri

Sivas il merkezinde, şehrin kuzeyinde, Yukarı Tekke (Kılavuz)⁽⁹⁴⁾ Mahallesinde, 203 ada, 182 pafta, 1. parselde, aynı adı taşıyan mezarlığın içerisinde yer almaktadır.⁽⁹⁵⁾ (Resim 2)

1.1.1.4. Eserin Tarihlendirilmesi

Orijinal türbenin ne zaman inşa edildiği kesin olarak bilinmemektedir. Vakıflar Genel Müdürlüğü, vakıf eski eser fişi kayıtlarına göre, türbe 14. yy.a, onarımdan önceki ahşap kaplamalarını da 18.yy.a tarihlenmektedir.⁽⁹⁶⁾ Hakkı Önkol, Abdülvehab Gazi'nin 1080 senesinde vefat ettiğini söylemektedir.

⁽⁹⁴⁾ “1574 senesine kadar “Mescid-i Musa” olarak bilinen mahalle bu tarihten sonra “Kılağuz” ismini almıştır”. Ömer Demirel, **Sivas Şehir Hayatında Vakıfların Rolü**, Ankara, 2000, s.35.

⁽⁹⁵⁾ “İ.H.Uzunçarşılı'nın “Sivas Şehri” isimli kitabında türbenin “Akkaya” isimli tepe üzerinde olduğu söylenmektedir. Burada yapılan yanlışlık günümüze kadar devam etmektedir. “Akkaya Tepesi” Abdülvehab Türbesinin uzaklarında, kireç taşı çıkartılan bir bölgedir”. Necati Demir, Kutlu Özen, **Abdülvehab Hazretleri ve Gaza Arkadaşları**, Sivas, 1996, s.75.

⁽⁹⁶⁾ Vakıf Eski Eser Fişi, 12 02 1969

Türbenin ise Anadolu'daki Bizans ve Haçlı taaruzlarının kırılması ve Anadolu birliğinin sağlanmasından sonra, 12. yy'ın ortalarında yapılmış olabileceği üzerinde durmaktadır.⁽⁹⁷⁾ Can Hersek yapıyı, 1325 tarihli vakfiyeye dayanarak 14.yy'a tarihlendirilebileceğini söylemektedir. Ancak, Şerare Yetkin, sanduka üzerindeki çinilerin bir Selçuklu sarayından getirildiğini düşünmektedir.⁽⁹⁸⁾ C. Hersek'te bu savın doğru olduğunu varsayarak ve yapının Selçuklu kümbetlerinde çok kullanılan sekizgen planının; Şahne Kümbeti (1231) ile sekizgen gövdeli Ahi Emir Kümbetinde de (14. yy) uygulanmasından dolayı 13. yy.da da yapılmış olabileceğini belirtmektedir.⁽⁹⁹⁾ Hikmet Denizli de, ilk yapının 12. yy'a ait olabileceğini söylemektedir.⁽¹⁰⁰⁾

Sandukanın üzerindeki mezar taşına göre Abdülvehaab Gazi⁽¹⁰¹⁾ 732 senesinde vefat etmiştir. ⁽¹⁰²⁾ Mezar taşı yenilenmiştir. Mezar taşı şöyledir:

⁽⁹⁷⁾ Hakkı Önkol, **Anadolu Selçuklu Türbeleri**, Ankara, 1996, s.26.

⁽⁹⁸⁾ Şerare Yetkin, **Anadolu'da Türk Çini Sanatının Gelişmesi**, İstanbul, 1972, s.145.

⁽⁹⁹⁾ Can Hersek, "Fetihten Osmanlı Dönemine kadar Sivas Şehri Anıtları", Gazi Üniversitesi Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 1993, s. 270.

⁽¹⁰⁰⁾ Hikmet Denizli, **Sivas Tarihi Ve Anıtları**, Ankara, 1998, s.117.

⁽¹⁰¹⁾ Abdülhab Gazi hakkında bazı bilgiler ve çeşitli menkıbeler şöyledir: "Evliya Çelebi: "Bu türbede Şeyh Hazret-i Süheyb-i Rumi yani Abdülvehaab Gazi'nin kabri vardır. Sivaslıdır. Hazreti Peygamber'in huzurunda müslüman olmuştur. Hz. Ali, ona kemer bağlayarak debbağlara (deri işleyenlerin) pir yapmıştır. Halen bütün ahiler ve soyları ona bağlıdır.

Süheyb'in Menkıbeleri

Bir gün Abdülvehaab Gazi şöyle der:

"Ya Resulullah!... Bu gece rüyamda, mübarek elinizden yedi defa ağzıma beyaz darı doldurdunuz.

Hazreti Peygamber:

"Ya Süheyb! Müjde sana ki, dünyayı süsleyen alim, tefsir, hadisci ve eser sahibi olup Ebu'l-meali olursun" buyurdular.

Ondan sonra Süheyb, eşsiz bir bilgin olup, Hz. İmam-ı Azam'a gelinceye kadar yaşamış ve İmam-ı Azam ile görüşüp onunla ilmi konuşmalar yapmıştır.

Hazret-i Peygamber ve hazret-i Hamza'nın savaşlarını öven usta bir şairdir. Hazret-i Peygamber huzurunda ve bütün seçkin sahabeler arasında hikayeler anlatırdı. Bütün meddahların soyu ona varmaktadır. Hazret-i Peygamberin vefatından sonra dört halifenin zamanına kadar hizmette bulunmuştur.

“ Hüvel baki ashabı kiramdan haza mergadi'l mağfurül merhum Hazret-i Abdülvehaab Gazi radiyallahu Anh ruhuna fatiha M. 732” (Resim 3)

İ. H. Uzunçarşılı, türbe'ye ait kitabeye göre Abdülvehaab Gazi'nin H. 728 senesinde vefat ettiğini söylemektedir. Kitabe şöyledir⁽¹⁰³⁾:

Okunuşu

Allahüm-m'erham sahibe haza el'kabri Es-sadr'ul-merhum Çelebi Abdülvhab bin el merhum Emir Hüseyin rahmehullah teveffi fi rebî-ül-âhır sene seman ve işrîn ve sebamiye.

Türkçe Anlamı

“Ey Allahım! Bu kabrin sahibi rahmetli Çelebi Abdülvhab bin Emir Hüseyin'e (Allah ona rahmet etsin) acı. 728 senesi rebî-ül-âhırında öldü (1328)”.⁽¹⁰⁴⁾

Hazret-i Peygamber, Abdülvehaab Gazi hakkında şöyle buyurmuştur:

Firdevs el-Ahbar, “Benim havuzumdan ilk içecek olan Süheyb-i Rumi'dir.” Türbesi içinde bulunan sarnıçta hayat suyu gibi bir su vardır ki, sanki zülal suyudur” der. Ancak Evliya Çelebi burada Abdülvhab Gazi'yi Süheyb-i Rumi ile karıştırmıştır. Burada hayatı anlatılan kişi Abdülvhab Gazi değildir”. İ. H. Uzunçarşılı, R. N. Uzlu, **Sivas Şehri**, çev. Recep Toparlı, Sivas 1997, s.185.; Adnan Mahiroğlu, **Seyyahların Gözüyle Sivas**, İstanbul, 2001, s.39-41.

Gerçekte Abdülvhab Gazi “Anadolu'nun fethi için Melik, Damişmend'e ferman yazar. Gaza arkadaşları Çavurdur Çaka, Kara-Tonga, Kara-Tekin, Hasan, Süleyman, Eyyup ve Abdurrahman ile birlikte Malatya'dan Sivas'a hareket ederler. Şehri ve kaleyi harap bulurlar. Abdülvehaab Gazi ve diğer şehitlerin kemikleri ile karşılaşır. Damişmend Gazi, şehri alır; kaleyi ve şehri imar eder. Abdülvehaab Gazi ve Abdurrahman Gazi'nin adları Battal Gazi destanlarında mevcuttur”. Hikmet Denizli, **Sivas Tarihi Ve Anıtları**, Ankara, 1998, s.118.

⁽¹⁰²⁾ “Hakkı Önkal, mezar taşında hem hicri hem de miladi takvimin verilmesinden dolayı yenilendiğini, Abdülvehaab Gazi'nin 1080 senesinde vefat ettiğini söylemektedir”. Bkz. Hakkı Önkal, **Anadolu Selçuklu Türbeleri**, Ankara, 1996, s.25-26.

⁽¹⁰³⁾ İ. H. Uzunçarşılı, R. N. Uzlu, **Sivas Şehri**, çev. Recep Toparlı, Sivas 1997, s.188.

⁽¹⁰⁴⁾ İ. H. Uzunçarşılı, R. N. Uzlu, **Sivas Şehri**, çev. Recep Toparlı, Sivas 1997, s.188.

Buraya ilk olarak vakıf yapan Çakır Han oğlu Şerefüddin Ahmed'dir. 1325 senesi şabanında vakfiyesini düzenletmiştir. Vakfın mütevelliliğine Şeyh Muinüddin Ahmed bin Şeyh Abdülaziz b. Şeyhu'l-Kebir Muinüddin Ahmed'i atamıştır. Türbe, 2. Beyazıt döneminde yenilenmiş, bugünkü görünümünü almıştır.⁽¹⁰⁵⁾

Türbeyi, biz de en erken yazılı belge olan 1325 tarihli vakfiyeye dayanarak, kesin olmamakla beraber 14.yy.a tarihlendirmekteyiz.

1.1.1.5. Eserin Banisi

Türbenin kimin tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir.

1.1.1.5. Eserin Mimarı

Türbenin mimarı bilinmemektedir.

1.1.1.6. Eserin Geçirdiği Onarımlar

2. Beyazıt döneminde, Ahmet Paşa tarafından 1495 senesinde mescit onarılırken türbe¹⁰⁶ de yenilenmiştir.

1747 senesinde Sivas valisi olan Zaralızade Mehmet Paşa tarafından Abdülvahaab vakfı genişletilip türbe yanındaki mescit de genişletilerek bir minare, bir zaviye ve bir de çeşme eklenip 1749 yılı vakfiyesi düzenlenmiştir. Ayrıca Mehmet Paşa tarafından Zeynel suyu getirilmiştir.⁽¹⁰⁷⁾

⁽¹⁰⁵⁾ İ. H. Uzunçarşılı, R. N. Uzluk, **Sivas Şehri**, çev. Recep Toparlı, Sivas 1997, s.184-185.

⁽¹⁰⁶⁾ İ. H. Uzunçarşılı, R. N. Uzluk, **Sivas Şehri**, çev. Recep Toparlı, Sivas 1997, s.182.

⁽¹⁰⁷⁾ İ. H. Uzunçarşılı, R. N. Uzluk, **Sivas Şehri**, çev. Recep Toparlı, Sivas 1997, s.184-185.

1950 yılında kubbe dıştan bugünkü şeklini almıştır. 1973 senesinde yapının taş kaplamaları elden geçirilmiştir.

1.1.1.6. Eserin Bugünkü Durumu

Türbe, bugün ayakta ve ziyarete açık durumdadır. Yılda ortalama 30 000-40 000 ziyaretçisi vardır. ⁽¹⁰⁸⁾

1.1.1.7. Eserin Planı

Türbe, batı cephesinden Abdülvahaab Gazi Camii ile bitişiktir. (Resim 2) Caminin kuzey ve kuzey batıda iki giriş kapısı vardır. Giriş, kuzey cephede yer alır. Caminin kuzey batı cephedeki küçük giriş sonradan türbe için açılmıştır. (Resim 4-5) Sekizgen planlı yapı kubbe ile örtülüdür. Türbenin girişi, caminin içerisinden, batı cephesinde bulunan kapıdan yapılmaktadır. (Resim 6) Güney doğu cephesinde mazgal pencere (Resim 7) ve mihrap vardır. Abdülvahaab Gazinin dikdörtgen sandukası; başın, kible yönü olan güney-doğuya gelmesi için doğu-batı yönünde uzanmaktadır. (Çizim 1)

1.1.17. Dış Cepheler

Türbenin, güney cephesi haricinde diğer cepheleri sağır bırakılmıştır. Türbedeki tek açıklık, güney cephesine açılmış olan mazgal penceredir. Bu pencere, caminin içerisine bakmaktadır. Yapıya, caminin içinde, batı cephesinde bulunan kapıdan girilmektedir. Yenilenmiş olan tek basamaklı giriş kapısı oldukça küçük boyutludur. Batı, güney-batı ve güney cepheleri caminin içinde kalmaktadır. (Resim 8)

⁽¹⁰⁸⁾ Serap Taşdemir, Yaşar Kalafat, “Sivas Yöresi Türk Halk Kültüründe Türbeler Etrafında Oluşmuş İnançlar”, **Cumhuriyetin 80. yılında Sivas Sempozyumu**, 2003, s. 495.

1.1.18. Üst Örtü

Türbe, kubbe ile örtülüdür. Prizmatik gövdeden üst örtüye geçişte hiç bir geçiş elemanı kullanılmamıştır. Saçaklar dışarıya taşkındır. Kubbe, sac ile kaplanmıştır. Kubbenin üzerinde; iki armutlu, hilal ile sonlanan bir alemi vardır. (Resim 9)

1.1.1.10. Malzeme Ve Duvar Tekniği

Türbe, yığma tekniğinde, çeşitli boyutlardaki kesme taşlardan yapılmıştır. 1973 senesinde geçirdiği onarım sonrasında derz aralarında çimento izleri görülmektedir. (Resim 10)

1.1.1.11. Eserin Süslemesi

Türbenin çini ve kalem işi süslemeleri mevcuttur. Şerare Yetkin türbenin çini süslemeleri ile ilgili olarak şunları söylemektedir; “Abdülvehab Gazi’ye ait sandukasının yan yüzlerinin firuze renkte altıgen çinilerle kaplı olduğu görülmektedir. Üst örtüsünde de kare ve dikdörtgen firuze rengi levha çiniler bulunmaktadır. Bunun yanında mor renkte çini parçaları da vardır. Yan yüzlerde sıratlı tekniğinde geometrik motifli dikdörtgen çini levhalarda görülmektedir. Bunlarda kesişen çokgenlerden meydana gelmiş geometrik bir süsleme vardır. Beyaz geometrik motiflerin aralarına firuze, mor, koyu mavi renkte dolgular yapılmıştır. Bu çiniler Sivas Keykavus Şifahane’sindeki lahdin çini kaplamaları ile büyük benzerlik göstermekte, aynı zamanda Kayseri Keykubadiye Köşkü’nde bulunan çinilerle de beraberlik taşımaktadır. Muhakkak ki bir Selçuklu sarayına ait olan bu çinilerin bir tamirat sırasında buraya konduğu anlaşılmaktadır”.⁽¹⁰⁹⁾ Günümüzde, sandukanın inceleyebildiğimiz bölümleri; firuze renkli, altıgen ve dikdörtgen çinilerle

⁽¹⁰⁹⁾ Şerare Yetkin, *Anadolu’da Türk Çini Sanatının Gelişmesi*, İstanbul, 1972, s.145.

kaplıdır. (resim 11) Bu nedenden dolayı söz konusu olan süslemeleri göremedik.

Hakkı Acun, 1988 senesinde yaptığı inceleme sırasında yapının içinin tamamen orijinal kalem işi süslemelerle kaplı olduğunu söylemektedir.⁽¹¹⁰⁾ Ayrıca kubbe ve kubbe altında Osmanlı dönemine ait Osmanlıca yazılarla süslemelerde yapılmıştır.⁽¹¹¹⁾

Günümüzde, türbe içinde bulunan orijinal kalem işi süslemeler tamamen yenilenmiştir. (Resim 12)

1.1.1.12. Eserin Getirdiği Sorunlar

Sanduka üzerindeki çinilerin bir Selçuklu sarayından getirildiği düşünülmektedir.⁽¹¹²⁾ Ancak, ortaya konulan bu düşünce kesinlik kazanmamıştır.

1.1.1.13. Karşılaştırma Ve Değerlendirme

En erken 14. yy.a tarihlendirdiğimiz yapının sekizgen planı Anadolu'da yaygın olarak kullanılan bir plan tipidir. Sivas il merkezinde bulunan diğer sekizgen planlı eser Ahi Emir Türbesidir. Ancak Abdülvehab Gazi Türbesi, Sivas türbeleri arasında yanındaki yapıya bitişik olarak inşa edilmiş tek yapıdır.

⁽¹¹⁰⁾ Hakkı Acun, "Sivas Ve Çevresindeki Tarihi Eserlerin Listesi", **Vakıflar Dergisi**, sayı XX, 1988, s. 187.

⁽¹¹¹⁾ Burhan Bilget, **Sivas Anıt Mezarları**, Ankara, 1993, s.18.

⁽¹¹²⁾ Şerare Yetkin, **Anadolu'da Türk Çini Sanatının Gelişmesi**, İstanbul, 1972, s.145.

Sandukanın üzerinde yer alan, altıgen ve dikdörtgen şeklindeki plaka çiniler, bir çok eserin süslemesinde sık sık kullanılmıştır. Sivas 1. İzzeddin Keykavus türbesi (Resim 13), Konya Sahip Ata türbesi ve Divriği Melike Turhan Şifahanesinde ki türbesi içerisindeki (Resim 14) bazı lahitlerde, Selçuklu eserleri olan Konya Bulgur Mescidi, Sivas Burucerci Türbesi (Resim 85), Konya Sahip Ata Cami duvarlarında da karşımıza çıkmaktadır.

Sivas türbeleri içerisinde Abdülvehap Gazi Türbesi (Resim 2) üst örtüye geçiş elemanı kullanılmadan, direk geçilen tek yapıdır. Kübik gövdeden üst örtüye kasnaksız geçilen iki türbeden biri Abdülvehap Gazi, diğeri Şeyh Erzurumi Türbesi dir. (Resim 231)

1.1.2. İzzeddin Keykavus Türbesi

1.1.2.1. Çizim No: 2, 3, 4, 5

1.1.2.2. İnceleme Tarihi: 13 10 2004

1.1.2.3. Eserin Yeri

Sivas il merkezinde, Eski Kale Mahallesi, Selçuk sokak, 11 pafta, 236 ada, 2 parselde⁽¹¹³⁾, Çifte Minare Medresesinin (Darü'l –hadis) karşısında yer alan Şifaiye Medresesinin⁽¹¹⁴⁾ (Dar uş-şifa veya Dar us sıhha)⁽¹¹⁵⁾ (Çizim 6) güney eyvanıdır. (Resim 15) (Çizim 2, 3)

⁽¹¹³⁾ Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde yer alan tapu senedi.

⁽¹¹⁴⁾ “16. yy. sonlarında (M.1574-H. 582) yedi öğrenci ile öğrenim yapan medresenin 1912-1913 yıllarında öğrenci sayısı 500’e ulaşmıştır”. Refet Yinanç, “Sivas Abideleri Ve Vakıfları”, **Vakıflar Dergisi**, sayı 22, 1991, s.19.

“1768 (H. 1182) yılında bir emirle medreseye çevrilmiştir. 1913-1914 yılına kadar bu durumda kalmışken 1. Dünya savaşının ilanından sonra askeriye tarafından eşya ve levazımat ambarı olarak kullanılmıştır”. İ. H. Uzunçarşılı, R. N. Uzluk, **Sivas Şehri**, çev. Recep Toparlı, Sivas 1997, s.124-125.

“19. yy’ın başında, medresenin 35 tane öğrencisi vardı”. Ömer Demirel, **Sivas Şehir Hayatında Vakıfların Rolü**, Ankara, 2000, s.152.

“Darüşşifa’ya bitişik bir tıp medresesinin varlığı iddia edilmişse de, yapılan kazılarda binaya bitişik bir koridorla dokuz odanın olduğu anlaşılmıştır”. Ali Haydar Bayat, “Anadolu’da Selçuklu dönemi Darüşşifaları Üzerine Toplu Değerlendirme”, **1. Uluslararası Selçuklu Kültür Ve Medeniyeti Kongresi**, 2001, s.123.

⁽¹¹⁵⁾ “Siyasi ve iktisadi ehemmiyetinden dolayı Selçuklu hastanelerinin en büyüğü burada yapılmıştır. Bu hastane diğer birçok İslam ve Selçuklu hastaneleri gibi aynı zamanda bir tıbbiye mektebi idi. Bozuk bir kopyası zamanımıza kadar gelen vakfiyesi orada müteaddit tabiblerin, cerrahların ve göz hekimlerinin bulunduğu göstermektedir. 20-30 odası olan hastaneye birçok köylerle birlikte Sivas’ta 70, Ereğli’de 30 dükkan vakfedilmiştir”. Osman Turan, “Selçuklular Zamanında Sivas Şehri”, **Ankara Üni. D.T.C.F. Dergisi**, sayı IX, Aralık, 1951, s. 452.

1.1.2.4. Eserin Tarihi

Şifahane, 1217 (H.614) senesinde yaptırılmıştır. Şifahane yan eyvanı 1219 senesinde türbeye dönüştürülmüştür.

Türbe ile bazı bilgiler kuzey cephesindeki ve mihrapta yer alan kitabelerden öğrenmekteyiz.

- Türbe cephesindeki kitabeler:

- Türbe'nin, kuzey cephedeki giriş kapısı üzerindeki kabartma çinili kitabe⁽¹¹⁶⁾
Okunuşu

“Legad uhricna min siat-el kusur ila dayyigil kubori ye hasretah. Ma ağne anniy maliyeh heleke anniy sultaniyeh tahakkuk elintigali ve tebeyyen errihalü an külli mülkin ve şeklin ez-zevalü fi rabî'immin şevvali sene seb'a işru ve sitte mayeh”.⁽¹¹⁷⁾

Türkçe Anlamı

“Biz köşklerin genişliğinden kabirlerin darlığına çıkarıldık. Ah! Malım beni kurtarmadı, saltanatım yok oldu. Mülk ve şevketin sona ermesiyle göç 617/1220 yılı şevvalinin dördünde gerçekleşti”.⁽¹¹⁸⁾

“Darüşşifa'yı yapan mimarın kim olduğu bilinmemektedir. Darüşşifa'nın sınırları belirtilirken komşu taşınmazların sahiplerinden Bedreddin Ali'nin mimar olduğu kaydedilmektedir”. Refet Yinanç, “Sivas Abideleri Ve Vakıfları”, **Vakıflar Dergisi**, sayı 22, 1991, s.18.

¹¹⁶ " Türbenin kapısı üzerindeki kabartma çini yazılar vali Hacı Hasan Paşa'nın izniyle 1894 (H.1312) yılında onarım vesilesiyle gizlice çıkarılmıştır. Samsun Fransız konsolosu aracılığıyla satılmışken, Hükümet Cami imamı müderris Mustafa Efendi, çinilerin döküldüğünü görerek Sivas milletvekili Ziya Efendi ye haber vermiştir. Ziya Efendi vali vekili olan Mahzar Bey'in yardımıyla çinileri bir Ermeni evinden çıkarmıştır". İ. H. Uzunçarşılı, R. N. Uzluk, **Sivas Şehri**, çev. Recep Toparlı, Sivas 1997, s.125-126.

⁽¹¹⁷⁾ Seyfuulah Kocabıyık, “Sivas'ta Selçuklu Medreselerinde Yer Alan Kitabeler”, Erciyes Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2002, s. 48.

⁽¹¹⁸⁾ İ. H. Uzunçarşılı, R. N. Uzluk, **Sivas Şehri**, çev. Recep Toparlı, Sivas 1997, s.126.

- Kuzey cephesinin kapı ve pencere alınlıkları üzerindeki kitabeler⁽¹¹⁹⁾

Okunuşu

“Küllü men aleyhe fen ve yegba vechi rabbüke zül celali vel-ikram sadakallah”. (Rahman Suresi, 26.-27. Ayetler)

Türkçe Anlamı

“Yerin üstünde olan herkes fanidir. Ancak senin azamet ve kerem sahibi Rabbinin zatı baki kalır. Allah doğru söyledi”.

- Giriş kapısının batısındaki pencerenin üzerindeki iki adet sanatkar kitabesi⁽¹²⁰⁾:

Okunuşu

“Amelü Ahmed ibni- Bedel el -ül-Merendi”.⁽¹²¹⁾

Türkçe Anlamı

Aynı kitabeyi S. Kocabıyık şöyle tercüme etmiştir: “Yazıklar olsun ki biz geniş görkemli saraylardan karanlık dar kabirlere girdik. Zenginliğimiz ve servetimizin çokluğunun faydası olmadı. Saltanatımız yok olup zevalin eşiğinde fani aleminden baki aleme ölüm yolculuğu gerçekleşti. Bu yolculuk H.617 yılının 4 Şevvalinde oldu. 4 Kasım 1220” Bkz. Seyfuulah Kocabıyık, “Sivas’ta Selçuklu Medreselerinde Yer Alan Kitabeler”, Erciyes Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2002, s.48.

⁽¹¹⁹⁾ Seyfuulah Kocabıyık, “Sivas’ta Selçuklu Medreselerinde Yer Alan Kitabeler”, Erciyes Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2002, s.53.

⁽¹²⁰⁾ Seyfuulah KOCABIYIK, “Sivas’ta Selçuklu Medreselerinde Yer Alan Kitabeler”, (Erciyes Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Kayseri, 2002), 47.

⁽¹²¹⁾ Kitabenin “...Bedel ül...” bölümü farklı şekillerde okunmuştur. 1-“...Bizl ül...” “Çetintaş, bu şahsın türbe çinilerini yapan usta olabileceğinden ilk bahs eden araştırmacıdır”. Sedat ÇETİNTAŞ: **Sivas Darüşşifası** (İstanbul, 1953),18. 2- “...b.Bekr...”. İ. H. Uzunçarşılı, R. N. Uzluk, **Sivas Şehri**, çev. Recep Toparlı, Sivas 1997, s.126. 3- “...Bakr al...” A. GABRIEL: *Monuments Turcs D’Anatolie*, 2, (Paris, 1931)’dan naklen Şerare YETKİN: **Anadolu’da Türk Çini Sanatının Gelişmesi** (İstanbul, 1972), 39.

“Merendi’li¹²², Bedel oğlu Ahmed’in işidir”.⁽¹²³⁾

- Giriş kapısının atkısı üzerindeki kitabe⁽¹²⁴⁾

Okunuşu

“İnnalil-lahi ve inna ileyhi raciun”. (Bakara Suresi, 156. Ayet)

Türkçe Anlamı

“Biz Allah’a aidiz ve vakti geldiğinde elbette O’na döneceğiz”.⁽¹²⁵⁾

- Türbe giriş kapısı üzerindeki sivri kemere yazılan kitabe⁽¹²⁶⁾

Okunuşu

“Der cihan şahan besi budend kez gerdun-u mülk, tiri şan pervin kesel
budu Sinan Cevza şıkar, bingeriyd eknun Benatün Na’ş⁽¹²⁷⁾ var ez dest-i
merg, niyzi he şan şahı şah ve tiyri he şanı tar tar”.

(¹²²) “Merendi, İran’da Tebriz yakınlarında bir şehirdir. Ayrıca, Sahip Ata’nın Konya’daki imaretinin 679 tarihli vakfiyesi Konya’da bir mahallenin “Merendi” adını taşıdığını kaydeder”. Refet YİNANÇ, “Sivas Abideleri Ve Vakıfları”, Vakıflar Dergisi, 22 (1991), 18.

(¹²³) Hakkı ÖNKAL: **Anadolu Selçuklu Türbeleri** (Ankara, 1996), 521.

(¹²⁴) Seyfuulah KOCABIYIK, “Sivas’ta Selçuklu Medreselerinde Yer Alan Kitabeler”, (Erciyes Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (Kayseri, 2002), 55.

(¹²⁵) Seyfuulah Kocabıyık, “Sivas’ta Selçuklu Medreselerinde Yer Alan Kitabeler”, Erciyes Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2002, s. 54.

(¹²⁶) Seyfuulah Kocabıyık, “Sivas’ta Selçuklu Medreselerinde Yer Alan Kitabeler”, Erciyes Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2002, s. 49.

(¹²⁷) “Benat’ı Na’ş” Türkçe “Dübbe-i Ekber denilen yıldız kümesinin kuyruğunun ucunda bulunan kümenin en sönük yıldızı” anlamına gelmektedir. Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat**, Ankara, 1999, s.83.

Türkçe Anlamı

“Cihanda nice şahlar vardır ki okları pervin⁽¹²⁸⁾ yıldızına kadar gidiyor, kılıçları Cevza⁽¹²⁹⁾ yıldızını avlıyordu. Şimdi ölümün pençesinden na’ş kızları yıldızları gibi onların mızraklarının param parça, oklarının ise darmadağın olduğunu görüyoruz”.⁽¹³⁰⁾

Türbe içerisindeki kitabeler

- Mihrap kitabesi⁽¹³¹⁾

Okunuşu

“İneme ya’merü mesecidel-lahi men emene billehi vel yevmil ahiri ve egamesselate ve ete z-zekete velem yahşe illallahe fease ülaike en yekönö minel mühtediyn”. (Tevbe Suresi, 18. Ayet)

Türkçe Anlamı

“Allah’ın mescitlerini ancak Allah’a ve ahiret gününe iman eden namazı dosdoğru kılan, zekatı veren ve Allah’tan başkasından korkmayan kimseler imar ederler. İşte doğru yola ermişlerden olmaları umulanlar bunlardır”.⁽¹³²⁾

⁽¹²⁸⁾ “Pervin” Türkçe’de “Ülker Yıldızı” anlamına gelmektedir. Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat**, Ankara, 1999, s.862.

⁽¹²⁹⁾ “Cevza” Türkçe “ikiz iki insan şeklinde tasvir olunan yıldız kümesi” anlamına gelmektedir. Sedat Çetintaş, **Sivas Darüşşifası**, İstanbul, 1953, s.18.

⁽¹³⁰⁾ İ. H. Uzunçarşılı, R. N. Uzluk, **Sivas Şehri**, çev. Recep Toparlı, Sivas 1997, s.126.

S. Kocabıyık kitabeyi şöyle tercüme etmiştir: “Cihanda padişahlar uzun zaman hüküm sürdüler. Onların okları ülker yıldızına ulaştı, kılıçları da cevza’yı avladı. Şimdi onların haline bak ki, ölüm elinden benat’ı na’ş gibi onların mızrakları parça parça, kılıçları da tel tel olmuştur”. Bkz. Seyfuulah Kocabıyık, “Sivas’ta Selçuklu Medreselerinde Yer Alan Kitabeler”, Erciyes Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2002, s. 49.

⁽¹³¹⁾ Seyfuulah Kocabıyık, “Sivas’ta Selçuklu Medreselerinde Yer Alan Kitabeler”, Erciyes Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2002, s. 50.

- 1.İzzeddin Keykavus'un hastalığı sırasında söylediği, sandukası üzerine yazılmasını vasiyet ettiği beyit⁽¹³³⁾ şöyledir⁽¹³⁴⁾:

Okunuşu

“Ma cihanra gūzaştım u şudim
Renc ber dil nigaştım u şudim
Pes ez nevbet şumast ki ma
Nevbet-i hiyş daştım u şudim”
Türkçe Anlamı

“Bu cihanı ki terk edip gittik
Rencini dilde berk edip gittik
Şimdiden sonra nevbet erdi size
Nitekim evvel ermiş idi bize”⁽¹³⁵⁾

2.1.2.5. Eserin Banisi

Şifahane, 1. İzzeddin Keykavus tarafında inşa ettirilmiştir. Türbenin, kim tarafından inşa edildiği bilinmemektedir.⁽¹³⁶⁾

⁽¹³²⁾ Seyfuulah Kocabıyık, “Sivas’ta Selçuklu Medreselerinde Yer Alan Kitabeler”, Erciyes Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2002, s. 50.

⁽¹³³⁾ 1.İzzeddin Keykavus’un sandukasını inceleyen İ.H. Uzunçarşılı ve R.N. Uzluk, 1. İzzeddin Keykavus’un sandukası üzerine, vasiyeti gereği dört satırlık Farsça beyitin kazıldığını ifade ederler. Bkz. İ. H. Uzunçarşılı, R. N. Uzluk, **Sivas Şehri**, çev. Recep Toparlı, Sivas 1997, s.127. Ancak sandukada yaptığımız incelemede bu beyitin izlerine rastlamadık.

⁽¹³⁴⁾ Sedat Çetintaş, **Sivas Darüşşifası**, İstanbul, 1953, s.22.

⁽¹³⁵⁾ Osman Turan, “Selçuklular Zamanında Sivas Şehri”, **Ankara Üni. D.T.C.F. Dergisi**, sayı IX, Aralık, 1951, s. 452.

⁽¹³⁶⁾ 1.İzzeddin Keykavus; Anadolu Selçuklu hükümdarı 1. Gıyaseddin Keyhüsrev’in oğludur. 1. Gıyaseddin Keyhüsrev ‘in, Bizanslılarla meydana gelen savaşta şehit düşmesi üzerine 1210 (H. 607) Malatya valisi olan büyük şehzade İzzeddin, Selçuklu beylerin ittifakıyla Kayseri’de hükümdar ilan edilmiştir. Danişment beyi Alaaddin , abisinin hükümdarlığını kabul etmemiş ve ayaklanmıştır. İzzeddin Keykavus ayaklanmayı bastırmıştır. 1214 yılında Sinop’u feth etmiştir. 1218 senesinde

1.1.2.6. Eserin Mimarı

Türbenin mimarı kesin olarak bilinmemektedir. Ancak, vakfiyede darüşşifa'nın sınırları belirtilirken komşu taşınmazların sahiplerinden Bedreddin Ali'nin mimar olduğu kaydedilmektedir.⁽¹³⁷⁾ Böylece Bedreddin Ali'nin yapının mimarı olabileceği ihtimalini akla getirmektedir.

1.1.2.7. Eserin Geçirdiği Onarımlar

1217 tarihli darüşşifada, türbenin bulunduğu eyvan, (H. 4 Şevval 617) 1220'de türbe şeklini almıştır.⁽¹³⁸⁾

1.1.2.8. Eserin Bugünkü Durumu

Türbe, bugün ayakta ve ziyarete açık durumdadır. Ancak, sandukalar oldukça tahrip edilmiştir. Sandukaları kaplayan çinilerin dökülen yerleri alçı ile sıvanmıştır. (Resim 16) Kasnak süslemelerindeki çini mozaiklerin büyük bölümü dökülmüştür. Türbenin bakımı, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yapılmaktadır.

1.1.2.9. Eserin Planı

Şifahanenin güney revak koridorundaki eyvan sonradan kapatılarak türbeye dönüştürülmüştür. Yapı, kareye yakın dikdörtgen planlıdır. Üst örtü, içeriden kubbe, dışarıdan külahtır. Kubbeye, köşelerde yer alan üç parçalı Türk üçgenleri ile geçilmiştir. (Çizim 4, 5) (Resim 17) Esere, kuzey cepheye

Halep seferi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. İzzeddin Keykavus bu yenilgi üzerine öfkesine yenilip beylerinin el ve ayaklarını bağlatıp bir ev içine doldurarak evi ateşe verdimiştir. Bu olay duyduğu üzüntüye dayanamayıp verem olmuştur. 1219 veya 1220 yılında vefat etmiştir. Bkz. İ. H. Uzunçarşılı, R. N. Uzluk, **Sivas Şehri**, çev. Recep Toparlı, Sivas 1997, s.127-130.

⁽¹³⁷⁾ Refet Yinanç, "Sivas Abideleri Ve Vakıfları", **Vakıflar Dergisi**, sayı 22, 1991, s.18.

⁽¹³⁸⁾ İ. H. Uzunçarşılı, R. N. Uzluk, **Sivas Şehri**, çev. Recep Toparlı, Sivas 1997, s.126.

eksende açılmış olan kapıdan girilir. Kapının iki yanında, simetrik pencereler vardır. (Resim 18) Güney cephede, eksene mihrap yapılmıştır. Mihrabın iki yanında da pencere açılmıştır. İçeride, doğu- batı doğrultusunda uzanan, dikdörtgen planlı on üç adet, irili ufaklı sanduka mevcuttur. Mihrabın önündeki sanduka kesin olmamakla birlikte 1. İzzeddin Keykubat'a aittir.⁽¹³⁹⁾ (Resim 16)

1.1.2.10. Dış Cepheler

Şifahane avlusunda, güney revaktaki türbenin bulunduğu eyvanın girişi, sivri kemerli bir açıklığa sahiptir. Eyvan gözü beşik tonozla örtülmüştür. (Resim 19) Türbeye kuzey cephede ki küçük, dikdörtgen kapıdan girilir. Kapının iki yanında, zeminden yükseltilmiş, dikdörtgen pencereler vardır. Kuzey cephesi tamamen çini ve tuğla süslemeye sahiptir. Eyvan tonozuyla türbe cephesinin kesiştiği yerde sivri kemerli alınlık vardır. Bu sivri kemerin alınlığında küçük bir mazgal pencere mevcuttur. (Çizim 7) (Resim 18)

Güney cephesinde, eksenin doğu ve batısında altlı üstlü dört pencere açılmıştır. Üsteki sivri kemerli mazgal pencereler silmelerle çerçevelenmiştir. Alttaki pencereler, yarım daire formunda yapılmıştır. (Resim 20) Pencereler dışında bu cephe oldukça yalındır.

Doğu ve batı cepheleri, oda hücreleriyle bitişiktir. Bu sebeple sağırdır.

⁽¹³⁹⁾ Genel olarak Selçuklu türbeleri iki katlıdır. O.C.Tuncer'in yaptığı kazıda, kırılan sandukalardan bakıldığında, derinliğin 0.80 m. olduğunu tesbit etmiştir. Cenazelik katları, bu derinliğine izin vermediğini söylemektedir. Bkz. Orhan Cezmi Tuncer, **Anadolu Kümbetleri** 1, Ankara, 1986, s.233. Ancak H. Acun, 1986 senesinde yapılan düzenleme çalışması sırasında yaptığı incelemede, mezar odasının "F" harfine benzediğini ve kuzey doğu köşedeki mezar içinde bir mumyalı ceset ile cesetlerin altına konulan işlemeli düz ahşap parçaların bulunduğu söylemektedir. Bkz. Hakkı Acun, "Sivas Ve Çevresindeki Tarihi Eserlerin Listesi", **Vakıflar Dergisi**, sayı XX, 1988, s. 187.

1.1.2.11. Üst örtü

Türbenin üst örtüsü, dışarıdan ongen kasnağa oturtulmuş külah (Resim 21), içeriden yarım daire şeklinde kubbedir. Kubbeye geçiş Türk üçgenleri ile sağlanmıştır. (Resim 17, 24) Kasnağın tüm cephelerine dikdörtgen çerçeve içine alınmış sivri kemerler ile hareketlendirilmiştir. (Resim 22, 23) Külah, kurşun ile kaplanmıştır. Külahın tepesinde yenilenmiş, üç armutlu bir alem vardır.

1.1.2.12. Malzeme Ve Duvar Tekniği

Türbenin inşasında tuğla ve düzgün kesme taş kullanılmıştır. Kuzey cephesi ve önündeki revağın üst örtüsü tuğladan yapılmıştır. Güney, doğu ve batı cepheleri şifahane'ye bağlı olduğu için üst örtüye kadar kesme taştır. Kubbe ve muhtemelen külah tuğla örgüdür.⁽¹⁴⁰⁾ Kapı ve pencere doğramaları ahşaptır. Zemin taş döşelidir.

1.1.2.13. Eserin Süslemesi

Türbe, çini, taş, tuğla ve kalem işinden yapılan süslemelere sahiptir.

Türbenin çini kitabeleri ve mozaikleri, Merendli Bedel oğlu Ahmed tarafından yapılmıştır. Türbe kasnağı, ongen prizma şeklindedir. Kasnakta, sadece güney cephesinden altı köşe incelenebilmiştir.⁽¹⁴¹⁾ Kasnağın her cephesine, dikdörtgen çerçeve içine alınmış sivri sathi kemerler açılmıştır. Cepheler, zaman içinde oldukça yıpranmış olup, genel kompozisyon

⁽¹⁴⁰⁾ H. Önkal, külahında tuğla ile yapıldığını düşünmektedir. Bkz. Hakkı Önkal, **Anadolu Selçuklu Türbeleri**, Ankara, 1996, s.387.

⁽¹⁴¹⁾ Diğer cephelerin önüne çatı ve ağaçlar geldiğinden dolayı incelenememiştir. Ama muhtemelen incelenemeyen cephelerdeki süsleme kompozisyonlarının diğer cepheler ile benzediklerini düşünmekteyiz.

bozulmuştur. Kompozisyonlarda ağırlıklı olarak, kırmızı renkli tuğla, aralarda çini mozaik⁽¹⁴²⁾ kullanılmıştır. Cephelerdeki tuğla ve çini kompozisyonlar, önce düz yerde, küçük plakalar halinde yapıldıktan sonra yerlerine monte edilmiştir. Çünkü, yüzeylerin büyük olması, uygulamada büyük plakaların kaldırılıp indirilmede kırılma riskini ve zorluğunu da beraberinde getirecektir. Bu sebeple plakalar parça parça oluşturulup yerinde harçla birleştirilmiş olduğu düşünülmektedir.⁽¹⁴³⁾

Güney batı cephesinde ilk pano üzerine, gamalı haçların daire içerisine aldığı büyük bir sekiz köşeli yıldız yapılmıştır. Gamalı haçların baklava dilimi şeklinde istiflenmeleri sonucu içte kalan köşelerde birleştirilip yıldızın göbeğinde bir yıldız daha oluşturulmuştur. (Resim 21) Yanındaki panoya; kemer alınlığının altına rozet şeklinde yan yana iki sekiz köşeli yıldız ve bu motifin altına yandaki panodaki gibi daire içerisine alınmış sekizgen yıldız yapılmıştır. Dökülen parçaların yerleri beton ile sıvanmıştır. (Resim 21, 25) Yandaki pano üzerine; merkezde baklava dilimi içerisine gamalı haçın yanlarına iki sıra halinde dörder gamalı haç, bu sıraların altına ve üstüne birer baklava diliminin içerisine gamalı haç yapılmıştır. Böylece merkezdeki baklava diliminin altında ve üzerinde sekiz köşeli yıldız oluşturulmuştur. (Resim 21, 26)

Güney cephedeki panoda karşılıklı üç sıra halinde altı adet sekiz köşeli yıldız motifi meydana getirilmiştir. Yıldızların etrafı iç içe geçmiş gamalı haç motifleri ile sarılmıştır. (Resim 22, 23)

⁽¹⁴²⁾ 1. İzzeddin Keykavus Şifhanesinde olduğu gibi diğer şifhanelerde çini ve tuğla mozaik tezyinatta uygulanmamıştır.

⁽¹⁴³⁾ Nakış Akgül, “Anadolu Selçuklu Dönemi Mimarisinde Sırlı Kaplama Kullanımı”, Marmara Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2000, s. 156.

Güney doğu cephesindeki birinci pano üzerinde, basık altıgen geçmelerin köşelerinin birleşmesi ile oluşan on iki kolu yıldız ve bu yıldızın merkezinde firuze renkli çini mozaik ile kaplanmış altı köşeli yıldızın oluşturduğu geometrik kompozisyon sürekli tekrarlanmaktadır. (Resim 27,28) İncelenen son pano üzerinde, merkezde yer alan altıgen yıldızın kollarından çıkan ışınların oluşturduğu geçmeler daire içerisine alınmış ve bu motif sürekli tekrarlanmıştır. (Resim 28)

Türbenin kuzey cephesi, süsleme açısından en zengin bölümdür. Eyvan tonozuyla türbe cephesinin kesiştiği yerde sağır kemer içerisine alınmıştır. Sağır kemerin alınılığında, yatay dizilmiş, kırmızı renkli tuğlalar zemini oluşturmaktadır. Bu zeminin üzerinde, kare şeklindeki çinilerle satrançlı kufi yazıyla “Allah” ismi sürekli tekrarlanmaktadır.⁽¹⁴⁴⁾ (Resim 29) (Çizim 8) Yazının etrafı, dikey dizilmiş tuğlarla çerçevelenmiştir. Alınılığın altında tuğla mozaik tekniği ile yapılmış çarkıfelek kompozisyonlu ince şerit, kitabeyi çerçevelemektedir. Bu geometrik kompozisyonlu ince şerit, giriş kapısı ve simetrik yerleştirilmiş pencerelerin bulunduğu dikdörtgen bölümleri birbirinden ayırmaktadır. Ayrıca, kapı ve pencere bölümlerinin etrafında aynı motifin kullanıldığı ikinci bir bordür daha vardır. (Resim 18)

Giriş kapısının batısında yer alan orijinal olmayan dikdörtgen pencere doğu-batı ekseninde ikiye bölünmüş ve üst bölüm iki göze ayrılmıştır. Pencere alınılığı, iki kademeli sağır, sivri kemer içerisine alınmıştır. Pencere alınılığının merkezinde çini mozaikten yapılmış, firuze renkli beş kollu yıldız vardır. Bu yıldızın etrafında iç içe geçmiş büyük ve eninden basık beşgenlerin oluşturduğu on kollu yıldız yapılmıştır. Yıldızın etrafında firuze renkli ongen çember ve en dışta yine firuze renkli geniş bir ongen bütün kompozisyonu

⁽¹⁴⁴⁾ Hakkı Acun, ”Sivas Ve Çevresindeki Tarihi Eserlerin Listesi”, **Vakıflar Dergisi**, sayı XX, 1988, s. 186.

sarmaktadır. Kemerin alt köşelerinde firuze renkli beş kollu yıldız bulunmaktadır. Pano, firuze renkli çini mozaikle çerçevelenmiştir. Kemerin üst köşelerinde tuğla mozaikten kaz ayağı motifleri yapılmıştır. Sağır kemerin üzerinde yer alan kare panoda, firuze renkli çini mozaikten tek satırlık kitabe, kitabenin üstüne de daire ve geçmelerden oluşan geometrik kompozisyon işlenmiştir. (Resim 30)

Giriş kapısının doğusunda yer alan pencerede batı penceresi ile simetrik yapılmıştır. Pencere alınlılığı, iki kademeli sağır, sivri kemer içerisine alınmıştır. Pencere alınlığının merkezinde çini mozaikten yapılmış, firuze renkli beş kollu yıldız vardır. Bu yıldızın etrafına, boydan basık beşgenlerin oluşturduğu on kollu yıldız yapılmıştır. Basık beşgenlerin köşelerine firuze renkli çini mozaikten kaz ayağı motifleri, çevrelerine de geometrik geçmeler işlenmiştir. Kompozisyonu firuze renkli on köşeli yıldız ile çerçevelemektedir. Ayrıca merkezdeki beş kollu yıldız da kesişen beş kollu ışın kompozisyonu girift hale getirmektedir. Kemerin alt köşelerinde çini ustasına ait kitabe bulunmaktadır. (Resim 31) Kemerin üst köşelerinde tuğla mozaikten stilize edilmiş kaz ayağı motifleri yapılmıştır. Sağır kemerin üstünde yer alan kare panoda, merkezde yan yana sıralanmış üç adet altı kollu yıldız, yıldızların aralarına dört sıra halinde sekiz tane karşılıklı kaz ayağı motifi yapılmıştır. Bu kompozisyonun araları tuğla ve çini mozaik geçmeler uygulanmıştır. Panonun alt bölümünde firuze renkli çini mozaikten tek satırlık kitabe yapılmıştır. (Resim 30)

Ortada bulunan giriş kapısı, pencere bölümlerinden daha geniş tutulmuştur. Kapının iki yanına sütunçeler üzerine tuğla mozaikten, merkezde altı kollu yıldız kollarından çıkan ışınların oluşturduğu altıgen motif tekrarlanmıştır. (Çizim 9) Sütunçelerin üzerinde zar başlık mevcuttur. Kapının üzerinde çini mozaik tekniği uygulanarak yapılan kitabe bulunmaktadır. (Resim 32) Kitabenin üzerinde, üç kademeli silmeden oluşan, sağır, sivri kemer içerisine alınmış kapı alınlığı vardır. Bu alınlık ve kapı, çini mozaikten yapılmış ince

dikdörtgen geçmelerden oluşan kuşakla çerçevelenmiştir. Kuşağın alt kısımlarının mozaikleri dökülmüştür. Alınlığı saran ilk iki silme sade bırakılmış, içteki silme üzerine çini kitabe yapılmıştır. Merkezde, altı köşeli yıldızdan çıkan geçmelerden oluşan bu kompozisyon tekrarlanmıştır. (Resim 33) Kemerin üst köşelerinde çapraz olarak birbirini kesen stilize kaz ayağı motifleri işlenmiştir. Bu sağır kemerin üzerinde dikdörtgen pano içinde çini mozaik kitabe ve kitabenin üzerinde geçmelerden oluşan geometrik süsleme yer almaktadır. (Resim 30, 34)

Türbenin içinde, süslemeler alçı mihrap ile çini sandukalarda yoğunlaşmaktadır. Güney duvarının ortasına yapılan mihrap dikdörtgendir. (Resim 35) Kavsara, altın yaldız boyalı, beş kademeli mukarnas dizisinden oluşmaktadır. Kavsara hizasına kadar iki köşeye sütunçeler konulmuştur. Sütunçe ve sütunçe başlıklarının üzerinde stilize palmet ve rumi motifleri yapılmıştır. (Resim 35, 36, 37) Sağır, sivri kemerli kavsara alınlığına kitabe yazılmıştır. (Resim 35) Sağır kemerin üzerinde, dikdörtgen pano içinde kıvrım dal ve rumi motiflerinden oluşan süsleme yer almaktadır. (Resim 38)

Mihrabın içine, kalem işi ile sonradan yapılmış, perdenin ortasından sarkan mum ve kandil motifi yapılmıştır. (Resim 35, 39) Mihrabı çevreleyen bordürün üzerine; merkezde çiçeğin çevresindeki on iki köşeli geçmeler oluşan çokgen örgü motifinin sürekli tekrarlandığı kompozisyon uygulanmıştır. (Resim 35, 40)

Mihrabın önünde, 1. İzzeddin Keykavus'a ait olduğu düşünülen sanduka, 2.35 metre boy ve 0.94 metre enindeki dikdörtgen prizması şeklindedir. Çini kaplamalar iki kademedan oluşan üst bölümde yer almaktadır. (Resim 16) Kaide kısmının çinileri büyük bir bölümü döküldüğü için alçı ile sıvanmıştır. Sandukanın doğu cephesine, için küçük bir delik açılmıştır. (Resim 41) Sır altı tekniğinde yapılmış çinilerin merkezinde, firuze renkli, on iki kollu yıldız motifi işlenmiştir. Yıldızın köşelerinden çıkan, beyaz renkli, beş kollu örgülerin

oluşturduğu on iki kollu yıldız motif sürekli tekrarlanmaktadır. (Çizim 10) Motiflerin kesişme noktaları firuze renkli çinilerle belirginleştirilmiştir. (Resim 42)

İzzeddin Keykavus'un sandukasının doğusunda yer alan, sandukanın kime ait olduğu bilinmemektedir. Dikdörtgen prizması şeklindeki sandukanın da çinilerinin büyük bölümü tahrip olmuştur. Sandukanın batı cephesine de küçük bir delik açılmıştır. (Resim 43) Sandukanın alt tarafında, sır altı tekniğinde yapılmış çiniler günümüze ulaşabilmiştir. Merkezde, lacivert renkli, sekiz kollu yıldız bulunmaktadır. Yıldızın köşelerinden çıkan kalın, beyaz renkli örgüler, sekizgen bir daire oluşturmaktadır. Örgülerin aralarında kalan sekiz adet beşgen firuze renklidir. (Resim 44) Aynı motif tekrarlanırken aradaki boşluklara patlıcan moru renginde çiniler konulmuştur. Dört tane sekiz köşeli yıldız motiflerinin kesiştiği yerde oluşan on iki köşeli yıldızın içerisinde, lacivert ve beyaz renkli, stilize palmet yapılmıştır. (Resim 45) (Çizim 11)

Sultan Keykavus'un sandukasının önündeki çocuk sandukasının lahit kısmında beşgen, kaide kısmında ve yanındaki yetişkin sandukası üzerinde altıgen, firuze renkli çini ile kaplanmıştır. (Resim 46)

Türbe içindeki sandukaların çinilerinin büyük bir bölümü dökülmüştür. Bu sebeple sandukalar alçı ile sıvanmışlardır.

Türbenin kuzey batı köşesinde yer alan çocuk sandukasının mezar taşı, incelememiz sonrasında buraya daha sonradan eklenmiş olabileceğini akla getirmektedir. Çünkü form olarak daha çok Osmanlı döneminde yapılan mezar taşlarına benzemektedir. Beyaz mermerden yapılmış olan mezar taşının üzerinde hiçbir yazı yoktur. Yedi basamak halinde mukarnas kavsarası vardır. Basamakların köşelerinde geometrik ve çarkıfelek desenli

rozetler yapılmıştır. (Resim 47) Ayrıca aynı formda yapılmış olan diğer bir mezar taşı da Sivas Müzesinde sergilenmektedir. (Resim 48)

Güney cephesindeki doğu penceresi, pencere alınlığı istiridye şeklindedir. İstiridyeye geçişte küçük boyutlu üçgen kullanılmıştır. Pencereyi, boydan boya saran sağır kemerin üzerine taş a rumi motifleri oyulmuştur. (Resim 49)

1.1.2.14. Eserin Getirdiği Sorunlar

Türbe, geçmişte oldukça tahribata uğramıştır. Sandukaların üzerindeki çinilerin büyük bir kısmı kırılmıştır.

1.1.2.15. Karşılaştırma Ve Değerlendirme

Selçuklu devrinden kalan, şifahane ve medrese içine yapılan türbe örnekleri sınırlı sayıdadır. Kayseri Çifte Medresesinin doğu cephesindeki Gevher Nesibe Kümbeti (1206), sekizgen planı ve kasnak olan üst örtüsü ile bu örneklerden en eskisidir. Yaptığımız araştırma sonucunda; 1. İzzeddin Keykavus Türbesi, dikdörtgen prizma gövdeden ongen kasnakla külah a geçilen planı ile Anadolu Selçuklu sanatı içerisinde tektir. Bir başka Selçuklu Sultanı olan 2. Kılıç Arslan'ın Konya Alaeddin Cami avlusundaki türbesi de yine ongen planı ile ünik bir örnektir.

1. İzzeddin Keykavus Türbesinin, kuzey cephe düzeninin aynısı, Türkistan'da Köhne Ürgenç'te ki, Fahrettin Razi Kümbetinin (1210) karşımıza çıkmaktadır. Üçlü pencere ve alınlıkları, cepheyi saran ters "U" şeklindeki yazı kuşağı, firuze renkli çini ve tuğla süslemeleri, 1. İzzeddin Keykavus Türbesi ile büyük benzerlik göstermektedir. Yine kuzey cephesindeki düzenlemenin bir benzeri, 1417-1420 tarihinde Semerkant'ta inşa edilmiş olan Uluğ Bey Medresesinde, öğrenci odalarının girişlerinde karşımıza çıkmaktadır. Sırlı tuğlanın istiflenmesi ile elde edilmiş geometrik şekiller ve giriş cephelerindeki

düzenlemeler 1. İzzeddin Keykavus Türbesi ile hemen hemen aynıdır. (Resim 50) Bu da bize Selçuklu geleneğinin Anadolu dışında, 15.yy.da hala devam ettiğini göstermektedir.

Alınlığın altındaki çini kitabe, Anadolu'da bir çok yapı da karşımıza çıkmaktadır. Konya 2. Kılıçarslan Türbesinin saçak altındaki yazı kuşağı (Resim 51), yine aynı türbenin içerisindeki çinili lahitleri (Resim 52), Konya Necmeddin Karaaslan Türbesindeki çinili lahidi bu örneklerden bazılarıdır. (Resim 53)

Giriş kapısının iki yanındaki sütünceler üzerine merkezdeki, altı köşeli yıldızın kollarından çıkan geçmelerin oluşturduğu kompozisyonunun aynısı Harrekan 1. Kümbetin (Resim 54) ve Nahcivan Yusuf Bin Kuseyr Türbesinin cephesine (Çizim 12), Nahcivan Mümine Hatun Türbesinin mihrabının kavsara köşelerine (Resim 55) ve Sivas Burucerdî Türbesinin kuzey cephesinde bulunan, sağır kemer üzerine yapılmıştır. (Resim 99) Bu süslemeler bize, Büyük Selçuklu sanatının etkilerinin 13. yy.da Anadolu da hala devam ettiğinin kanıtıdır.

1. İzzeddin Keykavus Türbesinin kasnağı, Amasya Gök Medrese Caminin Türbe kasnağı ile büyük benzerlik göstermektedir. (Çizim 13) Anadolu'da, 1. İzzeddin Keykavus Türbe kasnağının üzerindeki zengin çini ve tuğla süslemeleri, Anadolu'da ve Orta Asya'da kendinden önce ve sonra yapılmış olan yapılarda da görmek mümkündür. Merkezdeki sekiz köşeli yıldızın dört köşesinde dört tane gamalı haçın oluşturduğu kare, diğer köşelerde ise yandaki motiften çıkan ışıklardan oluşan gamalı haç motifleri (Çizim 14); 1. ve 2. Karagan (Harrekan) Kümbetlerinin sağır kemer alınlıklarında (Resim 56, 57), (Çizim 15), Gök Medresenin yan eyvanlarının arka duvarında (Çizim 16) (Resim 58), Akşehir Altın Kalem Mescidinin sağır kemerli pencere alınlıklarında (Resim 59) karşımıza çıkmaktadır. Amasya, Seyfeddin

Toruntay Kümbeti'nin (1267) sekizgen kasnağındaki sağır kemerler içinde ve Tokat, Niksar Kırkkızlar Kümbetinin güney-doğu ve kuzey-batı cephelerindeki sağır kemerli pencere alınlıklarında da benzer geometrik kompozisyonlar kullanılmıştır. Kuzey cephede, sivri kemerli alınlığın üzerindeki satrançlı kufi yazılı süslemenin benzer bir örneği Buhara Namazgah Caminin mihrabında karşımıza çıkmaktadır. (Resim 60)

1. İzzeddin Keykavus'un çinili lahdinin üzerindeki on iki köşeli yıldız deseninin aynısı Hızır İlyas Köşkü kapı bordürlerine de yapılmıştır. (Çizim 17) Geometrik desenli lahitli çinilerin benzerleri, Kayseri'de Keykubadiye Köşkünün duvarlarında da bulunmaktadır.⁽¹⁴⁵⁾ Firuze renkli, altıgen plaka çiniler, Anadolu'daki diğer Selçuklu eserlerinde de mevcuttur. Divriği Melike Turhan Şifahane Türbesinin içindeki (Resim 14) ve Sivas Abdülvehap Gazi Türbesindeki sanduka (Resim 11), Konya Sırçalı Medresesinin mihrap alınlığı (Resim 61), Sivas Burucerdi Türbesi (Resim 86), Konya Bulgur Tekke Mescidi (Resim 62) ve Konya Sahip Ata Hangahının duvarları (Resim 63) bu çinilerle kaplanmıştır.

Mihrap kenar bordürlerinde sürekli tekrarlanan on iki kollu yıldız motifi; Kayseri Döner Kümbetin dış cephesinde (Çizim 18) ve Azerbaycan Cuga Köyü Kümbetinin tuğla süslemelerinde (Çizim 19) karşımıza çıkmaktadır.

Türbenin içinde, güney cephesinin batı köşesindeki pencerenin istiridye şeklindeki pencere kavsarasının Anadolu'da bir çok yapıda örnekleri mevcuttur. Kızıltepe (Dunaysır) Ulu Cami mihrap kavsarasına (1204) (Resim 64), Ilgın Şeyh Bedreddin Türbe pencerelerine (Resim 65), İstanbul Ortaköy Damat İbrahim Paşa Çeşmesinin iki ayak arasındaki niş kavsarasına (Resim 66), İstanbul 1. Mahmut Çeşmesinin alınlığına (Resim 67) istiridye motifleri yapılmıştır.

⁽¹⁴⁵⁾ Oktay Aslanapa, **Türk Sanatı**, İstanbul, 1997, s.145.

1.1.3. Buruciye Medresesi Türbesi⁽¹⁴⁶⁾

1.1.3.1. Çizim No: 20, 21, 22

1.1.3.2. İnceleme Tarihi: 15 10 2004

1.1.3.3. Eserin Yeri

Sivas il merkezinde, Eski Kale mahallesinde, Şifaiye Medresesine 100 metre mesafede yapılmış olan medresenin kuzey batı köşesinde (Çizim 20, 22) yer almaktadır. (Resim 68)

1.1.3.4. Eserin Tarihi

Medrese, 1271 senesinde yaptırılmıştır.⁽¹⁴⁷⁾

1.1.3.5. Eserin Banisi

Medrese, Anadolu Selçuklu sultanı 3. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında⁽¹⁴⁸⁾, halk arasında Hacı Maksut (Hacı Mes'ud) olarak bilinen Muzafferüddin Bin Hibbetullah el-Burucirdi⁽¹⁴⁹⁾ tarafından yaptırılmıştır.⁽¹⁵⁰⁾

⁽¹⁴⁶⁾ “Buruciye medresesi olarak anılan eser, Vakıflar kütüğünün 72 numarasında “Hacı Mesud Ali Selçuk” diye kayıtlıdır. Bu nedenle esere Hoca Mesud Medresesi adı da verilmiştir”. Burhan Bilget, **Sivas'ta Buruciye Medresesi**, Ankara, 1991, s.1.

⁽¹⁴⁷⁾ İ.H. Uzunçarşılı, R.Nafiz Uzluk, **Sivas Şehri**, çev. Recep Toparlı, Sivas 1997, s.134.

⁽¹⁴⁸⁾ Hikmet Denizli, **Sivas Tarihi Ve Anıtları**, Ankara, 1998, s.106.

⁽¹⁴⁹⁾ Muzaffer Burucirdi hakkında yapılan araştırmalarda kesin bir bilgiye ulaşılamamıştır. “Barucird bir şehir ismidir”. C.E. Arseven, **Türk Sanatı 1**, İstanbul, 1955, s.128.

“İran'da Hanedan'ın 100 km. güney-doğusunda Barucird kentinden geldiği söylenen Muzaffereddin'in 13.yy ikinci yarısında Sivas'ta etkin bir kişi olduğu anlaşılmaktadır. Bazı kaynaklarda adı Barucirdi olarak da geçer. Buruciye sözcüğü Türkçe'nin ses uyumuna uğramış

Türbe duvarını dolanan çini kitabede Muzaffer Burucerdi hakkında bilgi vermektedir. Kitabe şöyledir⁽¹⁵¹⁾:

Okunuşu

“Bismillahirrahmenirrahim. İlahi leyse li ameli ettagrabe bihi ileyke velehasenetün. Edüllün bihe aleyke izzün fagriy ve faktiy ve vahdetiy ferham ğarebtivyve kün enisysiy fiy hafretiy fegad iltica-et ileyke ve tevekkeltü aleyke ve ente ekramel-ekramiye ve erhamer-rahimiyn...Hezihit-türbetü el-abdüd-daiyfü el-vahiydü el-Muzaffer bin Hibbetullah el-Mufaddalil Burucerdi ğafferallahü lehü ve li valideyhi vel cemiy-il müslimiye ver-zughul cennete ves-sea-dete fil ahireti e-nisellahü vahdetehü verham ğarabeteheü femen ğayre türbetiy ve bedel hafratıy fe-ente hasmehü ve aleyhi ğadabellahü vel-mele-iketü ven-nesi Ecmaiyn”.⁽¹⁵²⁾

Türkçe Anlamı

“Rahman ve rahim olan Allah’ın adıyla, Allah’ım, beni sana yaklaştıracak bir amelim ve kendisiyle sana ulaşacağım bir iyiliğim de yoktur. Ben zelil, fakir ve güçsüzüm. Yalnızlığımda, yabancılığım da ve benim bu odamda bana acı ve bana yardımcı ol. Ben sana iltica ettim ve sana tevekkül ettim. Sen kerimlerin en yücesi ve merhamet edenlerin en merhametlisisin. Ey Rabbim nurunu üzerimizde tamamla, bizi affet, şüphesiz ki senin gücün her şeye

olmalıdır. Medresedeki kitabede aciz, hizmetkar, garip, yabancı gibi sıfatlar onun alçal gönüllü bir göçmen olduğunu gösteriyor. İlhanlı emirleri bu sıfatları kullanmazlardı. Köleler de olduklarını belirtirler”. O.C. Tuncer, **Anadolu Selçuklu Mimarisi Ve Moğollar**, Ankara, 1986, s.20.

“Muzaffer Burucirdi Hemedan yakınında Burucird’den gelmedir”. Oktay Aslanapa, **Türk Sanatı** İstanbul, 1997, s.150.

⁽¹⁵⁰⁾ İ.H. Uzunçarşılı, R.Nafiz Uzluk, **Sivas Şehri**, çev. Recep Toparlı, Sivas 1997, s.134.

⁽¹⁵¹⁾ İ.H. Uzunçarşılı, R.Nafiz Uzluk, **Sivas Şehri**, çev. Recep Toparlı, Sivas 1997, s.134.

⁽¹⁵²⁾ Seyfuullah Kocabıyık, “Sivas’ta Selçuklu Medreselerinde Yer Alan Kitabeler”, Erciyes Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2002, s. 61.

yeter. Ey Rabbim, biz sana tevekkül ettik, bizi aydınlat; dönüş sanadır. Bu türbe zayıf, garip ve tek başına kalmış faziletli Muzaffer bin Hibbetullah el-Mufaddali el-Burucerdî'nindir. Allah onu, babasını ve bütün Müslümanları bağışlasın. Allah onu cennete, ahirette mutlulukla rızıklandırsın. Allah onun yalnızlığına yoldaş olsun, Onun garipliğine acısın. Kim benim bu türbemi değiştirir, mezarımı tebdil ederse onun düşmanı sensin. Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların gazabı üzerine olsun".⁽¹⁵³⁾

1.1.3.6. Eserin Mimarı

Türbenin mimarı bilinmemektedir.

1.1.3.7. Eserin Geçirdiği Onarımlar

Buruciye Medresesi, 1958 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilmeye başlanmıştır⁽¹⁵⁴⁾. 1967 yılında Gök Medresede bulunan Sivas Müzesi buraya taşınmış, 1988 senesine kadar Sivas Müzesi Müdürlüğü olarak hizmet vermiştir.

1972-1973 yıllarında Kültür Bakanlığı Eski Eserler Ve Müdürlüğü tarafından bir onarım daha geçirmiştir.

⁽¹⁵³⁾ İ.H. Uzunçarşılı, R.Nafiz Uzluk, **Sivas Şehri**, çev. Recep Toparlı, Sivas 1997, s.138.

⁽¹⁵⁴⁾ 1962 senesine ait Vakıflar Genel Müdürlüğünün onarım raporu şöyledir :

- 1- 1960 yılı onarımından artan, cephelerin kesme taş kaplamaları tamamlanacak,
- 2- Karşı eyvanın çatlamış ve ayrılmış kaplamaları sökülecek, eyvan tonozu betonarme ile takviye edilerek tezyini kaplamaları yeniden yapılacaktır.
- 3- Tak kapı cephesi ile giriş eyvanı iç yüzü betonarme hatıllarla birbirine bağlanarak kubbenin ve cephenin birbirinden ayrılmasına mani olunacak,
- 4- Eksik kubbe ve tonozlar, betonarme olarak ikmal edilecek,
- 5- Avlu tanzim edilerek döşemesi ikmal edilecektir.
- 6- Hücre içleri sıvanacak, kapıları takılacaktır.
- 7- Revak üstlerinin silmeleri tamamlanacaktır.

1985 yılında, medresenin doğu cephesinde ki hamam kaldırılarak yapı rutubetten kurtarılmıştır.⁽¹⁵⁵⁾

1986 yılında etrafının temizlenmesiyle Sivas Müzesine bağlı Taş Eserler Müzesine dönüştürülmüş⁽¹⁵⁶⁾ iken Mayıs 2005 tarihinde yeniden düzenlenerek kültür ve sanat etkinliklerinin yapıldığı yapı şeklinde kullanılmaktadır.

1.1.3.8. Eserin Bugünkü Durumu

Yapı, geçirdiği onarımlar sonrasında ayakta ve ziyarete açıktır.

1.1.3.9. Eserin Tanımı

Medrese, açık avlulu, tek katlı, dikdörtgen planlı inşa edilmiştir. Medreseye kuzey cepheye, eksende açılmış giriş eyvanından girilmektedir. Girişin tam karşısında ana eyvan, doğu ve batı cephelerinde yine eksende yapılmış olan yan eyvanlar yer almaktadır. Doğru ve batı cephesinde eyvanların yanlarında öğrenci odaları sıralanmıştır. Öğrenci odalarının önü revalıdır.

Türbe, medresenin kuzey batı köşesindeki oda da yer almaktadır. (Çizim 20) Kare planlı yapı kubbe ile örtülüdür. (Resim 69) Kubbeye, Türk üçgenleri ile geçilmiştir. (Resim 70) Yapıya, doğu cephedeki, eksenden kuzeye kaymış kapıdan girilmektedir. (Resim 71) İçeriye iki basamaklı merdivenle çıkılmaktadır. Kapının karşısında pencere açılmıştır. (Resim 72) Türbenin içinde üç adet sanduka vardır. (Resim 73)

⁽¹⁵⁵⁾ Hakkı Acun, “Sivas Ve Çevresindeki Tarihi Eserlerin Listesi” **Vakıflar Dergisi**, sayı xx, 1988, s. 182.

⁽¹⁵⁶⁾ Burhan Bilget, **Sivas Anıt Mezarları**, Ankara, 1993, s.18.

1.1.3.10. Dış Cepheler

Türbe, Burucerdi Medresesinin bir parçası olduğundan çok fazla açıklığa sahip değildir.

Yapıya, doğu cephesine açılan basık kemerli, iki kademeli silme ile çerçevelenmiş kapıdan girilmektedir. (Resim 74) Kapının üzerinde, onunla aynı hizada sivri kemerli, dikdörtgen pencere vardır. (Resim 75, 76)

Türbenin batı cephesine, eksende dikdörtgen pencere yapılmıştır. Bu pencerenin tasarımı ve taş süslemeleri, doğusunda yer alan portalin küçük bir kopyasıdır. Pencerenin üzerine, üç kesme taş sırasına, sivri kemerli, dikdörtgen bir pencere daha açılmıştır. Bu pencerenin üzerinde, bazı bölümleri dökülmüş bir yazı kuşağı vardır. Yapının üst örtüsü kırma çatıdır. (Resim 68)

Türbenin kuzey cephesinde, tonoz örtülü, dikdörtgen planlı medrese odaları bulunmaktadır.

Güney cephede ise, medresenin kubbe ile örtülü giriş eyvanı yer almaktadır. (Resim 77)

1.1.3.11. Üst örtü

Türbenin üst örtüsü, restorasyonlar sonrasında kırma çatıya dönüştürülmüştür. İçeriden kubbe ile örtülüdür. Kubbeye geçişte Türk üçgenleri kullanılmıştır. (Çizim 21)

1.1.3.12. Malzeme Ve Duvar Tekniği

Türbenin beden duvarları düzgün, kesme taştan yapılmıştır. Yapının içinde, üst örtüde ve geçişlerde tuğla kullanılmıştır. Kapı doğraması ahşaptır.

Pencerelerde, alçıdan revzenler bulunmaktadır. Türbe içindeki sandukalar, orijinalinde çini ile kaplı iken günümüzde alçıdan sembolik olarak yapılmıştır. Yapının zemini betondur.

1.1.3.13. Eserin Süslemesi

Eser, taş ve ağırlıklı olarak çini mozaik süslemelere sahiptir.⁽¹⁵⁷⁾

Türbenin, doğu cephesinde yer alan, ahşap kapısı yenilenmiştir. Üzerinde birbirini kesen altıgenlerden oluşan geometrik süslemeler vardır. (Resim 78) Kapının üstündeki, sağır kemerli pencere kemerinin iki yanında, geometrik geçmelerden oluşan iki adet rozet yapılmıştır. Pencerenin içi alçı ile, sürekli tekrarlanan altı kollu yıldızın etrafını saran altı köşeli yıldızlardan oluşan kompozisyonla süslenmiştir. (Resim 75, 76)

Batı cephesinde bulunan alt pencere, taş süslemesi bakımından zengindir. Dikdörtgen pencerenin etrafı iki kademeli bordürlerle çerçevelenmiştir. Bu silmelerin üzerine, rumi ve kıvrım dal motifleri oyulmuştur. (Resim 79, 80, 81) (Çizim 23, 24) Pencerenin iki yanında yer alan sütunçelerin üzerinde balık sırtı motifi yer almıştır. Ancak motifin büyük bir bölümü silinmiştir. Sütunçe kaideleri, zar başlıklardan oluşmaktadır. (Resim 82) Sütun başlıkları korint tarzında yapılmıştır. Ancak, sütunçelerin büyük bir kısmı yenilenmiştir. (Resim 83) Pencere alınlığının üzerinde altı kademeli mukarnas kavsara vardır. Kavsara'nın en alt sırasına dört tane Bursa kemeri şeklinde süsleme, diğer sıralarına tek merkezden çıkan, beş kolu ışın motifleri yapılmıştır. (Resim 84) Pencere, genel kompozisyonu ile ana giriş kapısının küçük bir kopyasıdır. (Resim 68) Bu pencerenin üzerinde sivri kemerli aydınlatma penceresi

⁽¹⁵⁷⁾ M. Akok, Buruciye Medresesi içindeki türbe'nin içindeki çini tezyinatı ile tekniğinin aynı yılda yapılan Sivas Gök Medrese Mescidine benzeterek ve türbenin çinilerinin Sivas'ta aynı çini atölyelerinde yapılmış olabileceğini belirtmektedir. Bkz. Mahmut Akoko, "Sivas'ta Buruciye Medresesi Rölevesi", **Türk Arkeoloji Dergisi**, sayı XVII-II, 1968, s. 12.

yapılmıştır. Pencerenin alçı revzeni, merkezde bulunan altı kollu yıldızın kollarından çıkan ışınların birleşmesi ile meydana gelen altıgenlerden oluşmuştur. Altıgenin her bir köşesinde, altı kollu yıldızlar vardır. (Resim 85) Saçak altında ise sülüs hatla yazılmış olan kitabe yer almaktadır. (Resim 67)

Türbenin içi ve sandukalar, önceden tamamen çini ile kaplıymış. Günümüzde sandukalar üzerindeki çiniler tamamen dökülmüştür. Sandukalar, yenilenerek, alçıdan yapılmıştır.(Resim 72)

Güney cephede bulunan çini mihrap tahrip olmuştur. Sadece mihrap çerçevesinde firuze üzerine tek kat mor renkli yaprak kuşaktan bir bölüm günümüze ulaşmıştır. (Resim 86, 87) Türbenin duvarlarında yer alan çini bordürler, zeminden yaklaşık 2.5 m. yüksekliktedir. Firuze renkli, altıgen plaka çinilerin son sırasının üzerinde tek sıra beşgen çini sırası, bu sıranın üzerinde ince siyah şerit ve bu şeridin de üzerine stilize palmetleri iki taraftan çeviren rumili iki kıvrık dal motifli bordürle çini duvar panosu ile sonlanmaktadır. (Resim 88, 89, 90), (Çizim 25) Kuzey-batı köşeden başlayan çini panolar üzerinde kitabe bulunmaktadır. Kitabe, beyaz zemin üzerine siyah renkli sülüs hatla yazılmıştır. Hattın aralarına, firuze renkli palmet ve rumiler yapılmıştır. (Resim 91, 92) Yazı kuşağının üzerinde iki sıra halinde mukarnas dizisi vardır. Mukarnasların üzerine, çini mozaik tekniğinde, siyah ve firuze renkli, çeşitli geometrik süslemeler yapılmıştır. Mukarnaslarda ve mukarnasların aralarındaki uzun beşgen alanlarda; damla, şerit, beşgen, altıgen, baklava dilimi, stilize kelebek ve eksenden kırılmış geometrik kompozisyonlar işlenmiştir. (Resim 93) Bu süsleme kuşağının üzerinde yine aynı renklerde ve aynı teknik kullanılarak yapılmış olan zigzaglı örgü motifi yer almaktadır.(Resim 94)

Türbenin güney doğu köşesindeki geçiş üçgeni, firuze renkli zemini üzerine siyah renkli altı kollu yıldız ve altıgen motifleri yapılmıştır. (Resim 70, 95)

(Çizim 26) Kuzey batı köşesindeki üçgen üzerinde ve doğu cephesindeki pencere revzende de aynı kompozisyon uygulanmıştır.

Kuzey doğu köşesindeki üçgen üzerinde, firuze renkli altı kollu yıldızların aralarında siyah renkli çini zemin vardır. Ancak, zemindeki siyah çini mozaiklerin büyük bir bölümü dökülmüştür. (Resim 96)

Kuzey batı köşesindeki üçgen, siyah renkli altı kollu yıldız ve altıgen motifli çinilerin zemini firuze renkli çinilerle kaplanmıştır. Bu üçgen panonun üçte ikisi kırılmıştır. Bu pano güney doğu köşesindeki pano ile aynıdır. (Resim 97)

Güney batı köşesindeki üçgen üzerine, firuze renkli, birbirini kesen basık altıgenler yapılmıştır. Bu üçgen tamamen kopmuştur. Bir parçası türbenin içinde, yerde durmaktadır. (Resim 98, 99)

Yapının doğu, kuzey ve güney cephelerine eksende, sağır, sivri kemerli panolar yapılmıştır. Doğü cephesinde bulunan sağır kemer üzerine, firuze renkli, birbirini kesen basık altıgenler yapılmıştır. (Resim 100) Aynı motif, güney batı köşesinin üçgen panosuna da yapılmıştır. Kemerin güneyine sivri kemerli pencere açılmıştır. Pencere revzeni altı kollu yıldızlardan oluşan bir kompozisyona sahiptir. (Resim 101)

Kuzey cephesinde bulunan sağır kemer üzerine, merkezdeki altı kollu yıldızın kollarından çıkan ışınların oluşturduğu altıgenler yapılmıştır. (Resim 102) Batı cephesindeki aydınlatma penceresinin sivri kemerli alçı revzen üzerindeki desen ile aynıdır. (Resim 103)

Güney cephesinde bulunan, sağır kemer üzerinde, firuze renkli, “kaz ayağı” motifi bulunmaktadır. Motiflerin aralarına küçük üçgenler ve bu üçgenlerin içine siyah renkli, daire şeklinde mozaik parçaları konulmuştur. (Resim 104, 105)

Kubbe yayını, palmeti iki taraftan çeviren rumili iki kıvrık daldan oluşan bitkisel kompozisyon tekrarlanarak dolanmaktadır. Bu kompozisyonu, alttan ve üstten balık sırtı motifli kuşak çerçevelemektedir. Alttaki motif kuzey yönüne, üstteki motif güney yönüne doğru dizilmiştir. Palmet, rumi ve balık sırtı motiflerinde, firuze ve siyah renkleri dönüşümlü olarak kullanılmıştır. (Resim 106)

Türbenin pencere hizasından itibaren, bütün tuğlaların araları firuze renkli ince şeritlerle çerçevelenmiştir. Ancak bu şeritler kubbede dökülmüştür.

1.1.3.14. Eserin Getirdiği Sorunlar

Eser içinde bulunan sandukaların ve Türk üçgenlerinin üzerindeki çinilerin büyük çoğunluğu dökülmüştür.

1.1.3.15. Karşılaştırma Ve Değerlendirme

Medresenin içinde yer alan türbe, taş ve çini mozaik süslemeler açısından zengindir. Burucerdî Türbesi gibi iç mekanı çini mozaik ile bezenen diğer yapılardan bazıları; Beyşehir Eşrefoğlu Cami ve Türbesi, Konya Sahip Ata (1238)⁽¹⁵⁸⁾, Akşehir Taş Medrese (1251) ve Birgi Aydınolu Mehmet Bey (1334)⁽¹⁵⁹⁾ türbeleridir. Burucerdî Türbesinin içindeki çini mozaikler, Beyşehir Eşrefoğlu Türbesinin⁽¹⁶⁰⁾ kubbesi ile Akşehir Taş Medrese Türbesinin kubbe kasnağı benzerlik göstermektedir.

⁽¹⁵⁸⁾ Oktay Aslanapa, **Türk Sanatı**, İstanbul, 1997, s.132-167.

⁽¹⁵⁹⁾ Şerare Yetkin, **Anadolu'da Türk Çini Sanatının Gelişmesi**, İstanbul, 1972, s.59.

⁽¹⁶⁰⁾ Oktay Aslanapa, **Türk Sanatı**, İstanbul, 1997, s.169.

Türbe duvarlarını kaplayan firuze renkli, altıgen çiniler; Konya Bulgur Mescidi (Resim 62) ve Konya Sahip Ata Hangahının duvarlarında (Resim 63), Sivas 1. İzzeddin Keykavus Türbesi (Resim 16), Sivas Abdülvehap Gazi Türbesi (Resim 11), Konya Sahip Ata Türbesi (Resim 107) ve Divriği Melike Turhan Şifahanesinde ki türbe içerisindeki (Resim 14) bazı lahitlerde bu altıgen çinilerle kaplanmıştır. Çini bordür, türbenin dört köşesini saran, rumi ve kıvrık dal kompozisyonu ile sonlanmaktadır. Bu kompozisyonun benzerleri, Sivas Gök Medresenin kubbe kasnağında, Konya Sırçalı Medrese mihrabının üzerindeki bordürde (Resim 61), Karatay Medresesinde (Resim 108) (Çizim 27), Konya Sahip Ata türbesinin duvarlarında (Resim 109) ve Merzifon Çelebi Sultan Mehmet Medresesi kapı kanadı bordürlerinde (Çizim 28) karşımıza çıkmaktadır.

Çini yazı kuşağı üzerindeki helezon palmet ve rumilerin benzerleri; Ardistan Mescid-i Cumasında duvarları dolanan yazı kuşağında, Musul Kara Sarayın duvarlarında (Resim 110), Beyşehir Eşrefoğlu Cami mihrabının kenar bordüründe, Konya Sahip Ata türbesinin duvarlarında (Resim 107), Konya Sırçalı Medrese eyvan bordüründe (Resim 61) (Çizim 29), Konya Sırçalı Mescit mihrabında, içten ikinci bordürde (Resim 111), Konya Alaaddin Cami mihrabında dıştan ikinci bordürde karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, Özkent Muhammed Bin Nasr Türbesinin (Resim 112) ve Divriği Ulu Caminin doğu kapısında (Resim 113) taşta oyulmuş kitabe de aynı tarzda yapılmıştır.

Yazı kuşağının üstündeki, iki sıra halinde mukarnas dizisi üzerine uzun beşgen alanlara yapılan; çini mozaik tekniğinde, siyah ve firuze renklerinde, damla, şerit, beşgen, altıgen, baklava dilimi, stilize kelebek ve eksenden kırılmış geometrik kompozisyonların benzerleri; Harput (Elazığ) Arapbaba Mescidi (Resim 114, 115), Ankara Arslanhane Cami (Resim 116), Afyon Mısıri Cami (Resim 117), Konya Sırçalı Mescit (Resim 118), Beyşehir Eşrefoğlu Cami (Resim 119), Konya Sahip Ata Cami (Resim 119), Birgi Ulu Cami ve Konya Sırçalı Medrese mihraplarında (Resim 61) karşımıza çıkmaktadır. Bu

da bize, Anadolu Selçuklu döneminde kullanılan kompozisyonların, Beylikler devrinde de devam ettiğini göstermektedir.

Türbenin içinde, güney cephesinde bulunan sağır kemer üzerindeki, firuze renkli, “kaz ayağı” motifinin aynısı Karagan (Harrekan)’daki İkinci Kümbetin köşe kulelerinde (Resim 120), Meraga Kümbeti Surh (Kırmızı)’un taç kapısında (Resim 121), Sivas 1. İzzeddin Keykubat Türbesinin giriş cephesindeki pencere alınlıklarının köşelerinde (Resim 30), Konya Şeyh Sadreddin Konevi Cami mihrabında (Resim 122), Konya İnce Minareli Medrese avlu duvarındaki kufi yazılı panonun altında (Resim 123) ve Konya Sırçalı Medrese mihrabının köşelerinde (Resim 61) de yer almaktadır.

Batı cephesinde bulunan aydınlatma penceresinin alçı revzeninin ve doğu cephesindeki pencerenin üzerindeki, merkezinde altı kollu yıldızın kollarından çıkan ışınların oluşturduğu altıgen kompozisyon, Harrekan Birinci Kümbetin (Resim 54), (Çizim 30) ve Nahcivan Yusuf Bin Kuseyr Türbesinin cephesine (Çizim 12), Nahcivan Mümine Hatun Türbesi mihrap kavsarasının yanlarına (Resim 55) ve Sivas 1. İzzeddin Keykavus Türbesinin giriş kapısının yanındaki sütunçelerin üzerine (Resim 34) yapılmıştır.

Batı cephesindeki pencere ana eyvanın arka penceresi ile büyük benzerlik göstermektedir. (Resim 124) Pencere bordürünün üzerine oyulmuş kıvrım dal ve rumi desenleri; Konya Sahip Ata Hangahının (Resim 125) ve Konya İnce Minareli Medresesinin portallerinde (Resim 126) karşımıza çıkmaktadır. Pencere sütunçelerinin ayaklarında yer alan üç boyutlu dörtgenler; Beyşehir Eşrefoğlu Cami mihraplarının (Resim 118), Konya Şeyh Sadreddin Konevi Cami (Resim 122) ve Sivas 1. İzzeddin Keykavus Türbesi giriş kapısının yanındaki sütunçelere de (Resim 34) yapılmıştır.

Kubbeye geçişi sağlayan üçgenler üzerindeki geometrik motifli ini mozaiklerin benzerleri yine bir Selçuklu yapısı olan Konya Alaaddin Caminin Türk üçgenlerinde yer almaktadır.

1.1. 4. Güdük Minare (Şeyh Hasan) Türbesi

1.1.4.1. Çizim No: 31, 32, 33

1.1.4.2. İnceleme Tarihi: 13 10 2004

1.1.4.3. Eserin Yeri

Sivas il merkezinde, şehrin kuzeyinde, Eski adı Bağdat Pazarı, günümüzde Güdük Minare olarak anılan mahallede⁽¹⁶¹⁾ yer almaktadır. (Resim 127) (izim 34)

1.1.4.4. Eserin Tarihi

Şeyh Hasan Bey, türbede bulunan sandukanın üzerinde yazılı olan kitabeye göre (H. 748) M. 1347 senesinin ramazan ayında vefat etmiş⁽¹⁶²⁾,

(¹⁶¹) “Bu mahalle, Osmanlı dönemi kaynaklarında 1637’e kadar mahalle ismi olarak kaynaklarda yer almamıştır. Mahalle iskanında, şeyh şemseddin ailesinin faaliyetleri önemli rol oynamıştır. 16. yy’a kadar iskan bölgesinin dışında kalmış ve Eretna döneminde kurulan şeyh Hasan Zaviyesi sayesinde kurulmuştur”. Ömer Demirel, **Sivas şehir Hayatında Vakıfların Rolü**, Ankara, 2000, s.40-59.

(¹⁶²) Dürer-i Kmine ile Kitb’s Slk, El-Menhelü’s-Sfi, şeyh Hasan Bey’in ölümünü aynın yılın şevvalinde gösterse de bu onun lmnn Mısır kaynakları tarafından bilinmesinin tarihidir. Bkz. İ.H. Uzunçarşılı, R.Nafiz Uzluk, **Sivas şehri**, ev. Recep Toparlı, Sivas, 1997, s.192.

türbe de bu tarihte inşa edilmiştir.⁽¹⁶³⁾ Sandukanın üst kısmında yer alan üç ayetin, sülüs hat ile yazıldığı kitabe şöyledir⁽¹⁶⁴⁾: (Resim 128, 129)

Türkçe Anlamı

“İyiler kesinkes cennettedir. Onlar orada koltuklar üzerinde etrafa bakarlar. Onların yüzünde nimetlerin sevincini görürsün. Kendilerine mühürlü halis bir içki sunulur. Onun içiminin sonunda misk kokusu vardır. işte yarışacaklar ancak onda yarışsınlar”.⁽¹⁶⁵⁾

-Dikdörtgen tabanın üst kısmında başlayan ve dört yönde dolaşan tek satırlık kitabe şöyledir⁽¹⁶⁶⁾: (Resim 128, 129, 130)

Okunuşu

“Vefat-ı merhum, mağfur, gülberk-i ahmer-i saltanat, şukufe-i secere-i saadet, Nihal-i ravza-i memleket, Şeyh Hasan Bey nurullah zariha-i ferzendi-i hazret-i sultan-ı aza Şehinşah-ı muazzam, malik-i rukab el-umum, zıllallah-i fil-alem, seyffüddünyave’d-din Sultan Eratna halldallahu memlekete dar-ı mah-ı ramazan senete seman ve erbain ve sebamaiyete”.

⁽¹⁶³⁾ Türbe ile araştırma yapan diğer araştırmacılar (İ.H. Uzunçarşılı, R.Nafiz Uzluk, **Sivas Şehri**, çev. Recep Toparlı, Sivas, 1997, s.190-192., Vakıf Eski Eser Fişi, 12 02 1969, O.C.Tuncer, **Anadolu Selçuklu Mimarisi Ve Moğollar**, Ankara, 1986, s.165-169., Hakkı Acun, “Sivas Ve Çevresindeki Tarihi Eserlerin Listesi”, **Vakıflar Dergisi**, sayı xx, 1988, s.188., Burhan Bilget, **Sivas Anıt Mezarları**, Ankara, 1993, s.25-28., Can Hersek, “Fetihten Osmanlı Dönemine kadar Sivas Şehri Anıtları”, Gazi Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1993., Kemal Göde, “Eratnalılar Devri (1327-1381) Zaviye- Kümbetleri”, **İslam Dünyasında Mezarlıklar Ve Defin Gelenekleri**, 1996, s. 173., S. Cirtil, “Ertana Beyliği Mimarisi”, Selçuk Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 2001, s. 193-199., Hikmet Denizli, **Sivas Tarihi Ve Anıtları**, Ankara, 1998, s.122-123., tarihlendirmeyi bu sandukaya dayanarak yapmışlardır.

⁽¹⁶⁴⁾ S. Cirtil, “Ertana Beyliği Mimarisi”, Selçuk Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 2001, s. 197.

⁽¹⁶⁵⁾ Kur’an-ı Kerim, Mutaaffifin Suresi, 22-26. Ayetler, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, (Ankara, 2000), 600.

⁽¹⁶⁶⁾ İ.H. Uzunçarşılı, R.Nafiz Uzluk, **Sivas Şehri**, çev. Recep Toparlı, Sivas, 1997, s.191.

Türkçe Anlamı

“Yüce sultan, ulu şehinşah, ümmetlerinin dizginini elinde tutan, Allah’ın alemdeki gölgesi, din ve dünyanın kılıcı Sultan Ertana’nın –Allah memleketini sürekli kılınsın- oğlu rahmetli, günahları bağışlanmış, saltanatın kırmızı gül yaprağı Şeyh Hasan Bey’in –Allah mezarını aydınlatsın- ölümü 748 (1347) yılı ramazan ayıdır”.⁽¹⁶⁷⁾

2.1.4.5. Eserin Banisi

Türbeyi genç yaşta hayatını kaybeden Eratna Hükümdarı Alaeddin Eratna’nın oğlu Şeyh Hasan Bey için babası inşa ettirmiştir.⁽¹⁶⁸⁾

⁽¹⁶⁷⁾ B. Bilget, Şeyh Hasan Bey Türbesinin kitabesini, türbenin içinde, giriş kapısının üzerinde başladığını, bitkisel motiflerle süslü yarı Farsça yarı Arapça olduğunu söylemektedir. İncelememiz sonrasında verilen kitabenin İ.H. Uzunçarşılı ve R.N. Uzluk kitabından yanlış olarak ve kaynak verilmeden alındığını gördük. Sivas Şehri kitabında “Allah Buyurdu: Muhakkak iyiler cennettedirler. Onlar koltukları üzerinde bakar dururlar. Onların yüzlerindeki sevinci sen bilirsin....yarışrlar” şeklinde verilen Mutaaffifin Suresindeki “..... “ boşluk yazılmamış ancak “yarışrlar” ile sürenin üçüncü ayetine kadar sandukanın üst yanına yazıldığı belirtilmiştir. Bundan sonrada sandukanın alt kısım kitabesi verilmiştir. Ancak, B. Bilget bu kitabeyi birleştirip tek bir kitabeymiş gibi vermiştir. Üstelik türbenin giriş kapısı üzerinde bahsi geçen şekilde bir kitabe olduğunu gösteren hiçbir kaynak mevcut değildir. Bkz. Burhan Bilget, **Sivas Anıt Mezarları**, Ankara, 1993, s.27.; İ.H. Uzunçarşılı, R.Nafiz Uzluk, **Sivas Şehri**, çev. Recep Toparlı, Sivas, 1997, s.191.

⁽¹⁶⁸⁾ “Şeyh Hasan Bey, Alaeddin Ertana’nın büyük oğludur ve mahlası “Bedreddin”dir. Alaeddin Bey oğlunu Irak hükümdarı Büyük Şeyh Hasan’a elçi olarak göndermiş, Mardin hükümdarı Melik Salih Şemseddin’in kızını oğlu ile nişanlamıştır”. İ.H. Uzunçarşılı, R.Nafiz Uzluk, **Sivas Şehri**, çev. Recep Toparlı, Sivas, 1997, s.190.

“Düğün alayı Mardin’den yola çıktıktan sonra Şeyh Hasan’ın ölüm haberi düğün alayına ulaşmış, Alaeddin Eretna acı haberin geline duyurulmamasını, davulların yine çalınarak gelinin Sivas’a getirilmesini istemiştir. Alaeddin Eretna gelini diğer oğlu ile evlendirmiştir”. Müjgan ÜÇER: “Sivas Efsanelerinde Ve Binalarında Yaşayan Tarih”, Revak Dergisi, (2000-2001), 59.

“Alerjik hastalıklara yakalanan, kaşıntısı olan hastaların, şifa bulacağına inana yöre halkı türbeyi sıkça ziyaret etmektedir. Bu sebeple, Şeyh Hasan Bey Türbesinin diğer adı halk arasında Dabaz Tekkesidir”. Serap Taşdemir, Yaşar Kalafat, “Sivas Yöresi Türk Halk Kültüründe Türbeler Etrafında Oluşmuş İnançlar”, **Cumhuriyetin 80. yılında Sivas Sempozyumu**, 2003, s.494.

1.1.4.6. Eserin Mimarı

Türbenin mimarı bilinmemektedir.

1.1.4.7. Eserin Geçirdiği Onarımlar

Eserin geçirdiği onarımlar hakkında çok az bilgi mevcuttur. Türbe, Osmanlı döneminde Şemseddin Sivasi ailesine aittir. Eserin ahşap olan kubbesi (H.1340) M. 1892 senesinde Şemseddin Sivasi'nin torunlarından Şeyh Ahmet Efendi tarafından kargir olarak yenilemiştir.⁽¹⁶⁹⁾ “Vakıflar Genel Müdürlüğünün yaptığı onarımdan evvel batı cephesini, hemen yanına inşa edilmiş olan ev kapatmaktadır. Güney doğu ve güney batı cephelerindeki mermer köşe sütünceleri kaybolmuştur. Yapıya zarar verdiği için türbenin güneyinde yer alan çeşmenin kaldırılmasının gerektiği düşünülmüştür”.⁽¹⁷⁰⁾ Türbe 1969 ve 1979 senelerinde Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yapılan onarım sonrasında bugünkü görünümünü almıştır. Kiremit kaplı örtü(Resim 131), kurşun ile kaplanarak konik külah haline getirilmiştir.⁽¹⁷¹⁾

“Hasta olan kişi Güdük Minareye götürülür. “Ben Dabaz oldum, oynamaz oldum” diyerek üç kez türbenin çevresi dolaştırılarak iyileşileceğine inanılmaktadır. S. Veysi Örnek, **Sivas Ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların Ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki**, Ankara, 1966, s.106.

⁽¹⁶⁹⁾ İ.H. Uzunçarşılı, R.Nafiz Uzluk, **Sivas Şehri**, çev. Recep Toparlı, Sivas, 1997, s.190.

⁽¹⁷⁰⁾ Vakıf Eski Eser Fişi kayıtlarından alınmıştır.

⁽¹⁷¹⁾ 21.05.2003 tarihinde, Güdük Minare Türbesinde oluşan deformasyonların giderilmesi için Vakıflar Genel Müdürlüğüne sunulmuş olan rapor şöyledir:

“Sivas Merkezinde bulunan Güdük Minare Türbesi (Ertanaoğlu Hasan bey Türbesi) 01.04.2003 - 04.04.2003 tarihleri arasında yerinde incelenmiş, inceleme sonucunda yapılması gerekli işlemler aşağıda belirtilmiştir.

Onarım esnasında beden duvarlarında, üçgen geçişlerde, kasnak ve yer yer dış derzlerde ve türbenin iç kısımlarında onarım amaçlı kullanılan çimento ve çimento katkılı sıvalar yapı taşlarıyla kimyasal tepkimeye girerek tuzların oluşmasına ve bu tuzlarda çimento bileşenleri ile reaksiyona girerek hacim artışlarına ve bunun sonucu özellikle nem probleminin yoğun olduğu üçgen tuğla yüzeylerde büyük boyutta yüzey erozyonuna neden olmuştur.

Ayrıca kasnak çevresine sonradan yapılan çimento etekte toplanan yağmur sularının iyi drenaj edilmemesinden ötürü rutubet belirli bir yüksekliğe kadar etkilemiş ve bu kısımlarda tahribatın daha fazla olduğu gözlenmiştir.

Onarılmadan önce yapıya uygulanması gerekli şu şekilde sıralanabilir.

- 1- Tahribatın daha büyük boyutlara ulaşmaması için kasnak çevresine sonradan yapılan çimentolu bölümde yükselen suyun engellenmesi ve yapıdan uzaklaştırılması için gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir. Buradaki suyun yapıdan uzaklaştırılması için türbenin görüntüsünü bozmayacak tarzda plastik, plexglass, sac, aliminyum v.s. gibi hafif bir malzemeden drejının yapılması uygun olacaktır.
- 2- Ara ara kullanılan çimento harçlarının ve iç yüzeyde kullanılan çimento sıvanın (rutubet daha da artmasına neden olacağından) yapı taşlarına zarar vermeden itinalı bir şekilde yüzeyden çıkarılmaları gerekmektedir. Bunların yerine kullanılacak onarım harçlarının orjinaline uygun olması için yapıdan orijinal sıva örnekleri alınmış ve laboratuvar testleriyle belirlenmesi için İstanbul Restorasyon ve Konservasyon laboratuvarına gönderilmiştir. Laboratuvar tarafından sunulacak malzeme analiz raporuna göre onarım çalışmasına gidilmesi uygun olacaktır. (uygulanacak bu harçların kimyasal etki oluşturmaması gereklidir.)
- 3- Ayrıca yapı taşlarının fiziksel ve mekanik özellikleri, dayanıklılık özellikleri, bozulmuşluk dereceleri laboratuvar deneyleriyle belirlenmesi, ayrıca fiziksel ve mekanik özellikleri geçirdikleri kimyasal değişimler yönünden incelenmelidir.
- 4- Taşların bünyesinde gerek çimentolu onarımlar sonucu oluşan ve gerekse yerden ve kasnakta yükselen nem ile taşın bünyesine taşınan tuzların tür ve miktarları belirlenmeli ve bünyesinden çıkarılma yöntemleri yapı üzerinde denenmelidir. Ayrıca tuz temizleme işlemlerinin laboratuvar testleri ile takibi yapılmalıdır.
- 5- Yapının silindire geçişteki üçgen tuğlaların onarımlarında sağlamlaştırma amaçlı uygulanacak yöntemlerin tarafımızca önerilecek doğrultuda uygun konsolidantlarla yapılması uygun olacaktır.
- 6- Ayrıca yapıda derin çatlaklarla birlikte, mikro çatlakların ileride yukarıda belirtilen nedenlerle daha da ileri boyutlara gitmesine neden olacağından, yapı statiği uzmanı bir İnşaat Mühendisi tarafından incelenmesinin ve ayrıca zemin etüdü yapılması gerekmektedir”.

Hazırlanan bu projenin daha sonra uygulanıp uygulanacağı hakkında her hangi bir bilgiye ulaşamamıştır.

16 03 2005 tarihinde, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından, Gündük Minare Türbesinin zemin etüdü yapılmış¹⁷², restorasyon raporu⁽¹⁷³⁾ hazırlanmıştır.

(¹⁷²) 16 04 2005 tarihli yapılan inceleme sonrasında, Vakıflar Genel Müdürlüğüne ait zemin etüt raporu ekler de verilmiştir. Hazırlanan restorasyon raporunun uygulanıp uygulanmadığı hakkında hiçbir bilgiye ulaşılamamıştır.

(¹⁷³) 29 04 2005 tarihli yapılan inceleme sonrasında, Vakıflar Genel Müdürlüğüne ait restorasyon raporu şöyledir:

“1- Mevcut külah şekli korunarak kurşun külah değiştirilecektir. (Bu işlem esnasında taş külahın durumu tespit edilecek, bozulan yerleri değiştirilecektir.)

2- Silindir gövde üzerinde, külah altı silme altında mai sırlı çiniler mevcut örneklerine göre orijinal malzemesine ile tamamlanacaktır.

3- Silindir gövde ile 7/8 ler arasındaki düz 0.69’lik dış eğimli yonu taşı uygulanarak suyun bu kısımda yoğunlaşması engellenecektir.

4- Silindir gövde ve 7/8 lerde tuğlalardan alınan örnekler laboratuarda incelenmiş olup, mevcut sıva bileşeni tespit edilmiştir. Bozulan tuğlalar aynı malzemesi ile değiştirilecektir. Onarım sırasında tuğlalara paraloit B72 malzemesi uygulanacaktır.

5- Taş yüzeyler elle temizlenecektir.

6- Kümbet girişine projesinde gösterildiği şekilde yonutaşı basamak yapılacaktır.

7- Kümbetin kare planlı bölümünde güney-doğu ve güney-batı köşelerine sütunçeler yapılacaktır.

8- Eserin iç mekanında tuğla yüzeylerdeki sıvalar raspa edilecek, hidrolik kireç taşı ile sıva yapılacaktır.

9- İç mekanda kesme taş yüzeylerde bozulan kısımlar taş tozu ile tamamlanacak ve yüzeyler elle temizlenecektir.

10- Koruyucu ahşap pencere doğraması yapılacaktır.

11- Koruyucu klasik geçmeli demir parmaklık (16/12) yapılacaktır.

12- Türbe ve kriptaya demir giriş kapıları yapılacaktır.

13- Kriptada çapraz tonozda çimento harçlı sıvalar raspa edilecektir.

14- Kriptada bozulan mazgal pencereler taş tozu ile tamamlanacaktır.

15- Kripta zemin döşemesi 5 cm yonu taşı ile tamamlanacaktır.

16- Kripta mazgal pencerelerine koruyucu amaçlı tel takılacaktır.

17- Kripta zemin kotu ve döşemesi araştırma için kazı yapılacaktır.

18- Yapının çevresi 20 cm pvc delikli boru ile kapalı drenaj yapılacaktır. Temel tabanı kotunun tesbitine göre drenaj derinliği belirlenecek olup, drenaj yol kotundan aşağı kalması nedeniyle şehir şebekesine bağlanması uygun olacak bir noktada bir kuyuda toplanarak , bu kuyudan şebekeye motopomp ile suyun iletilmesi sağlanacaktır.

19- Yapının çevresi çevresine 10 cm yonu taşı döşeme yapılacaktır.

4.1.4.8. Eserin Bugünkü Durumu

Vakıfların yaptığı onarımlar sonrasında türbenin etrafı açılmıştır. Türbe bugün sağlam durumdadır. Yılda ortalama 1000-1500 kişi tarafından ziyaret edilmektedir.⁽¹⁷⁴⁾

1.1.4.8. Eserin Tanımı

Türbe, kare planlıdır. Cenazelik (kripta) ve ziyaret katı olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Cenazelik katı haçvari plana sahiptir. (Resim 132) Dört köşesi sivri tonoz ile köşelerin kesiştiği orta alan çapraz tonoz ile örtülüdür. Bu bölüme giriş kuzey cephededir. Güney, doğu ve batı cephelerine mazgal pencereler açılmıştır. (Çizim 32)

Ziyaret katı kare planlıdır ve üst örtüsü kubbedir. Bu kata, kuzey cepheye açılmış olan kapıdan girilmektedir. Kuzey cephenin doğu ve batı köşelerinden bitişik olduğunu düşünülen başka bir yapıya ait duvar kalıntıları vardır.⁽¹⁷⁵⁾ Doğu, batı ve güney cephelerine birer pencere açılmıştır. Yine bu üç cephe boydan boya yatay silmeler mevcuttur. (Çizim 31)

20- Yapının kripta bölümünde 5 cm yonu taşı döşeme yapılacaktır.

21- Yapının çevresine ferfoje korkuluk yapılacaktır.

⁽¹⁷⁴⁾ Serap Taşdemir, Yaşar Kalafat, “Sivas Yöresi Türk Halk Kültüründe Türbeler Etrafında Oluşmuş İnançlar”, **Cumhuriyetin 80. yılında Sivas Sempozyumu**, 2003, s.495.

⁽¹⁷⁵⁾ Şeyh Hasan Bey Kümbetinin kuzey cephesindeki izlere dayanarak başka bir yapıya bitişik olarak yapıldığını söyleyen diğer araştırmacılar; Bkz. Burhan Bilget, **Sivas Anıt Mezarları**, Ankara, 1993, s.25., S. Cirtil, “Ertana Beyliği Mimarisi, Selçuk Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 2001, s. 332.

Türbenin köşelerinde, dört cephede de bulunan sağır teğet kemerler içeriye doğru taşırılmıştır. (Resim 133) Köşelerde birleşen sağır kemerler sağır ayaklar meydana getirmiştir. (Resim 134)

Üst örtü kubbedir. Üst örtüye geçişte üçgenler kullanılmıştır. Tambur bölümüne on altıgen ince kasnakla geçilmiştir. (Çizim 35)

Türbenin içinde bulunan tek sanduka, güney penceresinin önünde, dikdörtgenler prizması şeklindedir. (Resim 135) Genelde bu tür yapılarda ortada bulunan sanduka, bu türbede eksenden güneye kaydırılmış, doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiştir.

1.1.4.9. Dış Cepheler

Türbe, yol seviyesinin altında kalmıştır. (Resim 136) Dört bir cephesine ihata duvarı örülmüştür. Giriş kapısı ile yol arasındaki kot farkından dolayı türbeye demir bir köprüden geçerek girilmektedir. (Resim 137) Kare gövdeden tambura üçgenlerle geçilmiştir. (Resim 138) Tambur dışarıdan ikinci bir kat gibi gözükmemektedir. Üst örtü külah ile tamamlanmıştır. (Resim 126)

Yapının kuzey cephesinde eksene, cenazelik ve ziyaret katlarının giriş kapıları açılmıştır. Cenazelik katına, sivri kemerli küçük, dar bir kapıdan (Resim 139), ziyaret katına da demir parmaklıklı dikdörtgen bir kapıdan girilmektedir. (Resim 140) Giriş kapısının üzerinde, eksenden doğuya kaydırılarak yapılmış bir pencere vardır. Ancak bu pencere sonradan kapatılmıştır. (Resim 141, 142) Cephenin iki köşesinde başka bir yapıya ait olan temel kalıntıları vardır. Ziyaret katının kapısının üstünden üç taş sırasından sonra yirmi sırası tuğla ile örülmüştür. Ancak buranın başka bir

yapı ile bağlantısının olduğundan dolayı farklı malzemenin kullanıldığı düşünülmektedir.⁽¹⁷⁶⁾ (Çizim 36)

Cenazelik katının doğu, batı ve güney cephelerine mazgal pencereler açılmıştır. (Çizim 32) Pencerelerin üzerine üç sıra halinde iç bükey silmeler yapılmıştır. İkinci kata, mazgal pencerelerin üzerine büyük dikdörtgen pencereler açılmıştır. Pencereler, dışarıdan içeriye doğru kademelendirilmiş, son sırası pahlanmış üç silmeyle çerçevelenmiştir. Pencerelerin dış çerçeveleri ise kademeli olarak üç sıra silme ile dışarıya taşırılmıştır. Dış çerçeve silmeleri pencerelerin alt köşelerinden devam ederek üç cepheyi de dolanmaktadır. Demir parmaklıklarla kaplı pencerelerin alınlıkları sade bırakılmıştır. Pencerenin üzerindeki dördüncü kesme taş sırasına yapılan iç bükey silmeler üç cepheyi de dolanmaktadır. (Resim 143, 144) Bu silmeler bu üç cepheyi köşelerden dolaşarak duvar yüzeyini çerçeve içerisine almaktadır.

Güney cephesinin köşeleri “L” şeklinde içeriye doğru pahlanmışır. (Resim 144)⁽¹⁷⁷⁾

1.1.4.10. Üst Örtü

Türbenin cenazelik katı haçvari plana sahiptir. Bu sebeple üst örtüsü, dört köşesi sivri tonoz ve köşelerinin kesiştiği orta alan çapraz tonozdur.

⁽¹⁷⁶⁾ Can Hersek, “Fetihten Osmanlı Dönemine kadar Sivas Şehri Anıtları”, Gazi Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1993, s.293.

⁽¹⁷⁷⁾ B. Bilget girintilerin her biri birer köşe sütunu taşıması amacıyla yapılmışa benzetmekle beraber bugün bu sütunlardan hiçbir iz kalmadığını belirtmektedir. Bu sütunlar duvara temas etmeyen tuğlalardan yapılmışlardır ki bu şekil sütunların tamamen ortadan kaybolmasıyla açıklamaktadır. Ayrıca mermer kaidenin ve üzerindeki tuğla bölümün arasındaki ani geçişin yarattığı olumsuz etkiyi azaltmak amacıyla da bu sütunların yapılmış olabileceğini söylemektedir. Bkz. A. Gabriel, **Monuments Turcs d’Anatolie 2**, Paris, 1931.)’ten naklen Burhan Bilget, **Sivas Anıt Mezarları** Ankara, 1993, s.26.

Türbenin ziyaretçi katının üst örtüsü, dışarıdan kurşun kaplı külah, içeriden kubbedir. Külah, bakır bir alem ile sonlanmaktadır. Üst örtü dışarıdan, on altıgen ince kasnağa oturan büyük üçgenler üzerindeki silindirik tambura oturtulmuştur. (Resim 145) (Çizim 35, 38) Prizmatik gövdeden kubbeye geçişte üçgen kullanılmıştır. (Resim 146) Tambur bölümüne içeriden üç kademeli mukarnas dizisi yapılmıştır. İkinci mukarnas sırasına, dört ana yöne mazgal pencereler açılmıştır. (Resim 147) (Çizim 31, 33) Bu pencereler dışarıda çok dar (Resim 148), içeride sivri kemerlidir. Ancak kubbede güney ve doğu pencerelerinin ortasında sonradan kapatılmış bir pencere vardır. (Resim 149)

1.1.4.11. Malzeme Ve Duvar Tekniği

Türbenin prizmatik gövdesi kesme taştan, pencere silmeleri mermerden, üst örtüsü ve silindirik tamburu tuğladan yapılmıştır. Külah saç ile kaplıdır. Türbenin içerisinde gövdedeki sağır teğet kemerlerin ahşap gergilere kadar olan yeri düzgün kesme taştan, üst bölümü tuğladır. Bunu sıvaları dökülen yerlerden anlamaktayız. (Resim 150) Doğu duvarının yukarısında gergiler için üç adet boş yuva vardır. (Resim 151) Eserin içindeki sanduka ise siyah mermerden yapılmıştır. Ziyaret katının zemini taş döşelidir. Kapı ve pencere, kapı doğramaları demir malzemeden yapılmıştır.

1.1.4.12. Eserin Süslemesi

Türbe, taş, çini ve tuğla malzemelerle süslenmiştir.

Cenazelik katının güney ve doğu cephesindeki pencerelerin hemen altında, taşa yontularak işlenmiş birer dairesel rozet vardır. ⁽¹⁷⁸⁾ Doğu cephesindeki bitkisel, güney cephesindeki geometrik desenlidir.⁽¹⁷⁹⁾

⁽¹⁷⁸⁾ Cenazelik katına girilememiştir.

⁽¹⁷⁹⁾ Can Hersek, “Fetihten Osmanlı Dönemine kadar Sivas Şehri Anıtları”, Gazi Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1993, s.287.

Gövde de pencerelerin etrafı silmeler ile hareketlendirilmiştir. (Resim 152) Prizmatik gövdeden üst örtüye geçişteki ince kaideye, tuğlalardan oluşan “eşkenar dörtgen” kompozisyonları yapılmıştır. (Çizim 39) Tuğlaların aralarının firuze renkli çinilerle kaplanmıştır. Ancak büyük çoğunluğu dökülmüştür. (Resim 153) Tambur’a geçişte kullanılan üçgenlerin kenarları, küçük çini parçalarından oluşan üçgen şeritlerle çerçevelenmiştir. (Resim 154) (Çizim 39) Yine bu çini parçalarının hemen hemen hepsi dökülmüş, sadece birkaç parça yerinde kalmıştır. On altıgen saçağın altında, sırsız dikey tuğlaların aralarına firuze renkli sırlı tuğlalar konulmuştur. Silindirik tambur, yatay istiflenmiş tuğlalarla, küçük eşkenar dörtgenlere ayrılmıştır. Bu dörtgenlerin içleri yine tuğlayla, gamalı haç motifinde örülmüştür. (Resim 155) (Çizim 40) Saçak altındaki iki kuşaktan birincisinde; geçmelerden oluşan geometrik desenler firuze renkli sırlı tuğlalarla kaplanmıştır. “Tuğlaların derz aralıkları mesafeli bırakıldığı için gölge ve ışık etkisi de fazladır”.⁽¹⁸⁰⁾ İkinci kuşakta ise dikdörtgen çerçevelerin içlerinde, sır altı tekniği ile yapılmış⁽¹⁸¹⁾, lacivert zemin üzerine beyaz renkli rumi motifli çini levhalar kaplanmıştır. Bu levhalar iki çivi ile yüzeye oturturulmuştur.⁽¹⁸²⁾ Ancak türbenin dış cephesini tamamıyla kaplayan firuze renkli tuğlaların büyük bir bölümü zaman içerisinde dökülmüştür. (Resim 156) Kûlahın tepesinde, tek armudun üzerinde hilal ve yıldız motifinin bulunduğu, bir alem bulunmaktadır.⁽¹⁸³⁾

Türbenin içerisi ise oldukça sadedir. Güney cephede, siyah mermerden yapılmış, üzerinde sülüs hat ile dua yazılmış olan dikdörtgen sanduka yer almaktadır. Sanduka kaidesinin dört köşesinde sütunçeler mevcuttur. Sütunçelerin yüzeylerine zigzag motifleri oyulmuş, başlıkları küre biçiminde üç

⁽¹⁸⁰⁾ Şerare Yetkin, **Anadolu’da Türk Çini Sanatının Gelişmesi**, İstanbul, 1972, s.145.

⁽¹⁸¹⁾ Can Hersek, “Fetihten Osmanlı Dönemine kadar Sivas Şehri Anıtları”, Gazi Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1993, s.288.

⁽¹⁸²⁾ Şerare Yetkin, **Anadolu’da Türk Çini Sanatının Gelişmesi**, İstanbul, 1972, s.145.

⁽¹⁸³⁾ “Yılmaz Önge bu alemin orijinal olduğunu söylemektedir”. Önge, Yılmaz, “Anadolu’nun Bazı İslami Yapılarındaki Alemler Hakkında”, **1. Milletlerarası Türkoloji Kongresi Tebliğler**, cilt III, İstanbul, 1979, s. 826.

boyutlu yapılmıştır. (Resim 157) Doğu cephesinde, pencerenin üst tarafında taşa oyularak yapılmış oldukça yıpranmış, küçük bir bitkisel süsleme vardır.⁽¹⁸⁴⁾ (Resim 158) Tambura geçişte, iki sıra halindeki mukarnas dizisi dışında türbe içerisinde başka süsleme mevcut değildir.

1.1.4.13. Yapının Getirdiği Sorunlar

Osmanlı dönemi kayıtlarında, Ertana döneminde şehirde kurulduğu bilinen zaviyelerden birisi de Şeyh Hasan Bey Zaviyesidir. Türbe, günümüzde tek olarak ayakta durmaktadır. Ancak kuzey cephesinin iki köşesinde, başka bir yapıya ait olan duvar kalıntıları ve temel izleri, türbenin başka bir yapıya bitişik olduğunu göstermektedir.⁽¹⁸⁵⁾ Kümbetin bitişiğindeki zaviyenin 1838 senesine kadar ayakta olduğunu bilmekteyiz.⁽¹⁸⁶⁾ Yine kuzey cephesinde tuğla ile örülmüş bölümde sonradan kapatılmış bir pencere vardır. Bu pencerenin bitişik olduğu yapı ile bağlantı sağladığını düşünmekteyiz.

⁽¹⁸⁴⁾ B. Bilget'in 1993 senesinde yayınlanan eserinde; güney ve doğu pencerelerinin altında duvarda çok iri ve yüksek kabartma dairevi rozetlerin bulunduğunu, doğudakinin üzerinde bitkisel, güneydekinin üzerinde geometrik örgü motiflerinin bulunduğunu söylemektedir. Bkz. Burhan Bilget, **Sivas Anıt Mezarları**, Ankara, 1993, s.26. Bahsi geçen rozetlerin küçük bir bölümü günümüze ulaşabilmiştir. Ayrıca bu rozetlerden doğu cephesindeki pencerenin üzerinde, güney cephesindeki pencerenin yanında yer almaktadır.

⁽¹⁸⁵⁾ Can Hersek, bazı araştırmacıların, “kapının üzerindeki tuğla örgülü kısmın, kümbetin yanında bir başka mekana ait bir tonozun kökü olabileceğini” söylemektedir. Can Hersek, “Fetihten Osmanlı Dönemine kadar Sivas Şehri Anıtları”, Gazi Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1993, s.293.

⁽¹⁸⁶⁾ H. Von Moltke'nin 1838 yılında Sivas'a yaptığı seyahatte Şeyh Hasan Bey zaviyesinden şöyle bahseder: “... Bundan başka bir teke, yani dervişler manastırını ziyaret ettik. Bunun yanında görmeye değer yuvarlak bir kule vardı. Bunun içinde Şeyh Hasan, bir evliya, güzel bir mermer lahitte yatıyor. Bu kulenin altı yontulmuş taşlardan, yukarı kısmı da mozaik gibi örülmüş, dış tarafları renkli, sırlı tuğlalardan yapılmıştır”. Bkz.. H. Von Moltke, **Türkiye Mektupları**, çev. Hayrullah Örs, İstanbul, 1995, s.179-180.

Eser, incelenirken geçiş üçgenlerinde hasar tespit edilmiştir. Kuzey cephenin iki köşesindeki tuğlalar kırılmıştır. Kaide ve tamburda bulunan firuze renkli sırlı tuğla parçalarının büyük çoğunluğu dökülmüştür. Dış cephede kare gövdede doğu cephedeki pencere üst silmesinde ve yapıyı çevreleyen alt silmede bazı taşlar kırılmıştır. Güney cephesindeki pencerenin mermer aynalığında çatlama oluşmuştur. Yine bu cephedeki kripta penceresinin taşları deforme olmuştur.

1.1.4.14. Karşılaştırma Ve Değerlendirme

Güçük Minare Türbesi inşa edildiği 14. yy.ın en dikkat çekici yapılarından birisidir. Beylikler dönemi yapısı olan türbe dış cephedeki çini ve tuğla tezyinatı ile Selçuklu geleneğini devam ettirmektedir.

Bu türbe planına Anadolu'da az sayıda rastlanmaktadır. Şeyh Hasan Bey Türbesi, kuzey cephesindeki başka bir yapıya bitişik olduğunu gösteren kalıntılar nedeniyle, Amasya Gök Medrese Kümbeti gibi başka bir yapıya bitişik olduğu düşünülmektedir. Ayrıca kesme taştan yapılan kare kaide üzerine tuğladan sekizgen gövdesi ile Güçük Minare Türbesi ile büyük benzerlik göstermektedirler.

Konya Mevlana (1395-98) (Resim 159), Akşehir Seyyid Mahmut Hayrani Türbesi (1409-10) genel olarak plan açısından benzetilmektedirler.

Tambura geçerken kullanılan Türk üçgenlerinin aynısı Karamanoğulları Beyliğine ait Konya Has Bey Darülhuffazı'nda (1421) (Resim 160) ve Akşehir Seyit Mahmut Hayrani Türbesinin (1409-10) (Resim 161) silindirik kaideden dilimli gövdeye geçerken kullanılmıştır. Prizmatik gövdede ki tuğlalardan oluşan "eşkenar dörtgen" kompozisyonlar, Büyük Selçuklu yapılarından Zevvare Mescid-i Cuma'sının (1135) kubbesinde ve Damgan Minaresinde

(1058), Kümbet-i Surh'un (Kırmızı) (1147) (Resim 162) köşe kulelerinde ve Konya Sırçalı Medrese duvarlarında (Çizim 41) bulunmaktadır.⁽¹⁸⁷⁾

Tambur üzerinde, sırlı tuğlalardan yapılmış olan gamalı haç motifleri, 1.İzzeddin Keykavus Türbesinin kasnağına (Resim 25, 26), 1. ve 2. Karagan (Harrekan) Kümbetlerinin sağır kemer alınlıklarına da (Resim 120) uygulanmıştır.

Güçük Minare'nin içteki kubbeye geçişte kullanılan büyük dilimli mukarnaslar Anadolu mezar mimarisinde görülmemektedir. Böyle iri mukarnaslar Büyük Selçuklu yapılarında görülür. Tuğla gövdesi Büyük Selçuklu etkilerini taşımaktadır.⁽¹⁸⁸⁾ Bu da bize Büyük Selçuklu süsleme sanatının etkilerinin 14. yy.da hala etkisini devam ettiğini göstermektedir.

⁽¹⁸⁷⁾ Oktay Aslanapa, **Türk Sanatı**, İstanbul, 1997, s.65- 69-81.

⁽¹⁸⁸⁾ Can Hersek, "Fetihten Osmanlı Dönemine kadar Sivas Şehri Anıtları", Gazi Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1993, s.198.

1.1.5. Ahi⁽¹⁸⁹⁾ Emir Kümbeti

1.1.5.1. Çizim No: 42, 43, 44

1.1.5.2. İnceleme Tarihi: 15 10 2004

1.1.5.3. Eserin Yeri

Sivas il merkezinde, Pulur Mahallesi, Ahi Emir Caddesi üzerinde, 10 pafta, 278 ada, 11 parseline kayıtlı, mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğüne ait olan eser Kurşunlu Hamamının kuzey batısında yer almaktadır. (Çizim 45) (Resim 163)

1.1.5.4. Eserin Tarihlendirilmesi

Eserin, inşa kitabesinin bulunmamasından dolayı inşa tarihi hakkında kesin bilgi yoktur.

Ahi Emir'in, H.733 (M.1333) cemazi-yel evvel tarihli vakfiyesinde Ahi Emir şöyle tasvir edilmiştir: "... yücelerin öncüsü, uluların önderi, büyük ve seçkinlerin övgüsü, safa ve mürüvvetin efendisi, tarikat ve hakikat ashabının seyidi Ahi Emir Ahmet bin Zeynülhac".⁽¹⁹⁰⁾ Mescit, zaviye ve imaretten oluşan külliye'nin vakfiyesine ve mimari özelliklere dayanarak eseri; İ. H. Uzunçarşılı-R.N. Uzluk¹⁹¹ 1333 tarihli külliye'nin vakfiyesine dayanarak 1333 senesi ve

⁽¹⁸⁹⁾ Ahi kelimesi Arapça'da "kardeşim" anlamına gelmektedir. "Feta" kelimesi yine Arapça olup "yiğitlik, eli açık, cengaver" anlamına gelmektedir. Anadolu'daki Ahi kurumlarının, temelini "feta" olan fütüvvetçilik ilkeleri üzerine kurulmuş ve 13. yy.dan itibaren ortaya çıkmıştır. B.k.z. M. BARAN: Ahi Emir Ahmed (Ankara, 1991), 6.

⁽¹⁹⁰⁾ İ.H. Uzunçarşılı, R.Nafiz Uzluk, **Sivas Şehri**, çev. Recep Toparlı, Sivas, 1997, s.184.

⁽¹⁹¹⁾ İ.H. Uzunçarşılı, R.Nafiz Uzluk, **Sivas Şehri**, çev. Recep Toparlı, Sivas, 1997, s.184.

sonrasına (14.yy'ın ilk yarısına) tarihlemişlerdir. H.R.Ünal⁽¹⁹²⁾, Hakkı Acun⁽¹⁹³⁾, C. Hersek⁽¹⁹⁴⁾ ve Hikmet Denizli⁽¹⁹⁵⁾ de tarihlemelerini bu doğrultuda yapmışlardır. O.C.Tuncer⁽¹⁹⁶⁾, 1333 tarihli vakfiyede külliye'nin bir parçası olarak adının geçmediğine dikkat çekerek ve Ahi Emirin öldüğü senenin kesin olarak bilinmemesinden dolayı 1340 senesi ve sonrasında, tarihlemektedir. S. Cirtil⁽¹⁹⁷⁾ ise 14. yy.ın içinde yapıldığını söyleyerek kesin bir tarih belirtmemektedir.

Eserin, saçak altında, yapıyı dolanan yazı kuşağı mevcuttur.⁽¹⁹⁸⁾ (Resim 164) Saçak altı kitabesi şöyledir⁽¹⁹⁹⁾:

Anlamı

“Bu kümbetin yapılmasını, İslamın, dinin ve dünyanın direği, biricik en has, muhteremen şerefli.....emretti. keremlilerin ve büyüklerin önderi ve asillerin iftihar vesilesisafa ve mürüvvet sahibi, tarikat ve hakikat ehillerinin efendisi “Zeyn-ül Hac oğlu Ahi Emir Ahmed”.⁽²⁰⁰⁾

⁽¹⁹²⁾ H.R. Ünal, “Az Tanınan Ve Bilinmeyen Doğu Anadolu Kümbetleri Hakkında Notlar”, **Vakıflar Dergisi**, sayı 2, 1976, s.139.

⁽¹⁹³⁾ Hakkı Acun, “Sivas Ve Çevresindeki Tarihi Eserlerin Listesi”, **Vakıflar Dergisi**, sayı XX, 1988, s. 187.

⁽¹⁹⁴⁾ Can Hersek, “Fetihten Osmanlı Dönemine kadar Sivas Şehri Anıtları”, Gazi Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1993, s.276.

⁽¹⁹⁵⁾ Hikmet Denizli, **Sivas Tarihi Ve Anıtları**, Ankara, 1998, s.121.

⁽¹⁹⁶⁾ Orhan Cezmi Tuncer, **Anadolu Kümbetleri 1**, Ankara, 1986, s.162.

⁽¹⁹⁷⁾ Saim Cirtil, “Ertana Beyliği Mimarisi”, Selçuk Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 2001, s. 169.

⁽¹⁹⁸⁾ Kuzey cephesinde, giriş kapının doğusunda iki satırlık bir kitabe mevcuttur. Yayınlarda bu kitabe ile ilgili hiçbir bilgiye ulaşılamamıştır. Oldukça tahribata uğrayan kitabe okunamamıştır.

⁽¹⁹⁹⁾ Saim Cirtil, “Ertana Beyliği Mimarisi”, Selçuk Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 2001, s. 166.

⁽²⁰⁰⁾ Bkz. M. Baran, **Ahi Emir Ahmed**, Ankara, 1991, s.30.

Kitabe’de geçen “Zeyn-ül Hac oğlu Ahi Emir Ahmed” ibaresinin 1332 tarihli vakfiyede de geçmesi dikkat çekici bir husustur.

Onarımı sırasında türbenin dışına çıkarılan mezar taşı (Resim 165) ve sandukanın üzerindeki kitabe şöyledir⁽²⁰¹⁾:

- Sandukanın doğu cephesindeki sülüs hat (Bakara Suresi, 115. Ayet):

Okunuşu

“Feeynema tüvellu fesemme vechullah”.

Türkçe Anlamı

“Her cihet Allah’ın vechidir”.

- Sanduka batı cephesindeki sülüs hat:

Okunuşu

“Suphallahi ve bimadihi, suphanallahi-l-azim”.

Bu kitabeyi S. Cirtil aynı şekilde (Bkz. Saim Cirtil, “Ertana Beyliği Mimarisi”, Selçuk Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 2001, s. 167.); Can Hersek, “Fetihten Osmanlı Dönemine kadar Sivas Şehri Anıtları”, Gazi Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1993, s.275.)

“-Emere bi-‘imaretili hezihi’l-kubbeti’l-ümm lieclil-evhadi’l-ehhaşşi’l-muhterem imadudin el-İslam... emiru’l-c’azz”, Türkçe anlamı; “bu kümbetin yapılmasını, İslam’ın ve dinin direği biricik en has (?), muhterem ... emir ... için emretti”. olarak okunmuştur.

²⁰¹ Sanduka, günümüzde tamamıyla yenilenmiştir. Sanduka üzerindeki kitabeler M. Baran’dan alınmıştır. Bkz. M. Baran, **Ahi Emir Ahmed**, Ankara, 1991, s.32.

Türkçe Anlamı

“Allahı tesbih eder ve ona hamd ederim, azim ve yüce olan Allah her türlü eksik sıfatlardan uzaktır”.

Yapılan araştırma sonrasında eserin inşa tarihi hakkında kesin bir bilgi verememekteyiz. Biz de diğer araştırmacılar gibi eserin, 1333 tarihli külliyein vakfiyesine dayanarak 14.yy’ın ikinci çeyreğinde yapıldığını düşünmekteyiz.

1.1.5.5. Eserin Banisi

Kümbetin kimin tarafından inşa ettirildiği bilinmemektedir.⁽²⁰²⁾

⁽²⁰²⁾ “Ahi Emir Ahmed’in ailesinin Horasan’dan Azerbaycan’a daha sonrada Anadolu topraklarına gelerek Bayburt’a yerleşmiş olan Uygur Türklerinden olduğu kabul edilmektedir. 13. yy.ın ikinci yarısı ile 14.yy.ın ilk yarısında yaşadığı düşünülen Ahi Emir’in doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Rivayete göre , Ahi Emir 12 yaşlarında iken Mevlana H.z.’lerine gitmek ister. Ancak ailesi buna izin vermez. Bir gece rüyasında Mevlana tarafından Mevlevi Şeyhliği mertebesine vardığı müjdelendir ve saçlarının kesildiğini görür. Uyandığı zaman saçlarını kesik olarak baş ucunda bulur. Daha sonra Mevlana H.z.’leri Ahi Emir’e hilafet şeceresini göndermiştir”. M. Baran, **Ahi Emir Ahmed**, Ankara, 1991, s.9-21.

“Dönemin esnaf kurumu olan ahilerinde başkanı olan Ahi Emir, Türk dilinin ve sosyal hayatın gelişmesinde etkili olmuştur.

Ahi Emir’in vakfiyesindeki emirlerden biri her Kadir gününde helva yapılıp dağıtılmasıdır. Merih Baran, vakfiyenin bu hükmünü her yıl gerçekleştirmektedir.

Türbenin kitabesinde yazmadığı halde, yöre halkı arasında, “Yağın hokkası on para olunca helva yapılsın” yazdığına inanılır. Ayrıca, sarhoşlara geçit vermemesi ile bilinen türbe, duaların kabul olunması için ziyaret edilir”. Müjgan Üçer, “Sivas Efsanelerinde Ve Binalarında Yaşayan Tarih”, **Revak Dergisi**, sayı 5, 2001, s.58.

“İbn-i Batuta’nın 1339 senesinde Sivas’a yaptığı ziyarette, Ahi Bıçakçı Ahmet’in yoldaşları tarafından karşılanmıştır. Ahi Ahmet’in zaviyesine gidip, mertebe olarak Ahilerin ileri gelenlerinden olan Ahi Çelebi ile görüşmüş ve tekkede üç gün ağırlandı. Daha sonra İbn-i Batuta ve Ahi Çelebi beraber Alaaddin Ertana ile görüşmüştür. İbn-i Batuta’yı karşılayan Ahi Bıçakçı Ahmet’in, Ahi Emir Ahmet olma ihtimalini akla getirmektedir”. İ.H. Uzunçarşılı, R.Nafiz Uzluk, **Sivas Şehri**, çev. Recep Toparlı, Sivas, 1997, s.83-84.

1.1.5.6. Eserin Mimarı

Kümbetin mimarı bilinmemektedir.

1.1.5.7. Eserin Geçirdiği Onarımlar

Eserin inşa edildiği dönemden 1985 senesine kadar geçirdiği tadilatlar hakkında hiçbir bilgi ulaşılamamıştır. (Resim 166)⁽²⁰³⁾ Bu tarihte Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından onarıma tabi tutulmuş; dış zemin kotu Kurşunlu Caddesine göre doğu yönünde 5 metre diğer yönlerden 3.20 metre indirilmiş⁽²⁰⁴⁾ (Çizim 46, 47), kubbesi ve parçalanmış sandukası yenilenmiş ölünün kemikleri bir araya getirilerek sandukaya konulmuş⁽²⁰⁵⁾, yol seviyesinin altında kalan eserin etrafına ihata duvarı örülmüştür.⁽²⁰⁶⁾

1.1.5.8. Eserin Bugünkü Durumu

Eser, bugün geçirmiş olduğu tadilatlardan sonra sağlam durumdadır. Bakımı Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yapılmaktadır.

⁽²⁰³⁾ Hakkı Acun'dan alınan 1980 senesine ait bu fotoğrafta Ahi Emir Kümbetinin dış zemin kotu yol seviyesine eşit durumdadır.

⁽²⁰⁴⁾ Can Hersek, "Fetihten Osmanlı Dönemine kadar Sivas Şehri Anıtları", Gazi Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1993, s.271.

⁽²⁰⁵⁾ Hikmet Denizli, **Sivas Tarihi Ve Anıtları**, Ankara, 1998, s.121.

⁽²⁰⁶⁾ 29.01.2004 tarihinde Kayseri Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu "türbe içinde zeminde hiçbir harç malzemesi kullanılmadan sıkıştırılmış toprak üzerine kum serilerek taş kaplama yapılabileceğine; türbe külahında fotoğraflarda gösterilen bozulmuş taşların cinslerinin belirlenerek hidrolik kireç ve kum (1 kireç , 3 kum) karışımı harçla yapıştırılabileceğine; bahçe zemininde bulunan betonun çatlaklarının doldurulup üzerine harçsız kum örgü olarak yapıya uygun olan sal taşı ile kaplanması ve drenajının sağlanmasının uygun olduğu" kararları alınmıştır. Ancak uygulamanın yapılıp yapılmadığı konusunda bilgiye sahip değiliz.

1.1.5.9. Eserin Planı

Kümbet, cenazelik (kripta) ve ziyaretçi bölümü olmak üzere iki kattan oluşmaktadır. Cenazelik bölümü döşemeden itibaren yükselen haçvari tonozla örtülüdür.⁽²⁰⁷⁾ Kuzey ve güney duvarlarında birer mazgal pencere vardır.⁽²⁰⁸⁾ Ziyaretçi katı dışarıdan kare oturtmalığın üzerine oturtulmuş sekizgen, içeriden daire şeklinde bir plana sahiptir. Üst örtü kubbedir. Esere, kuzey cepheye açılmış kapıdan girilmektedir. Doğu ve batı cephelerine, eksende pencereler açılmıştır. Ahi Emir'in sandukası doğu-batı doğrultusunda uzanmaktadır. (Çizim 42, 43)

1.1.5.10. Dış Cepheler

Kümbetin cenazelik katı yol seviyesinin altında kalmıştır. Yapının etrafı, ihata duvarı ile çevrilmiştir. (Resim 167)

Kuzey cephede; cenazelik katını aydınlatan küçük bir mazgal pencere (Resim 168), bu pencerenin tam üzerinde de kümbetin giriş kapısı vardır. (Resim 169) (Çizim 48) Gövde yüzeyinden içeriye girinti yapan giriş kapısına dokuz basamaklı, sonradan eklenen metal bir merdiven ile çıkılmaktadır. (Resim 170) Kapının doğusunda iki satırlık bir kitabe yer almaktadır. (Resim 171)

Doğu cephesinde, dışarıdan içeriye doğru genişleyen oval mazgal pencere açılmıştır. Pencere, saçak altından dört sıra sonra başlayan ve cenazelik katında sona eren iç bükey silmelerle çerçevelenmiştir. (Resim 172) Pencere ile aynı hizada cenazelik katının giriş kapısı bulunmaktadır. Küçük, dikdörtgen

⁽²⁰⁷⁾ Eserin incelendiği sırasında kümbetin cenazelik katına girilememiştir.

⁽²⁰⁸⁾ Can Hersek, "Fetihten Osmanlı Dönemine kadar Sivas Şehri Anıtları", Gazi Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1993, s.271-272.

şeklindeki kapının üzerinde yarım daire formunda atkı kemer vardır. (Resim 173)

Batı cephesinde ise daha farklı bir formda açılmış bir pencere karşımıza çıkmaktadır. Silmelerden oluşan sivri kemer içerisine açılmış dikdörtgen pencere, kıvrım süslemeleri olan demir bir parmaklık ile kapatılmıştır. Pencere, sağır kemer karnına çok yakın bir mesafeye yapılmıştır. (Resim 174)

Her iki penceredeki silmelerin oluşturduğu kompozisyonla pencereler, taç kapılara benzemektedir.

Yapının güney cephesi sağır bırakılmıştır. Sadece cenazelik katına ait küçük mazgal pencere açılmıştır. (Resim 175)

Yapının üst örtüsü sekizgen külahtır. Saçak altında, bazı bölümleri dökülmüş olan sülüs hat ile yazılmış olan yazı kuşağı sekizgen gövdeyi dolaşmaktadır. (Resim 176)

Eserdeki açık ve kapalı alan oranına bakıldığında, yapı çok az açıklığa sahiptir. Bu da hem içeride hem de dışarıda masif bir görüntünün oluşmasına neden olmaktadır.

1.1.5.11. Üst Örtü

Yapının üst örtüsü dışarıda sekizgen gövde üzerine oturtulmuş külah (Resim 177), içeride ise basık kubbedir. Kubbeye direk geçilmiştir. (Resim 178, 179)

1.1.5.12. Malzeme ve Duvar Tekniği

Yapının dış cephesinde, cenazelik katında, kabartma satırlı düzgün kesme taş, gövde de ise düz satırlı kesme taş kullanılmıştır. (Resim 167) Pencere, doğramaları ahşaptır. Sadece batı penceresinin parmaklığı ve giriş kapısı metalden yapılmıştır.

Türbenin, cenazelik katının zemini sal taşı döşeli⁽²⁰⁹⁾, yapılan onarım sonrasında ziyaret katının zemini ve kubbe hizasına kadar duvarlar betonla sıvalıdır.

1.1.5.13. Eserin Süslemesi

Eserde süsleme yok denilecek kadar azdır. Giriş kapısının üzerinde sivri kemer içerisine alınmış üç sıra mukarnaslı, yeşile boyanmış kavsara mevcuttur. (Resim 180) Kapının iki yanında yer alan sütünceler giriş kapısını hareketlendirilmiştir. (Resim 169) Doğu (Resim 172) ve batı (Resim 174) cephelerine açılan pencereler iç bükey silmelerle çerçevelenmiştir. Bu pencereler yapının iç cephelerinde sade bırakılmışlardır. (Resim 181, 182) Saçak altında türbeyi çepeçevre saran, harekeli kabartmalı Selçuki sülüs hat ile yazılmış bir kitabe yer almaktadır. Eserin içinde süsleme mevcut değildir.

1.1.5.14. Yapının Getirdiği Sorunlar

Eserin ilk sorunu kaynaklarda inşa tarihine ve banisine ulaşamamasıdır. Yapıyı, malzeme, teknik ve vakfiye kayıtlarına bakarak 14. yy'ın ikinci çeyreğine tarihlemekteyiz.

Yapının geçirdiği onarımlarla ilgili her hangi bir bilgi olmamasından dolayı doğu ve batı pencereleri arasındaki form farklılıkları ancak tahminlerle ve

⁽²⁰⁹⁾ Can Hersek, “Fetihten Osmanlı Dönemine kadar Sivas Şehri Anıtları”, Gazi Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1993, s.272.

gözlemlerle açıklayabilmekteyiz. İncelememiz sırasında batı ve doğu pencereleri arasındaki farklılıklar bizi değişik düşüncelere sevk etmektedir:

1- Pencerenin daraltılmasının genişletilmesinden daha zor olmasıdır. Batı penceresinin gövde ile silmelerindeki taşlar arasındaki fark nedeniyle sonradan genişletildiğini düşünmekteyiz. H.R.Ünal makalesinde batı penceresinin de doğu penceresi gibi mazgal olduğunu söylemektedir.⁽²¹⁰⁾ Ancak C.Hersek de “silmeler içerisine alınan doğu penceresinin tadilatlar sonrasında bu şekle geldiğini” söylemektedir.⁽²¹¹⁾

2- Her iki pencerenin de orijinalinde böyle yapılmış olduğu.

3-H.R.Ünal makalesinde doğu penceresindeki silmelerden bahsetmemektedir. Silmelerin sıva altında kalmış olma ihtimali karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca yapıldığını düşündüğümüz dönemin (14. yy) üslup özellikleri düşünüldüğünde bu pencerenin orijinal olabileceği; silmelerin batı penceresine uydurulmak için yapılmış olabileceğidir.

Giriş kapısının doğusunda yer alan iki satırlık dikdörtgen kitabe fiziksel koşullar nedeniyle oldukça yıpranmış olduğundan okunamamıştır. Daha önce yapılan incelemelerde bahsi geçmeyen bu kitabenin, onarımlar sırasında yerinden sökülen ve bir daha geri konulmayan mezar taşı olduğunu düşünmekteyiz.

1.1.5.15. Karşılaştırma Ve Değerlendirme

Sekizgen prizma gövdeli kümbetlerin yapımı 16.yy la kadar devam etmiştir. Ahi Emir Türbesi dışarıdan sekizgen, içeriden daire planlıdır. Anadolu’da, Ahi Emir Ahmet türbesi gibi sekizgen inşa edilmiş (Afyon Çay-Eber Köyü Türbesi,

⁽²¹⁰⁾ H.R. Ünal, “Az Tanınan Ve Bilinmeyen Doğu Anadolu Kümbetleri Hakkında Notlar”, **Vakıflar Dergisi**, sayı 2, 1976, s.137.

⁽²¹¹⁾ Can Hersek, “Fetihten Osmanlı Dönemine kadar Sivas Şehri Anıtları”, Gazi Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1993, s.276.

Esirüddin Ehberi Türbesi (1310), Afyon Boyalı Köyü Kureyş Baba Türbesi (1210), Kayseri Gevher Nesibe Medresesi Türbesi (1206), Kayseri Avgunlu Medresesi Türbesi, Konya Seyfeddin Karasungur Türbesi, Konya Kalender Baba Türbesi, Iğın Şeyh Bedreddin Türbesi, Divriği Emir Kemerüddin Türbesi, Divriği Şehinşah Türbesi, Divriği Kemankeş Türbesi ... gibi) bir çok eser vardır. Ancak Ahi Emir türbesinin bu yapılardan farkı gövdesinin sekizgen, içeriden daire biçimde yapılmış olmasıdır. Bu plan tipinde inşa edilmiş eserlerden bazıları şunlardır; Devamend Kümbeti (12. yy.ın birinci yarısı), ongen gövdeli Nahcivan Mümine Hatun Kümbeti (1186), on ikigen gövdeli Nahcivan Cuga Kümbeti (13. yy), ongen gövdeli Konya Kılıçarslan Türbesi, Kemah Mengücek Gazi Türbesi (12. yy sonu- 13. yy başı), Kemah Togan Hatun Kümbeti (1316), Eskişehir Seyit Gazi Kümbet Köyü Kümbet Dede Kümbeti (14.yy.ın 1. çeyreği), Erzurum Ferruh Hatun Kümbeti (1324), Kastamonu Karanlık Evliya Kümbeti (Çizim 49). Anadolu Selçuklu döneminin sonlarından itibaren poligonal dış gövdeli kenarların içte dairevi plana dönüşmesinin çoğaldığı ve 14. yy Beylikler döneminde arttığı görülmektedir. Bu planın daha çok on ikigen gövdeli türbelerde uygulanması (özellikle Erzurum'da bu plan tipi yoğun olarak uygulanmıştır⁽²¹²⁾) Anadolu'da İlhanlı hakimiyetinin olduğu dönemde inşa edilmiş olmaları bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Ahlat Keşiş Kümbeti (14. yy.ın ilk yarısı), Ahlat Erzen Hatun Kümbeti (14. yy.ın birinci çeyreği), Van Akçayuva Kümbeti (15. yy. 1. çeyreği), Bitlis Memi Dede (15. yy. 1. yarısı), Bitlis Şeyh Tahir Gurgi (1664), Van Erciş Karamelik Köyü Anonim (15. yy. başı), Van Erciş Kadem Paşa Hatun (1458), Van Hoşap Sarı Süleyman Bey (16-17. yy.), Van Galip Paşa (19. yy.) on ikigen gövdeli, Beylikler ve Osmanlı dönemlerine ait diğer örneklerdir.⁽²¹³⁾

⁽²¹²⁾ Erzurum'da on ikigen gövdeli, içeriden daire biçiminde inşa edilmiş yapılar; Karanlık Kümbet (1308), Yakutiye Kümbeti (1310), Gümüşlü Kümbet (14. yy. 1. çeyreği), Üç Kümbetlerden On ikigen Kümbet (14. yy. 1. çeyreği), Micینگirt Kümbeti (14. yy.1. çeyreği), Rabia Hatun Kümbeti (14. yy. 2. çeyreği), Miyadin Ferruh Hatun Kümbeti (1324)'dir.

⁽²¹³⁾ Saim Cirtil, "Ertana Beyliği Mimarisi1, Selçuk Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 2001, s. 341.

Ahi Emir Türbesinin, poligonal gövdesi köşeleri pahlanmış kare bir kaideye oturmaktadır. Anadolu'da gövdeye bu şekilde geçişin uygulandığı ilk yapı 1272 tarihli Kırşehir Caca Bey Medresesi Kümbetidir. Köşe pahlarının kullanıldığı diğer eserler; Kırşehir Melik Gazi, Bitlis Güroymak, Ahlat Bugatay Aka Kümbeti (1281) (Resim 183), Ahlat Alimoğlu Kümbeti (12. yy.ın ikinci yarısı) (Resim 184), Ahlat Erzen Hatun Kümbeti (1396) (Resim 185), Ahlat Emir Bayındır Kümbeti (1481) (Resim 186), Ahlat Hasan Padişah Kümbeti, Ahlat Hasan Padişah Kümbetinin kuzeyinde yer alan Yarım Kümbet (13. yy.ın son yarısı) (Resim 187), Ahlat Hüseyin Timur Kümbeti (13. yy.ın ikinci yarısı) (Resim 188), Ahlat Ulu Kümbeti, Ahlat Keşiş Kümbetidir.

Ahi Emir Türbesinin kesme taştan, sekiz dilimli külah üst örtüsünün Anadolu'da benzer bir çok örneği mevcuttur. En yakın örnekler Sivas'ın Divriği ilçesinde karşımıza çıkmaktadır. Sitte Melik (Şahenşah) Kümbeti (1196), Kamedreddin (Emir Hicap) Kümbeti (1196) (Resim 189), Nureddin Salih (Kemankes) Kümbeti (1240), İranlı Ahmed (Gazezler- Naib) Kümbeti (1291) bunlardan bazılarıdır.

Türbe süsleme bakımından oldukça sadedir. Dış cepheyi, doğu ve batı cephelerine açılmış, silmeli pencereler ve saçak altındaki kitabe hareketlendirmektedir. Cephelere açılmış olan bu pencerelerin benzerleri, Kayseri'de Üç Kümbetlerin batıdaki yapıda (13. yy. ortaları) karşımıza çıkmaktadır.⁽²¹⁴⁾

Ahi Emir dışında, saçak altında yazı kuşağı yer alan diğer yapıları; Aksaray Bekar köyü Bekar Sultan, Karaman Alaaddin Ali Bey, Divriği Sitte Melik, Kayseri Hunad Hatun, Kayseri Han Cami, Kayseri Gevher Nesibe, Konya 2. Kılıç Arslan türbeleridir.⁽²¹⁵⁾

⁽²¹⁴⁾ O.C. Tuncer, **Anadolu Kümbetleri**, Ankara, 1986, s.133.

⁽²¹⁵⁾ O.C. Tuncer, **Anadolu Kümbetleri**, Ankara, 1986, s.218-226-166-146-144-181.

Kümbetin mukarnas kavsaralı giriş kapısının benzerlerini Ahlat Şeyh Necmettin Kümbetinin girişinde (Resim 190), Ahlat Usta Şagird ve Ahlat Keşiş Kümbetlerinin (Resim 191)pencerelerinde görüyoruz.

1.1.6. Eserin Adı: Şeyh Çoban (Şih Çoban/ Hüseyin Raî)Türbesi

1.1.6.1. Çizim No: 50, 51, 52

1.1.6.2. İnceleme Tarihi: 15 10 2004

1.1.6.3. Eserin Yeri

Sivas il merkezinde, şehrin güney doğusunda, Kale Ardı Mahallesi (Şeyh Çoban Mahallesi⁽²¹⁶⁾) 5. sokak, pafta 23, ada 323, parsel 110'da bulunmaktadır. ⁽²¹⁷⁾ (Resim 192)

1.1.6.4. Eserin Tarihlendirilmesi

Güneydoğu yönünde, türbeye yaklaşık 10 metre uzaklıkta bulunan Şeyh Çoban Çeşmesinin kitabesine göre çeşme 1323 (H.723) senesinde inşa edilmiştir. Kitabe şöyledir⁽²¹⁸⁾: (Resim 193, 194)

Okunuşu

“...at fazıl-ı mahdum / Noyin-i Azam Hüsrev adil Timurtaş / Noyin ziddit-i adle Be’imar-ı el-abad el-zaif el muhtac / ali rahmetillan-ı teali Muined-din bin İkbâl atallahe amere / fi cemezil-evvel sene salis ve aşrın ve sebaye”.

⁽²¹⁶⁾ Şeyh Çoban Zaviyesi, 1454 tarihli tahrir defterine göre Sivas’ın ilk mahallelerine adını vermiştir. 1553-54 tarihlerinde 80 hane olan Şeyh Çoban mahallesi, 1574’te 36 haneye düşmüştür. Sonraki yıllarda “Kale ardı mahallesi” sınırlarına dahil olmuştur. Bkz. Ömer Demierel, **Sivas Şehir Hayatında Vakıfların Rolü**, Ankara, 2000, s.37-59.

⁽²¹⁷⁾ Bu bilgiler, Vakıflar Genel Müdürlüğünden alınan, Türkiye Cumhuriyeti tapu senedinden edinilmiştir.

⁽²¹⁸⁾ Saim Cirtil, “Ertana Beyliği Mimarisi”, Selçuk Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 2001, s. 294.

Türkçe Anlamı

“Yüce Noyin oğlu adaletli padişah Timurtaş / Noyin – Allah adaletini ziyade eylesin – Kulların zayıfı , Allah’ın rahmetine muhtaç Muidin bin İkbâl - Allah onun ömrünü uzun eylesin -723 yılı Cemazil-evvel’de bu eserin mimarlığını yaptı”.

Rozetlerden doğudaki silinmiş, batıdaki üzerinde “el mülki lillah” yazılmıştır.

İ.H. Uzunçarşılı ve R.N. Uzluk⁽²¹⁹⁾ çeşmenin inşa ve türbenin onarım kitabelerini vermiş, ancak türbenin yapım yılı ile ilgili bir bilgi vermemiştir. H. Acun⁽²²⁰⁾ kesin bir tarih vermeyerek, türbenin Fatih Sultan Mehmet dönemi öncesinde yaptırıldığını, Fatih döneminde yenilendiğini; C. Hersek⁽²²¹⁾ ve H. Denizli⁽²²²⁾ kesin olmamakla beraber türbenin çeşme ile aynı tarihte (M. 1323) yapıldığını söylemektedir. S. Cirtil ise çeşmenin türbe ile aynı tarihte yapıldığını gösteren yeterli delillerin olmadığını belirterek çeşmenin Ertana Beyliği döneminde yapıldığını söylemektedir. O.C. Tuncer⁽²²³⁾, daha farklı görüşler ortaya koyar: Türbenin mimari özelliklerine dayanarak, 15. yy.ın birinci çeyreğinde yapılmış olabileceğini söylemektedir. Ancak, Şeyh Çoban’ın adı 1323 tarihli çeşme kitabesinde bulunduğu göre türbenin inşası bu tarihe indirilebileceğini; ayrıca, 1920’lerde yıktırılan mescit tekke gibi kullanılmış, ölünce kuzeyine türbesi yapılmış olabileceğini veya şimdiki kümbet eski tekke olup, ölünce içine gömülerek türbeye dönüştürülmüş ve mescit eklenmiş

⁽²¹⁹⁾ İ.H. Uzunçarşılı, R.Nafiz Uzluk, **Sivas Şehri**, çev. Recep Toparlı, Sivas, 1997, s.161-162.

⁽²²⁰⁾ Hakkı Acun, ”Sivas Ve Çevresindeki Tarihi Eserlerin Listesi”, **Vakıflar Dergisi**, sayı xx, 1988, s. 188.

⁽²²¹⁾ Can Hersek, “Fetihten Osmanlı Dönemine Kadar Sivas Şehri Anıtları” Gazi Üniversitesi Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 1993, s. 253.

⁽²²²⁾ Hikmet Deenizli, **Sivas Tarihi Ve Anıtları**, Ankara, 1998, s.119.

⁽²²³⁾ Orhan Cezmi Tuncer, **Anadolu Kümbetleri 2**, Ankara, 1986, s.177.

olabileceği ihtimallerini ileri sürmektedir. S. Taşdemir ve Y. Kalafat⁽²²⁴⁾, kaynak göstermeden yapıyı 15. yy'ın 1. çeyreğine tarihlemektedirler. ⁽²²⁵⁾

Türbenin yapım tarihi hakkında diğer araştırmacılar gibi, çeşme ile aynı tarihte (H.723-M.1323), 14. yy'ın ikinci çeyreğinde yapıldığını düşünmekteyiz.

1.1.6.5. Eserin Banisi

Türbenin kimin tarafından inşa ettirildiği bilinmemektedir.⁽²²⁶⁾

1.1.6.6. Eserin Mimarı

Türbenin mimarı bilinmemektedir. Çeşme kitabesinde, “Muidin bin İkbâl - Allah onun ömrünü uzun eylesin -723 yılı Cemazil-evvel’de bu eserin mimarlığını yaptı” cümlesi geçmektedir. Ancak bu kitabe, türbenin de mimarı olduğunun bir kanıtı değildir.

⁽²²⁴⁾ Serap Taşdemir, Yaşar Kalafat, “Sivas Yöresi Türk Halk Kültüründe Türbeler Etrafında Oluşmuş İnançlar”, **Cumhuriyetin 80. yılında Sivas Sempozyumu**, 2003, s. 498.

⁽²²⁵⁾ Saim Cirtıl, “Ertana Beyliği Mimarisi”, Selçuk Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 2001, s. 296.

⁽²²⁶⁾ Hüseyin Rai'nin hayatı hakkında çeşitli rivayetler vardır. “Raî” Arapça’da “çoban, otlatan” manasına gelmektedir. Bkz. Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat**, Ankara, 1999, s.875.

“Şeyh Çoban’ın bazı kerametler gösterdiği için çobanlığı bırakır ve Tac’ül –Arif ‘in Ebul Vefa Hazretlerinden ders almaya başlar. Horasandan Sivas’a gelir. Yöre halkının inanışa göre hastalıkların iyileşmesi için (özellikle sarılık) yedi yatır gezilir. Bu yatırlardan biriside Şeyh Çoban’ın Türbesidir. Hacca gidecekler önce evliyaların çobanını ziyaret ederler. Eskiden tekkesinde bulunan ahşap topuz, tespih ve sancağın hastaları iyileştirdiğine inanılırdı. Hasta çocukların iyileşmesi için topuzla sırtı sıvazlanır, mezar katında, taşlar arasında bulunan su içirilirmiş. Tekke ve zaviyelerin kapatılmasından sonra bu eşyalar müzeye kaldırıldığı söylenmektedir. Rivayete göre tarih boyunca çıkan savaşlarda bu tokmak kayboluyor ve savaş bitince yerine kanlı olarak geri geliyor. Bu Şeyh Çobanında savaşa katıldığının bir göstergesi olduğuna inanılıyor”. Bkz. KUTLU Özen, **Sivas Efsaneleri**, Sivas, 2001, s.190. Ancak müzede yapılan araştırmada herhangi bir bulguya rastlanmamıştır.

Eserin Geçirdiği Onarımlar

Günümüzde vakıfların yaptırdığı onarımlar sırasında üç adet kitabe, türbenin avlu duvarının güney yüzü, doğu ucuna konulmuştur. Bu dört kitabe şöyledir:

1. Kitabe⁽²²⁷⁾: (Resim 195)

Türkçe Anlamı

“Bu kubbe, rahmetli, günahları bağışlanmış, Allah’ın rahmetine muhtaç Şeyh Çoban ‘a ait bu kubbe, - Allah kabrini nurlandırısın – ulu sultan Muhammed – Allah memleketini sürekli kılsın – devleti günlerinde Pir Ahmed Bey’in azatlı kölesi Yusuf b. Abdullah tarafından 862 / 1457 yılında yeniden yaptırdı”.⁽²²⁸⁾

2. Kitabe: (Resim 196)

Türkçe Anlamı

“1318 sene-i hicriyyesinde ve şevketlü Gazi Abdülmecid Han-ı Sani hazretlerinin, ahd-i saltanatlarında Şeyh Hüseyin Ra’i kaddese sırrahü’l-Bari hazretlerinin iş bu türbe-i şerfesi mütevellilerinin mesai-i mahsusa-i hamiyet-i perveraneleriyle tecdiden inşa olunmuştur. Ketebe Mahmud”.

3.Kitabe⁽²²⁹⁾: (Resim 197)

Türkçe Anlamı

⁽²²⁷⁾ İ.H. Uzunçarşılı, R.Nafiz Uzluk, **Sivas Şehri**, çev. Recep Toparlı, Sivas, 1997, s.162.

⁽²²⁸⁾ İ.H. Uzunçarşılı, R.Nafiz Uzluk, **Sivas Şehri**, çev. Recep Toparlı, Sivas, 1997, s.162.

⁽²²⁹⁾ İ.H. Uzunçarşılı, R.Nafiz Uzluk, **Sivas Şehri**, çev. Recep Toparlı, Sivas, 1997, s.162.

“Bu yıkık mescit Allah’ın rahmetine muhtaç Eşref Tarafından 771 / 1369 yılında onarılmıştır.”⁽²³⁰⁾

4.Kitabe: (Resim 198)

Kitabe kırık olduğu için okunamamıştır.

1457 (H.862) tarihli kitabede türbenin Pir Ahmed Bey’in kölesi Abdullah Oğlu Yusuf tarafından “Fatih sultan Mehmet devrinde” tamir ettirildiği anlatılmaktadır. İ. H. Uzunçarşılı’ya göre²³¹; 1902 (H.1318) tarihli ikinci kitabe geçen “tecdid” kelimesinin “yenilenme, yenileme, tazelenme”⁽²³²⁾ manalarına gelmesi eserin 2. Abdülhamit Han devrinde yenilenmiş olabileceği ihtimalini akla getirmektedir. Ancak, bununla ilgili her hangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

3. kitabede bahsi geçen mescit 19. yy.da yıktırılmıştır. Yine bu dönemde, kapı ve hacet penceresinin bulunduğu güney cephesi yenilenmiştir.⁽²³³⁾

Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1993⁽²³⁴⁾ ve 2004⁽²³⁵⁾ senelerinde türbe yeniden tamir edilmiştir.

⁽²³⁰⁾ İ.H. Uzunçarşılı, R.Nafiz Uzluk, **Sivas Şehri**, çev. Recep Toparlı, Sivas, 1997, s.162.

⁽²³¹⁾ İ.H. Uzunçarşılı, R.Nafiz Uzluk, **Sivas Şehri**, çev. Recep Toparlı, Sivas, 1997, s.129.

⁽²³²⁾ Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat**, Ankara, 1999, s.1049.

⁽²³³⁾ Hakkı Acun, ”Sivas Ve Çevresindeki Tarihi Eserlerin Listesi”, **Vakıflar Dergisi**, sayı xx, 1988, s. 188.

⁽²³⁴⁾ 19 08 1993 tarihli, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından türbeye yapılması düşünülen onarım raporu:

- 1- Cenazelik katında, döşemeye mazgal pencerelerinden yağmur suları ile gelen çamur birikintileri boşaltılacak ve bunun yerine cenazelik döşemesi gri beton olarak yapılacaktır. Ayrıca, mevcut üç adet mezarın ıslahına çalışılacaktır.
- 2- Türbenin, mevcut ahşap döşemesindeki kirişler ve kaplama tahtalardan bozuk olanlar yenilenecektir.
- 3- Türbe iç duvarlarındaki bozuk sıvalar raspa edildikten sonra yeniden sıva yapılacaktır.
- 4- Kapı ve pencere doğramalarından bozuk olanlar değiştirilecektir.
- 5- Sandukaların ahşapları, orijinal şekline uygun olarak yenilenecektir.

1.1.6.8. Eserin Bugünkü Durumu

Eser, bugün geçirmiş olduğu tadilatlardan sonra sağlam durumdadır. Bakımını halkın yaptığı türbeyi yılda 150 civarında kişi ziyaret etmektedir.⁽²³⁶⁾

1.1.6.9. Eserin Planı

Türbe, ziyaretçi ve cenazelik (kripta) bölümü olmak üzere iki kattan oluşmaktadır. İncelemesinin yapıldığı tarihte (15 10 2004) eserin tadilatta olmasından dolayı cenazelik katında gerekli inceleme ve araştırmalar yapılamamıştır. Sadece cenazelik katının, üst örtüsünün kubbe ile örtülü olduğu bilinmektedir.⁽²³⁷⁾

-
- 6- Kubbe kasnağının alt kısmındaki (dışta trompların üstüne gelen) saçak döşemesinin yonutaşı kaplamasının üstündeki muhdes şap kaplama sökülecek ve ortaya çıkacak olan yonutaşı döşeme kaplamalarından bozulmuş olanlar aslına uygun olarak yenileriyle değiştirilecektir.
 - 7- Alaturka kiremitle kaplı piramidal çatıdaki bozulma nedeniyle oluşan akıntılardan dolayı, altındaki kubbede meydana gelen rutubetlenmeyi önlemek için, bozuk çatının tamiri yapıldıktan sonra kiremitleri yenilenecektir.
 - 8- Bitişik parseldeki mezarlığın çevresindeki ihata duvarlarının eski beton harpuştaları sökülecek ve yerine beton harpuşta yapılacaktır.
 - 9- Türbenin önündeki bahçenin döşemesi ile doğu cephesindeki mazgal pencerelerinin işlevliğini yerine getirmesi için , bu cephenin önüne yapılacak olan döşemeye (1/200 ölçekli vaziyet planında) traverten kaplama yapılacaktır. Ayrıca , her iki döşemenin çevresine alçak kotlu moloz taştan , beton harpuştalı ve harpuşta üzerine demir parmaklıklı ihata duvarları yapılacaktır.
 - 10- Boya ve badana işleri ile elektrik tesisatı yapılacaktır.

Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanmış olan bu raporun uygulanıp uygulanmadığı hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır.

⁽²³⁵⁾ Eser, 15 10 2004 tarihindeki incelememiz sırasında, Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından yeniden onarıma tabi tutulmuştur.

⁽²³⁶⁾ Serap Taşdemir, Yaşar Kalafat, “Sivas Yöresi Türk Halk Kültüründe Türbeler Etrafında Oluşmuş İnançlar”, **Cumhuriyetin 80. yılında Sivas Sempozyumu**, 2003, s.499.

⁽²³⁷⁾ Can Hersek, “Fetihten Osmanlı Dönemine Kadar Sivas Şehri Anıtları”, Gazi Üniversitesi Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 1993, s. 254.

Ziyaret katı kare planlı olup üst örtüsü kubbedir. Kubbeye içi doldurulmuş tromplar ile geçilmiştir. Türbeye, güney cephede eksenin doğusuna açılan kapıdan girilmektedir. Kapının hemen batısında geniş bir pencere vardır. Türbede bulunan diğer pencere doğu cephesinde, eksenin ortasına açılmıştır. Türbenin içerisinde, doğu-batı doğrultusunda iki adet dikdörtgen sanduka vardır.⁽²³⁸⁾ (Çizim 50, 51)

1.1.6.10. Dış Cepheler

Türbeye, güney cephede eksenin doğusuna açılan yuvarlak kemerli, dar, yüksek kapıdan girilmektedir. (Resim 199) Kapının batısında yuvarlak kemerli geniş bir pencere vardır. (Resim 200) (Çizim 53)

Yapının doğu cephesinde, eksenin ortasına açılmış dikdörtgen bir pencere daha açılmıştır. (Resim 201, 202) Türbenin batı ve kuzey cepheleri sağır bırakılmıştır. (Resim 203)

Cenazelik katının, doğu cephesinde iki (Resim 204), batı cephesinde birer adet dikdörtgen pencere vardır.

1.1.6.11. Üst Örtü

İncelemesinin yapıldığı tarihte (15 10 2004) eserin tadilatla olmasından dolayı cenazelik katında gerekli inceleme ve araştırmalar yapılamamıştır. Sadece cenazelik katının üst örtüsünün kubbe ile örtülü olduğu bilinmektedir.⁽²³⁹⁾

⁽²³⁸⁾ Bu sandukalardan pencere önündeki Şeyh Çobana, yanındaki Şeyh Taceddin-i Arifî'ye aittir. Tahta döşemeli tabandan açılan bir kapakla cenazelik bölümüne inilir. Burada üç mezar vardır. Üçüncü mezar Şeyh Çoban'ın soyundan Şeyh Hüseyin'e aittir. Bkz. Burhan Bilget, **Sivas Anıt Mezarları**, Ankara, 1993, s.36.

⁽²³⁹⁾ Can Hersek, "Fetihten Osmanlı Dönemine Kadar Sivas Şehri Anıtları", Gazi Üniversitesi Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 1993, s. 254.

Ziyaret katının üst örtüsü, dışardan; sekizgen kasnak üzerine oturtulmuş külâh, içeriden; basık, merkeze doğru sivrileşen kubbedir. (Çizim 51, 54) Kasnağa dört ana yönde, oval pencereler açılmıştır. (Resim 205, 206, 207) Külâhın tepesinde, palmet şeklinde, küçük bir alem vardır. (Resim 218) Dikdörtgen kaideden kubbeye, içi doldurulmuş tromplar ile geçilmiştir. (Resim 209)

1.1.6.12. Eserin Süslemesi

Türbenin oldukça sade bir süsleme programı vardır. Güney cephe penceresine sonradan eklenen metal pencere parmaklığı cepheye hareketlilik kazandırmıştır. Külâh, yeşil renkli, sırlı alaturka kiremitlerle döşenmiştir. Külâhın tepesinde, palmet şeklinde, içinde “Allah” ve “Muhammed” yazılı alem mevcuttur. (Resim 208)

Cepheler, üç adet devşirme taş dışında sade bırakılmıştır. Palmet ve kıvrım dallardan oluşan devşirme taş parçası kuzey cephesinde, aşağıdan yedinci taş sırasında yer almaktadır. (Resim 210, 211) Yine kuzey cephesinde, alttan üçüncü kesme taş sırasında, palmetli süslemenin kuzeyinde, geçmelerden oluşan geometrik süslemeli bir taş vardır. (Resim 212) Doğu cephesinde, cenazelik katının penceresinin kuzey köşesinde, merkezde on iki yapraklı çiçeğin çevresinde on kollu yıldız, yıldızın kollarından ışıklardan oluşturduğu geometrik motifli devşirme taş yer almaktadır. (Resim 213)

Avlu duvarının kuzey yüzünün doğu ucuna sonradan yan yana yerleştirilen basit sülüs hat ile yazılan dört kitabe yer almaktadır. (Resim 214) Eserin içerisinde ise ahşap, yeşil renkli, sanat değeri olmayan, yarım daire formunda, iki sanduka mevcuttur. (Resim 215) Onarımdan önce içeriği kubbeden sarkan avize aydınlatmaktadır. Ayrıca, duvarlar kilimlerle kaplanmıştır. (Resim 216) Batı duvarında demir kafesten yapılmış sakal-ı şerif muhafazası yer almaktadır. Bu küçük muhafazanın üzeri kubbe şeklindedir. (Resim 217)

Müzede yapılan araştırma sonrasında Şeyh Çoban Türbesine ait, 198 envanter numarasına kayıtlı, “güneş saati” incelenmiştir. Güneş saati müzeye, ağustos 1927 yılında getirilmiştir. Beyaz mermerden yapılmış olan saat 0.44 x 0.28 m. ölçülerine sahiptir. Üzerinde akantus yaprakları ve çiçek motifleri oyulmuştur. Sülüs hat ile, doğu yönündeki rozetin içinde “amel-i rıza 308”, batı yönündeki rozetin içinde “lestere”, zamanı gösteren çubukların batı bölümüne “akhrat” (son), doğu tarafına “evvel” yazmaktadır. (Resim 218)

1.1.6.13. Malzeme Ve Duvar Tekniği

Eserin, temel ve su basmanı moloz taş ile örülmüştür. Beden duvarları düzgün kesme taştan yapılmış olup kireç harcı ile birleştirilmiştir. Kûlah yeşil renkli, sırlı tuğla ile kaplıdır.

Cenazelik katının zemini toprak kaplıdır.⁽²⁴⁰⁾ Ziyaret katının zemini ise ahşap malzeme ile döşenmiştir. Güney ve doğu cephesindeki pencerelerin doğramaları ahşaptır ve önlerinde demir parmaklık takılmıştır. (Resim 219)

1.1.6.14. Yapının Getirdiği Sorunlar

Eser, mescit ve çeşmeden oluşan külliye'nin parçasıdır. Türbenin avlu duvarına konulmuş olan dört adet kitabe; eserin ne zaman yapıldığı, banisinin ve mimarının kimler olduğu, sorularına cevap vermemektedir. Ancak Şeyh Çoban Çeşmesi ve Şeyh Çoban hakkındaki rivayetler doğrultusunda türbeyi en erken 14. yy'ın ikinci çeyreğine tarihleyebilmekteyiz.

Türbe günümüze ulaşmasına rağmen 1902 tarihli kitabedeki “tecdid” kelimesinden dolayı orijinal olmadığı kanısına varmaktayız. Ayrıca eserin

⁽²⁴⁰⁾ Can Hersek, “Fetihten Osmanlı Dönemine Kadar Sivas Şehri Anıtları”, Gazi Üniversitesi Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 1993, s. 254.

girişinin güney cephede olması yine bu cepheye sonradan açıldığı muhtemel oldukça büyük bir pencerenin bulunması, doğu cephesi dışında diğer cephelerin sağır bırakılması geçirdiği onarımlar sonrasında cephelerde değişimlerin yapıldığını düşündürmektedir.

1.1.6.15. Karşılaştırma Ve Değerlendirme

Eserin yapıldığı düşünülen dönemde (14. yy'ın ikinci çeyreği) Sivas Ertana Beyliğinin egemenliği altındadır. Kare planlı tipi, Anadolu'da çok sık kullanılmıştır. Beylikler döneminde inşa edilen bu esere bakıldığında, süsleme açısından oldukça sadedir.

Sivas'ta, Şeyh Çoban Türbesi ile aynı plana sahip diğer iki eser Akbaş Sultan (Resim 335) ve Süt Evliyası Türbeleridir. (Resim 367) Anadolu'da ise benzer planda yapılmış yapılardan bazıları şunlar; Bolu Eskiçağ Şih Dede Türbesi (1388 tarihinde yapıldığı düşünülmektedir.) (Resim 220) (Çizim 55, 56), İznik Şeyh Kudbeddin Türbesi (15.yy'ın ilk yarısı) (Resim 221), Konya Şems-i Türbesi (Resim 222), Konya Siyavuş Türbesi (Resim 223), Konya Şeyh Osman-ı Rumi Türbesi (Resim 224), İzmir Tire Süleyman Şah Türbesi (1349)'dir. Konya Hoca Fakih (Resim 225), Konya Şücaeddin (Resim 226) ve Tokat Ali Tusi (Çizim 57,) Türbeleri de aynı planda inşa edilmiş, ancak üst örtüleri hem içerde hem de dışarıda kubbe olarak yapılmıştır.

Sivas türbeleri içerisinde kübik gövdeden üst örtüye sekizgen kasnakla geçilen diğer yapılar; Şemseddin Sivasi (Resim 255), Akbaş Sultan (Resim 333) ve Süt Evliyası (Resim 361) Türbeleridir.

1.1.7. Eserin Adı: Şeyh Erzurumi Türbesi

1.1.7.1. Çizim No: 58, 59

1.1.7.2. İnceleme Tarihi: 08 05 2005

1.1.7.3. Eserin Yeri

Sivas il merkezinde, şehrin güney yönünde, Kızılırmak mahallesinde⁽²⁴¹⁾ yer almaktadır. (Resim 227)

1.1.7.4. Eserin Tarihlendirilmesi

Eserin, doğu cephesinde iki satırlık kitabesi vardır. (Resim 228, 229) Ancak, kitabe çok yıprandığı için okunamamaktadır. Bu sebeple araştırmacıların, yapının inşa tarihi konusunda farklı görüşleri vardır. Hakkı Acun⁽²⁴²⁾ ve türbe'ye ait vakıf eski eser fişi, yapının 14. veya 15. yy'la ait olabileceğini söylemektedir. O.C.Tuncer, yapıyı tarihlendirmemiştir. Bozkurt Ersoy⁽²⁴³⁾ kubbeye geçişteki Türk üçgenlerine dayanarak 15. yy.dan daha geç olamayacağını, Burhan Bilget⁽²⁴⁴⁾ 14. yy.a, Hikmet Denizli, mimari tarzı, kullanılan malzeme ve plan açısından bakıldığında yapının 16. yy.da yapılmış olabileceğini söylemektedir.⁽²⁴⁵⁾ Saim Cirtil ise Ahmed Eflaki ile Mevlevi

⁽²⁴¹⁾ 1454-1455 tarihlerinde çiftlik olarak kaydedilmiş olan zaviye, 1574 mufassal kaydında “Mahalle-i Cedid der kurb-ı Zaviye-i Şeyh Erzurumi” ismiyle 9 hanelik yeni bir mahalle kurulmuştur. 1835 tarihinde ise, zaviye çevresindeki evlerin tamamen kaybolduğu ve sadece zeminlerin kaldığı anlaşılmaktadır. Bkz. Ömer Demirel, **Sivas Şehir Hayatında Vakıfların Rolü**, Ankara, 2000, s.66.

⁽²⁴²⁾ Hakkı Acun, “Sivas Ve Çevresindeki Tarihi Eserlerin Listesi”, **Vakıflar Dergisi**, sayı xx, 1988, s. 188.

⁽²⁴³⁾ Bozkurt Ersoy, “Sivas Türbeleri”, **Kültür Ve Sanat Sivas Özel Sayısı**, sayı 6, 1990, s. 21.

⁽²⁴⁴⁾ Burhan Bilget, **Sivas Anıt Mezarları**, Ankara, 1993, s.49.

⁽²⁴⁵⁾ Hikmet Denizli, **Sivas Tarihi Ve Anıtları**, Ankara, 1998, s.126.

Çelebisi Arif Çelebi'nin 1312-1319 tarihleri arasındaki Sivas ziyareti⁽²⁴⁶⁾ sırasında verdiği bilgilere göre, yapıyı 14.yy.ın 2. çeyreği ile 14.yy.ın 3. çeyreğine tarihlemektedir.⁽²⁴⁷⁾

⁽²⁴⁶⁾ “Yine güneşten ve dünkü günden daha açık olan, şu olay nakledilmiştir. Bir gün Çelebi Hazretleri (Tanrı onun zikrini yüceltsin) Sivas şehrinde bir büyüğün semasından çıkmış, arkadaşların zaviyesine gidiyordu. Bir yol geçidinde bir kalabalığa rastladı. Orada sayısız halk toplanmıştı. Birinin orada, başını önüne eğmiş ufak taşlarla oyun yaptığını, herkese önemsiz şeyler söyleyip gevezelikler ettiğini, bu aşağı tabakadan insanların onun önünde baş koyduklarını, onun da etrafına konulan yemeklerin, helvaların ve meyvelerin her birinden yediğini ve oradakilere attığını gördü. Bu kılık kıyafeti perişan karmakarışık, külhan dumanından kararmış, el ve ayak tırnakları son derece uzamış mavi gözleri üzerine yazı yazılmak üzere hazırlanmış parlak deriden daha fazla parlayan bir adamdı. Çelebi:”Bu ne biçim adamdır” diye sordu. Ona uyanlardan biri: “Alemin kutbu, Adem’in sırrı olan Erzurumlu Hocadır” diye cevap verdi. Onun acayip halleri olduğunu söylerler. Şöyle ki o, süfli mügayyebattan haber verir ve verdiği haberlerin çoğu çıkardı. Onun bu hali Kur’an da “şeytanlar sizinle mücadele etmek için dostlarına vahy ve ilhamda bulunurlar” (K. VI, 121) ayetinde buyurulduğu gibi şeytani vahy üzerine kurulmuştur. Nitekim melekler vasıtasıyla da velilere mahsustur. Avam takımı hakkı, batılı doğruyu, yalanı ayırt edemez.

Şiir:

İşin hakikatı şudur ki veliyi, veli bilir ve kutbu da kutub tanır, alimi alim anlar, arifi de arif tarif eder. Fazilet ehlini yalnız sahipleri bilir.

Şiir:

“Onlar hayvanlar gibi, hatta onlardan daha sapkınlar” (K. XXV, 46) ayetinde buyurulduğu gibi haşarat kabilinden olan insanların hepsi peygamberlerin ve velilerin taklitçisi olmuşlardır. Onlar, anlayışlı iç nazarları ve aydınlatıcı zamirleri olmadığı için, doğrudur ümidi ile her batıla itikat ederler. Dış kerametlerle ve şeytanın aldatması ile gururlanırlar, fakat halk bu insanların muamelesinin şeytanla olduğunu, ruhlar aleminden ve levhaların sırrından habersiz olduklarını Muhammed’e uyma yolunda uzak düşüklerini bilmezler. Onlardan zahir olan kerametler de talihsizleri yoldan çıkarmak içindir, eşya zıddı ile meydana çıkar.

Velilerden zuhura gelen temiz kerametler ise, Tanrı’dan korkan ruhları irşad içindir. “İnsanlar, onun ilminden, onun istediğinden başkasını kavrayamazlar” (K. II, 256)

Şiir: Çelebi hazretleri, buna alemin kutbu dediklerini görünce velilik gayretinden kendini zapt edemeyip, attan indi ve o kalabalık arasına girdi. O şaşkın adamın ensesine üç şiddetli tokat attı. O kadar kuvvetle vurdu ki adamın alını yere dokundu ve ona: “Tasını tarağını topla” diye bağırdı. Bunun üzerine Sivas’ın rindleri ve vesveseyle dolu aşağı tabakadan halk, her taraftan atıldılar, büyük bir karışıklık oldu ve bir anda Sivas şehri birbirine karıştı. Kılıçları ve bıçakları çekerek Çelebi’yi ortaya aldılar. Diğer taraftan da Konya, Kayseri rindleri ve Arap Nuyin’in askeri atlara binerek halka

Anadolu'da üçgenli kuşağın en erken örneği 1333-34 tarihli İznik Hacı Özbek Camii'dir. İznik Yeşil Camii (1378), Bursa Yıldırım Bayezit Camii (1390), Milas Firuz Bey Camii (1396), İznik Yakup Çelebi İmaret (14. yy. ikinci yarısı), Bursa Aynalı Camii (14. yy. ikinci yarısı), Bursa Timurtaş Paşa Camii (14. yy. ikinci yarısı), Bursa Bedreddin Camii (1443), gibi yapılar da üst örtüye, üçgenli kuşakla geçilen diğer eserlerden bazılarıdır.²⁴⁸ Yapılan inceleme sonrasında eserin; restorasyondan önce çekilmiş olan fotoğraflarında yer alan geometrik süslemeli taş bloklara, Ahmet Eflaki ile Mevlevi Çelebisi Arif Çelebi'nin verdiği bilgilere, yapının restorasyonunun aslına uygun olarak yapıldığını göz önüne alırsak Anadolu'da üçgenli kuşağın diğer örneklerine bakarak 14. yy.'ın son çeyreği ile 15. yy.'ın ilk yarısı arasında inşa edildiğini düşünmekteyiz. Türbenin 1980'e ait süsleme fotoğraflarına bakıldığında benzer süslemelerin, Sivas 1. İzzeddin Keykubat Türbesinin mihrap bordürlerinde ve Sivas Burucerdî Türbesinin batı cephe penceresinin bordürlerinde karşımıza çıktığı görülmektedir. Türbenin 14. yy.'ın son çeyreği

öldürmeyi kastettiler. Bir kıyamettir koptu. O zaman Samagar Nuyin'in oğlu Arap Sivas şehrinin hakimi ve Çelebi samimi müridi idi. Ahi Muhammed Divane (Tanrı rahmet etsin) hayatta idi. Bütün ahiler ve büyüklerle ilerleyerek halkı biri birinden ayırdılar. Sonra Ahi Muhammed Divane: "Çelebi Arif Hazretlerinin, insanların padişahzedesi ve Mevlana'nın sırrının nakdî ve abdalın kutbu olduğunu biliriz. Bizim Erzurumlu şeyh'ten sizin gözüne göre Rum abdalları cümlesindendir ve şehrin sakinlerindendir. Bu kadar yıl da mezbelelerde ve külhanlarda bulunmuştur. Şimdi bu ulu kişi büyük bir gayret sebebiyle ona el kaldırdı, onun yolunu kesip: "Tasını tarağını topla" diye buyurdu. O halde şimdi bize düşen şey. Neticenin ne olacağını uzaktan seyretmek ve kollamaktır. Bakalım bundan ne çıkar" dedi. Bunu üzerine, Çelebi hazretleri o heyecan içinde hemen Tokat'a hareket etti. Yedinci günde Erzurumlu şeyh varlık aleminden yokluk alemine göçtü. Hemen o sabah Çelebi hazretleri tekrar Sivas'a geldi ve Sivas'ın rindleri, hür kişileri, asilzadeleri, hafızları, Seyyid ve muhtesipleri kul ve mürit oldular ve o külhandaki ateşçi ve ateşte oturan dervişin dumanı söndü. Ahi Muhammed Divane de büyük bir toplantı yapıp yeniden mürit oldu ve mülk sahibi aşıklar yoluna girdi". O sırasında bahsedilen Mevlevi Çelebisi Arif Çelebi (Zamanı= 712/1312 - 719/1319). Ahmet Eflaki, **Ariflerin Menkıbeleri**, çev. Tahsin Yazısı, s.446-449.

(²⁴⁷) Saim Cirtil, "Ertana Beyliği Mimarisi", Selçuk Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 2001, s.254-257.

(²⁴⁸) Afife Batur, **Osmanlı Camilerinde Örtü Ve Geçiş Ögeleri**, İstanbul, 1980 , s.2, 3, 12, 19, 21, 23, 25.

ile 15. yy.ın ilk yarısı arasında inşa edildiğine dayanarak benzer süslemelerin Selçuklu geleneğinin Beylikler döneminde de devam ettiğini görmekteyiz.

1.1.7.5. Eserin Banisi

Türbenin kimin tarafından inşa ettirildiği bilinmemektedir.

1.1.7.6. Eserin Mimarı

Türbenin mimarı bilinmemektedir.

2.1.7.7. Eserin Geçirdiği Onarımlar

Yapının, 1994 tarihinden evvel geçirmiş olduğu onarımlar hakkında hiçbir bilgiye ulaşılamamıştır. Türbenin, 1980 senesine ait fotoğraflarında harap durumda olduğu görülmektedir. (Resim 230, 231, 232) 1994⁽²⁴⁹⁾- 1995⁽²⁵⁰⁾

⁽²⁴⁹⁾ Kayseri Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun, 1994 tarihli yapacağı onarım raporu:

- 1- Dış cephelerde yer alan ve gayri muntazam örülen yontutaşı kaplamalar, statik açıdan da sakıncalı olduğu için söküldükten sonra, içlerine sağlam ve düzgün olanları yonutaşı kaplama tekniğinde yeniden duvarlarda kullanılacaktır. Duvar yüksekliğinin saçak kotuna kadar yükseltilmesi için sökülen yonutaşı kaplamalar yetmeyeceğinden, duvarlar yonutaşı kaplamaların bitiminden sonra moloz taşlarla devam edilecektir. Duvarların üst kısmı silme taşı ile nihayetlendirilecektir.
- 2- Kubbe dıştan, alaturka kiremit ile kaplanacaktır.
- 3- Güney cephede örülerek kapatılan pencere, yeniden açılarak batı cephesindeki mevcut pencereye göre yapılacaktır.
- 4- Sıva raspasından sonra, sıva, boya ve badana işleri yapılacaktır.
- 5- Kapı eşiği ve döşeme kotunu tesbit için zeminde araştırma yapılacaktır. Şayet kazı sonucu herhangi bir iz bulunmazsa, restorasyon projesindeki gibi eşik ve traverten kaplamalı döşeme yapılacaktır.
- 6- Türbe içindeki yatırı temsilen ahşap sanduka da yapılacaktır.
- 7- Yapının çevresine trotuvar yapılacaktır.
- 8- Güney cephenin önünde yer alan avluda, hafriyat sırasında ortaya çıkarılan mezarlar sade bir şekilde yeniden ihya edilecektir.

1996⁽²⁵¹⁾ yıllarında Kayseri Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun hazırladığı raporlar doğrultusunda yapı onarılmıştır.

9- Tapu çapındaki mülkiyet sınırının belirli bir kısmında yapıyı korumak için 1mt. yüksekliğinde beton harpuştalı moloz taştan ihata duvarı yapılacaktır.

10- Giriş kapısı, yapının etrafında yerleşim bulunmadığı için demir doğramadan yapılacaktır.

(²⁵⁰) Kayseri Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun, 1995 tarihli yapacağı onarım raporu:

21 09 1995 tarihine yapılan inceleme neticesinde:

1- Kayseri Koruma Kuruluna sunulan 12.05.1994 tarihli raporda , batı cephesindeki strüktürel çatlak konusunda ne tür bir tedbir alınabileceği belirtilmediğin gerekçesiyle, söz konusu yapının batı cephesine bakıldığında, kurula sunulan 12.05.1994 tarihli rapordan bugüne kadar geçen süre içerisinde, çatlak da genişleme ve şek lden kaçmanın oluşturduğu tesbit edilmiş olup, yapının yıkılmasına sebebiyet vermemek için acilen onarılmasının kanaatine varılmıştır. Bu nedenle, yapılacak olan onarım sırasında, bu cephedeki ve diğer cephelerde de buna benzer çatlaklarla karşılaşılırsa Genel Müdürlüğümüzce geleneksek olarak bütün çatlakların onarımında uygulanmakta olan dikiş atılma tekniği tatbik edilecektir.

2- Beden duvarlarının köşelerinde yonutaşı kaplama, diğer yerlerinde sıralı moloz taş kaplama yapılacaktır.

3- Kubbenin  st örtüsünün mevcut olmaması, doğu cephesinin kuzey köşelerindeki harçlı klasik (alaturka) bastırmak kiremit kalıntısının saçak ucunda da silmenin bulunmaması nedeniyle, silmenin boyutu, formu ve malzemesinin ne olduğu hakkında hiçbir bilgiye sahip olunamamıştır.

Restorasyon projesinde, duvar iddiasız bir silme ile nihayetlendirilmesi için damlalıklı ve duvardan 10 cm.  ıkıntılı olarak düz yonutaşından silme yapılması d ş n lm ş ve projeye uygulanmıştır.

4- Silmenin yerleştirildiği kotun tesbit'i, restorasyon projesindeki kesitlerden de anlaşılacağı üzere (+3.90 m.) kotu esas alınmıştır. silmenin arkasına (25x40 cm.) ebadında yerleştirilecek olan betonarme hatılı, kubbenin açılmaması için kubbenin çevresinde dolaştırılacaktır.

5- Üst örtünün harçlı klasik (alaturka) bastırmalı kiremit olduğunun tesbit'i; türbenin doğu cephesinin duvar bitiminin kuzey-doğu köşesinde yer alan kubbe eteğindeki alaturka kiremit kalıntılarından, üst örtünün harçlı klasik (alaturka) bastırmalı kiremit olduğu kanaatine varıldığı için proje uygulanmıştır.

6- Türbe içindeki mevcut sıvalar horasan ve kireç badanalı olarak yer aldığından, sıvaların raspasında aslına uygun olarak kireç harçlı sıva ve kireç badanalı olarak yeniden yapılacaktır.

(²⁵¹) Kayseri Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 28 06 1996 tarihli kararıyla , drenajın daha iyi çalışabilmesi için drenaj dolgusu üzerine kum, çakıl yerine istifli taş dolgu, kum çakıl dolgu yapılmasının uygun olacağı kanaatine varılmıştır.

Ancak restorasyon çalışması, yapının orjinal planına sadık kalınarak yapılmamıştır. Yapının, 1980 yılına ait fotoğrafında, türbenin güney cephesinde, zaman içinde yolun yükselmesinden dolayı zemin kotu ile aynı seviyeye gelen, yan yana sıralanmış üç adet dikdörtgen pencerenin olduğu görülmektedir. (Resim 233) 1994 yılında Kayseri Koruma Kurulunun hazırladığı rapora göre yapılan restorasyonda bu cepheye sadece, saçak altında üçüncü taş sırasına birer mazgal pencere açılmıştır. (Resim 234)

Yine yapının 1980 yılında çekilmiş fotoğrafında, doğu cephesindeki kapıya ait yıldız ve geçmelerden oluşan kırılmış süsleme bordürü vardır. (Resim 235, 236, 237) Yapılan restorasyonda, kırık kapı bordürleri yapıya dahil edilmemiştir. (Resim 227)

Yine güney cephede bulunan mermer mihrap⁽²⁵²⁾ onarım sonrasında duvar içinde küçük bir oyuntu biçimini almıştır. (Resim 238) Yapının, üst örtüsünün büyük bir bölümü yıkıldığı için (Resim 239, 240), kalıntılara dayanılarak alaturka kiremit ile kaplanacağı belirtilmiş iken kubbe saca kaplanmıştır. Define arayıcılarının mezarı kazmalarından ve tahrip etmelerinden dolayı orjinal sanduka tahrip edilmiştir. Restorasyon sırasında doğu-batı doğrultusuna, sembolik, ahşap parmaklıklı bir sanduka konulmuştur. (Resim 241)

1.1.7.8. Eserin Bugünkü Durumu

Türbe, geçirdiği restorasyondan sonra bugün ayakta ve ziyarete açık durumdadır.

⁽²⁵²⁾ S. Cirtil mihrabın mermerden yapıldığını söylemektedir. Bkz. Saim Cirtil, “Ertana Beyliği Mimarisi”, Selçuk Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 2001, s.253.

1.1.7.9. Eserin Planı

Kare planlı türbe kubbe ile örtülüdür. Yapıya doğu cephesine açılan kapıdan girilmektedir. Güney cephesine, yarım daire formunda mihrap yer almaktadır. Güney ve batı cephelerine birer mazgal pencere açılmıştır. (Resim 242) Kubbeye geçişte Türk üçgeni kullanılmıştır. Türbenin içerisinde doğu-batı yönünde uzanan, eksenden güneye kaymış dikdörtgen bir sanduka yer almaktadır. (Çizim 58, 59)

2.1.7.10. Dış Cepheler

Türbe'nin etrafı, beton harpuştalı moloz taştan ihata duvarı ile çevrilidir. Yapının genel olarak masif bir görünüşü vardır. Doğü cephesinde, küçük, dikdörtgen, düz lentolu giriş kapısı vardır. Giriş kapısının güneyine kare şeklinde mazgal bir pencere açılmıştır. (Resim 227) Kapının iki taş sırası üzerinde yapının kitabesi vardır. (Resim 228, 229)

Güney ve batı cephelerine, saçağın iki taş sıra altına, eksene mazgal pencere açılmıştır. (Resim 234)

Kapının kuzey cephesi sağır bırakılmıştır. (Resim 243)

2.1.7.11. Üst örtü

Yapı, kubbe ile örtülüdür. Prizmatik gövdeden kubbe geçerken ince, dışarıya taşkın saçak yapılmıştır. Kubbe sac ile kaplıdır. (Resim 243) Ortasında tek armutlu bir alem vardır. İçeriden kubbeye üçgenli kuşakla geçilmiştir. (Resim 244)

1.1.7.12. Malzeme Ve Duvar Tekniği

Yapının beden duvarlarının köşelerinde yonutaşı kaplama, diğer yerlerinde sıralı moloz taş kaplama yapılmıştır. Kapı ve pencere lentolarında düz kesme taş malzeme kullanılmıştır. (Resim 245)

Kapı, pencere doğramaları ve sembolik sanduka ahşaptır. Türbenin zemini dahil tamamı beton sıvalıdır.

1.1.7.13. Eserin Süslemesi

Doğu cephesinde yer alan iki satırlık kitabe dışında türbede süsleme yoktur. (Resim 246) Ancak, eserin 1980 yılında çekilmiş fotoğrafında, kapının kırılmış bir bölümüne ait yıldız ve geçmelerden oluşan süsleme bordürü olduğunu görmekteyiz. (Resim 235, 236, 237) Bu fotoğraflarda karşımıza çıkan geometrik kompozisyonların benzerlerini Anadolu Selçuklu ve Beylikler dönemindeki eserlerde karşımıza çıkmaktadır.

1.1.7.14. Eserin Getirdiği Sorunlar

Yapının en büyük sorunu, Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun kararıyla yaptırılan restorasyonun, türbenin orijinal planına uygun olmamasıdır.

1.1.7.15. Karşılaştırma Ve Değerlendirme

Sivas il merkezinde Şeyh Erzurumi Türbesi dışında kare planlı diğer yapılar; 1. İzzeddin Keykavus, Buruciye, Şeyh Çoban ve Akbaş Sultan Türbeleridir. Bu plan tipi Anadolu'da her dönemde kullanılmıştır. Konya Evhadüddin Kirmani Türbesi (13. yy. ortaları) (Resim 247), Ilgın Sungur Bey Türbesi (Resim 248), Afyon Çay Yusuf Bin Yakup Türbesi (1279), Konya Şeyh Alaman Türbesi (1288) (Resim 249), Develi-Seyit Şerif (1296), Tokat Turhal Mehmed Dede (1305), Tokat Sünbül Baba Türbesi, Tokat Ebu'l Şems Türbesi (Çizim 60), Tokat Nureddin İbni Sentimur (1314), Konya Hoca Cihan

Türbesi (Resim 250), Yozgat Çapanoğlu Cami Türbesi (Resim 251) bu plan tipinde inşa edilmiş yapılardan bazılarıdır.

Sivas türbeleri içerisinde Şeyh Erzurumi gibi kübik gövdeden üst örtüye kasnaksız geçilen diğer eser Abdülvehap Gazi (Resim 2) Türbesidir.

Sivas'ta, Şeyh Erzurumi türbesinde olduğu gibi üst örtüye üçgenli kuşakla geçilen diğer yapı 1. İzzeddin Keykavus Türbesidir. Anadolu'da bulunan diğer örneklerden bazıları; Tokat Sevdakar Türbesi (Çizim 61, 62), Konya Tahir ile Zühre Mescidi (Resim 252), Mustafa Kemal Paşa Ayaz Köyü Türbesi, Bursa Orhan Gazi Caminin son cemaat bölümündeki orta kubbede (Resim 253), Bursa Yeşil Cami'dir. (Resim 254)

1.1.8. Eserin Adı: Şemseddin Sivasî Türbesi

1.1.8.1. Çizim No: 63, 64, 65

1.1.8.2. İnceleme Tarihi: 15 10 2004

1.1.8.3. Eserin Yeri

Sivas il merkezinde, Demircilerardı Mahallesi, Dikilitaş Caddesi üzerindeki Meydan Cami avlusunun içinde kuzey batı yönünde, kuzey avlu girişindeki merdivenlerin batısında yer almaktadır. (Resim 255)

1.1.8.4. Eserin Tarihi

Türbenin içinde bulunduğu Meydan Camisi “1564 senesinde Kanuni Sultan Süleyman Han’ın vezirlerinden Koca Hasan Paşa²⁵³ tarafından yaptırılmıştır. Türbe ise giriş kapısı üzerindeki kitabeye göre Şemseddin Sivasî’nin ölümünden⁽²⁵⁴⁾ iki buçuk sene sonra 1600 tarihinde yaptırılmıştır.⁽²⁵⁵⁾ Ancak, O.C. Tuncer türbenin Şemseddin Sivasî’nin ölümünden hemen sonra 1597-98 yıllarında yapıldığını söylemektedir.

Kitabe şöyledir⁽²⁵⁶⁾: (Resim 256)

⁽²⁵³⁾ “Koca Hasan Paşa rivayete göre; Sivaslı olup Kapıcıbaşılıktan yetişmiş ve (H. 969)1561 senesinde yeniçeri ağası, (H.970) 1562 senesinde Rumeli valisi olmuş (H.974) 1567 Zilhiccesinde ölmüştür”. İ.H. Uzunçarşılı, R.Nafiz Uzluk, **Sivas Şehri**, çev. Recep Toparlı, Sivas 1997, s.164.

⁽²⁵⁴⁾ Şemseddin Sivasî (H.1006) 159 yılında vefat etmiştir. Bkz. İ.H. Uzunçarşılı, R.Nafiz Uzluk, **Sivas Şehri**, çev. Recep Toparlı, Sivas 1997, s.166

⁽²⁵⁵⁾ İ.H. Uzunçarşılı, R.Nafiz Uzluk, **Sivas Şehri**, çev. Recep Toparlı, Sivas 1997, s.165., Hakkı Acun, “Sivas Ve Çevresindeki Tarihi Eserlerin Listesi”, **Vakıflar Dergisi**, sayı xx, 1988, s.188., Burhan Bilget, **Sivas Anıt Mezarları**, Ankara, 1993, s. 43., Hikmet Denizli, **Sivas Tarihi Ve Anıtları** Ankara, 1998, s. 127.

⁽²⁵⁶⁾ Burhan Bilget, **Sivas Anıt Mezarları**, Ankara, 1993, s.47.

Türkçe Okunuşu

“Şehri Sivas içe cana iş budur
Şeyh Şemseddin kutbun meşhedi
Didi fevri künbedi tarihini
Nurla olsun musffa merkadi”⁽²⁵⁷⁾

Türbenin güney cephesindeki üç pencere üzerinde de içeride yatan diğer kişilerle ilgili üç adet kitabe vardır.

1. Kitabe: (Resim 257)

Türkçe Okunuşu

“Pişva-yı ehl-i halvet rehnüma-yı salikan
Şems-i sani Ahmed –i Suzi²⁵⁸ aziz-i kambin
Aşk-ı hakla zahir übatın idüp tekmil-i zat
İrcii emriyle şimdi kurba oldu vasılın
Şad ola ruh-ı revanı munis-i nur-ı Huda
Hikmeti saliklerine ola memdud u karin
Tarihin menkutla üçler çıkıp etdi nida
Tekye-i daru’s-selama Suzi oldu post nişin”²⁵⁹
(H.1254) M. 1830

2.Kitabe: (Resim 258)

Türkçe Okunuşu

⁽²⁵⁷⁾ İ.H. Uzunçarşılı, R.Nafiz Uzluk, **Sivas Şehri**, çev. Recep Toparlı, Sivas 1997, s.165.

⁽²⁵⁸⁾ İ.H. Uzunçarşılı, R.Nafiz Uzluk, **Sivas Şehri**, çev. Recep Toparlı, Sivas 1997, s.167. “Ahmet Suzi Efendi Şemseddin Sivasi’nin torunlarından. Sivas’ta tekke şeyhi idi.Yüksek dersleri (Hadimi) rahmetliden aldı ve tasavvufu da Abdulmecid’den öğrendi.1830 senesinde öldü. Suzi mahlaslı eseri basılmıştır. Kaside-i Bürde tercümesi ile Sülukname diğer eserleridir”.

⁽²⁵⁹⁾ İ.H. Uzunçarşılı, R.Nafiz Uzluk, **Sivas Şehri**, çev. Recep Toparlı, Sivas 1997, s.167.

“Guş idince ircii emrini çün ol zat heman
 Azm-ı firdevs eyleyüp buldu hayatı-ı cavidan
 Geldi bir er söyledi tarihini kıldı tamam
 Tekye-i dar-ı bekaya kıldı peyluyi revan”⁽²⁶⁰⁾

(H.1254)M. 1834

3.Kitabe: (Resim 259)

Türkçe Okunuşu

“Hazret-i Aşkar Ali Paşa civar-ı Şemsde
 Maderine türbe yaptırdı beca firdevs ola
 Yazdı cevherdar tarihi du’a-guyi Nazif
 Türbe yapıldı Rukiyye Hanım’a firdevs ola”⁽²⁶¹⁾

(H.1364)

1.1.8.5. Eserin Banisi

Türbenin kimin tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. Türbede yatan, asıl adı “Ebus- Sena Ahmed Bin Muhammed Ebil- Bereket ez-zili Sümme Sivasi es Süheyr biş Şeyh Şemsüddin” ⁽²⁶²⁾ olan Şemseddin Sivasi⁽²⁶³⁾, halveti tarikatının Şemsiyye kolunun kurucusudur.⁽²⁶⁴⁾

⁽²⁶⁰⁾ İ.H. Uzunçarşılı, R.Nafiz Uzluk, **Sivas Şehri**, çev. Recep Toparlı, Sivas 1997, s.167.

⁽²⁶¹⁾ İ.H. Uzunçarşılı, R.Nafiz Uzluk, **Sivas Şehri**, çev. Recep Toparlı, Sivas 1997, s.168.

⁽²⁶²⁾ Serap Taşdemir, Yaşar Kalafat, “Sivas Yöresi Türk Halk Kültüründe Türbeler Etrafında Oluşmuş İnançlar”, **Cumhuriyetin 80. yılında Sivas Sempozyumu**, 2003, s. 496.

²⁶³ “1517 tarihinde, Tokat’ın Zile ilçesine bağlı Silis köyünde doğmuştur. Tahsilini Tokat ve Amasya’da yapmıştır. Şeyhinin emri ile Sivas’a yerleşmiş, gençliğinde savaflara katılıp “Gazi” unvanı almıştır. Sultan 3. Mehmet devrinde Eğri Savaşında bulunmuştur. Osmanlı ordusu bozulmaya yüz tutmuşken Sultan’ın atının dizginlerinden tutup “Sabreyleyin beyim, şimdiki fırsat ganimettir” diyerek orduyu teşvik etmiştir. Sivas halkının “Karaşems” olarak bildiği Şemseddin Sivasinin on beş mensur olmak üzere otuz eseri vardır. Tasavvufta ulaşılan en yüksek merteye olan, kutubluğa ermiştir. Adnan Mahiroğlu, **Seyyahların Gözüyle Sivas** , İstanbul, 2001, s.38-39.

1.1.8.6. Eserin Mimarı

Türbenin mimarı bilinmemektedir.

1.1.8.7. Eserin Geçirdiği Onarımlar

Bozkurt Ersoy yapının, batı bölümünün 19.yy'ın başında yapıldığını söylemektedir.⁽²⁶⁵⁾ Ancak batı bölümüne yapılan eklemenin tarihini verirken kaynak göstermemiştir. Yapının batı bölümünün sonradan eklendiği plandan da anlaşılmaktadır. Türbenin içindeki kabirler, 1992 yılında yapılan onarımda mermer ile kaplanmıştır.⁽²⁶⁶⁾ Ancak yapılan araştırma sonucunda onarımla ilgili hiçbir belgeye ulaşılamamıştır.

“Yöre halkı arasında manevi koruyuculuğuna inanılmakta ve hoşgörüsü anlatılmaktadır. Bir menkıbesi şöyledir:

Şemseddin Sivasi Hazretleri Yukarı Tekkeyi ziyarete gitmiş. Bir ara yağmur yağmaya başlamış... O arada mezarların arasından bir sarhoş gelip Şemseddin Sivasi Hazretlerinin yakasına yapışmış ...

-Tez ...babama bir Kur'an oku ... demiş

Şemseddin Sivasi de:

-Oğlum bak yağmur yağıyor, nasıl oturup da okuyayım, demiş.

Bunu üzerine sarhoş, ceketini çıkarmış ve Sivasi Hazretlerinin altına sermiş. Sivasi Hazretleri de Ceketin üzerine oturup Kur'an okumaya başlamış. Kur'an-ı okuyup bitirince:

-Oğul olsun da meyhanede olsun ... Babasına Kur'an okuyandan...". Kutlu Özen, **Sivas Efsaneleri** Sivas, 2001, s.189.

“Yöre halkı Şemseddin Sivasinin “Büyük Evliya “ oluşu sebebiyle hastalıklarının şifa bulması için türbeyi sürekli ziyaret etmektedir”. Bkz. Serap Taşdemir, Yaşar Kalafat, “Sivas Yöresi Türk Halk Kültüründe Türbeler Etrafında Oluşmuş İnançlar”, **Cumhuriyetin 80. yılında Sivas Sempozyumu**, 2003, s.496.

⁽²⁶⁴⁾ İ.H. Uzunçarşılı, R.Nafiz Uzluk, **Sivas Şehri**, çev. Recep Toparlı, Sivas 1997, s.166., Hakkı Acun, “Sivas Ve Çevresindeki Tarihi Eserlerin Listesi”, **Vakıflar Dergisi**, sayı xx, 1988, s.188., Ömer Demirel, **Sivas Şehir Hayatında Vakıfların Rolü**, Ankara, 2000, s.64.

⁽²⁶⁵⁾ Bozkurt Ersoy, “Sivas Türbeleri”, **Kültür Ve Sanat** Sivas Özel Sayısı, sayı 6, 1990, s. 21.

⁽²⁶⁶⁾ Serap Taşdemir, Yaşar Kalafat, “Sivas Yöresi Türk Halk Kültüründe Türbeler Etrafında Oluşmuş İnançlar”, **Cumhuriyetin 80. yılında Sivas Sempozyumu**, 2003, s. 496.

1.1.8.8. Eserin Bugünkü Durumu

Türbe bugün ayakta ve ziyarete açık durumdadır. Yılda ortalama 8 – 10 000 ziyaretçisi vardır. Bakımı müftülük tarafından yapılmaktadır.⁽²⁶⁷⁾

1.1.8.9. Eserin Planı

Türbe, düzgün olmayan dikdörtgen planlıdır. Yapıya, doğu cephesine açılan, eksenden güneye kaymış kapıdan girilmektedir. Kapının kuzeyinde bir pencere vardır. Kubbeli orta mekan doğu ve batı yönlerde genişletilmiştir. Kubbe eşit olmayan sekizgen kasnağa oturtulmuştur. Kubbenin doğusu aynalı tonoz, batısı tekne tonoz ile örtülüdür. Türbenin içindeki bütün sandukalar doğu-batı doğrultusunda yer alır. Kubbe altında Şemseddin Sivasinin dikdörtgen sandukası yer almaktadır. (Resim 260) Bu sandukanın doğusunda iki, batısında dört dikdörtgen sanduka mevcuttur.

Güney ve doğu cephesinin kesiştiği köşe pahlanmıştır. Birinci bölümün kuzey ve güney cephelerine, eksende birer pencere açılmıştır. Bu pencerelerin doğusunda küçük birer niş vardır. İkinci bölüm güney yöne doğru yamuktur. Sivri kemerli birinci bölümden, sivri kemerli bir açıklıktan ikinci bölüme geçilir. Bu bölümün üst örtüsü beşik tonozdur. Güney cephede üç, kuzey cephede iki mazgal pencere vardır. En doğudaki ve en batıdaki pencereler karşılıklıdır. (Çizim 63, 64) Bu bölümde, üç sıra halinde, on bir adet sanduka vardır. (Resim 261) Batı cephesinin duvarı ahşap bir paravan ile kapatılmıştır.

1.1.8.10. Dış Cepheler

⁽²⁶⁷⁾ Serap Taşdemir, Yaşar Kalafat, “Sivas Yöresi Türk Halk Kültüründe Türbeler Etrafında Oluşmuş İnançlar”, **Cumhuriyetin 80. yılında Sivas Sempozyumu**, 2003, s. 496.

Türbeye giriş, doğu cephesinden, küçük, yuvarlak kemerli, dikdörtgen bir kapıdan yapılmaktadır. (Resim 262, 263) Kapının kuzeyinde, küçük, dikdörtgen bir pencere vardır. Kapının üzerinde, yapının inşa tarihinin olduğu kitabe yer almaktadır. Güney ve doğu cephesinin kesiştiği köşe yedi taş sırası boyunca pahlanmıştır. Buraya Şemseddin Sivasinin hayatını anlatan bir yazı konulmuştur. Pah, üç kademeli kavsara ile sonlanmaktadır. (Resim 264) Sonradan eklenen ikinci bölüm dışarıya çıkıntı yapmıştır. (Resim 265)

Batı cephesi, kot farkından dolayı yol seviyesinin altında kalmıştır. Bu cephe, üçgen biçiminde sağır bırakılmıştır. (Resim 266) Güney cepheye, dört adet dikdörtgen pencere açılmıştır. (267, 268) (Çizim 65) Sonradan eklenen ikinci bölümdeki üç dikdörtgen pencerelerinin üzerinde birer kitabe vardır. Kuzey cephesinde de üç adet, mazgal pencere vardır. (Resim 269) Kuzey ve batı cepheleri bugün yol seviyesinin altında kalmıştır. Bu sebepten dolayı kuzey cephesindeki pencereler işlevini kaybetmiştir. (Resim 270)

Türbenin üst örtüsü kırma çatıdır. (Resim 271) Birinci bölümün ortasında, eşit olmayan sekizgen kasnak üzerine oturmuş külah yer almaktadır. (Resim 272) Kasnağa, dört ana yönde mazgal pencere açılmıştır.

1.1.8.11. Üst örtü

Türbenin kubbeli olan orta mekanı, doğu ve batı yönlerde genişletilmiştir. Birinci bölüm dışarıdan külah (Resim 271) içeriden kubbe (Resim 272) ile örtülmüştür. Külah eşit olmayan sekizgen kasnağa oturmaktadır. Kasnağa, dört ana yönde mazgal pencere açılmıştır. Kubbenin doğusu aynalı tonoz (Resim 273), batısı tekne tonozdur. İkinci bölüm dışardan kırma çatı (Resim 274), içeriden beşik tonoz (Resim 275) ile örtülmüştür. Birinci bölüm ikinci bölümden sivri kemerle ayrılmıştır. (Resim 276) İkinci bölümde kendi arasında önce sivri sonra yuvarlak kemerle ikiye bölünmüştür. (Resim 277)

1.1.8.12. Malzeme Ve Duvar Tekniği

Türbenin gövdesi, düzgün kesme taştan yapılmıştır. Külâh, kiremit kaplıdır. Kapı ve pencerelerin korkulukları demirden yapılmıştır. Pencere doğramaları ahşaptır. Sandukalar mermer malzemedir. Sekizgen kasnak fayans ile kaplanmıştır.

1.1.8.13. Eserin Süslemesi

Türbe içerisi oldukça sadedir. Türbenin içinde, kuzey cephesinde sancak asılıdır. (Resim 278)

Dışarıda, doğu cephesiyle güney cephesinin kesiştiği köşede, eksenden kırılmış, geometrik motifli rozet vardır.⁽²⁶⁸⁾ (Resim 279, 280) Rozetin altında, üç kademeli kavsaraya sahip bir pah mevcuttur. Giriş kapısının üzerindeki ve güney cephedeki kitabeler sülüs hat ile yazılmıştır.

Kasnak, sonradan fayans ile kaplanmıştır. (Resim 271) Külâhın tepesinde tek armutlu, ucunda hilal olan, metal bir alem vardır.

1.1.8.14. Eserin Getirdiği Sorunlar

Türbe, 1600 senesinde inşa edilmiştir. Ancak yapılan araştırma sonucunda, yapıldığı dönemden bugüne kadar geçirdiği onarımlar hakkında hiçbir bilgiye ulaşılamamıştır. Sadece kesin olmamakla birlikte batı bölümünün 19. yy.da eklendiği⁽²⁶⁹⁾ ve 1992 senesinde sandukaların yenilendiği bilinmektedir.⁽²⁷⁰⁾

⁽²⁶⁸⁾ Bu rozetin aynısı Behram Paşa Hanını giriş kapısının iki köşesinde yer almaktadır.

⁽²⁶⁹⁾ Bozkurt Ersoy, “Sivas Türbeleri”, **Kültür Ve Sanat** Sivas Özel Sayısı, sayı 6, 1990, s. 21.

⁽²⁷⁰⁾ Serap Taşdemir, Yaşar Kalafat, “Sivas Yöresi Türk Halk Kültüründe Türbeler Etrafında Oluşmuş İnançlar”, **Cumhuriyetin 80. yılında Sivas Sempozyumu**, 2003, s.496.

Türbenin batı cephesinin sonradan yapıldığı plandan anlaşılmaktadır. Ancak yazılı bir bilgiye ulaşılamamıştır.

1.1.8.15. Karşılaştırma Ve Değerlendirme

Eser, orijinalinde dikdörtgen planlıdır. Zaman içerisinde yapılan eklemeler ile asimetrik bir plana sahip olmuştur. Ancak sekizgen kasağa oturmuş, dışarıdan külah içeriden kubbe olarak düzenlenmiş üst örtü, Sivas'ta Şeyh Çoban (Resim 192), Akbaş Sultan (Resim 333) ve Süt Evliyası (Resim 361) türbelerine de uygulanmıştır.

Eser, süsleme açısından oldukça sadedir. Doğu cephesiyle güney cephesinin kesiştiği köşede, eksenden kırılmış, geometrik motifli rozetin benzeri Sivas'ta Behram Paşa Hanının giriş cephesinin köşelerine de yapılmıştır.(Resim 281, 282, 283,284)

1.1.9. Eserin Adı: Numan Efendi Kabristanı

1.1.9.1. Çizim No: 66

1.1.9.2. İnceleme Tarihi: 15 10 2204

1.1.9.3. Eserin Yeri

Sivas il merkezinde, Sivas Ulu caminin batısında, Uluanak mahallesi, 2.sokak ile Müftüler Çıkmaz sokağının kesiştiği köşede yer almaktadır. (Resim 285)

1.1.9.4. Eserin Tarihi

Giriş kapısı üzerindeki kitabe: (Resim 286, 287, 288)

Okunuşu

“Ya hafiyye'l-eltaf neccina mimna nehaf”

Türkçe Anlamı

“Eylutfü hafi olan (gizli ve korkulara lutuf eden Allah), bizi korkularımızdan emin eyle,koru”.

2- Çeşme alınlığı üzerindeki kitabe: (Resim 289)

Okunuşu

“İnnehu min Süleymane ve innehu bismillahirrahmanirrahim”

Türkçe Anlamı

“Mutlaka o H.Z. Süleymandandır ve o esirgeyen bağışlayan Allah’ın adıyla başlar.” (Neml Suresi, 30. Ayet)

3- Doğu cephesinin güney köşesindeki 1. pencere alınlığı üzerindeki kitabe⁽²⁷¹⁾: (Resim 290)

Okunuşu

“Bismillah’ir rahman’ir rahim vefaül hayre leallekum teflihun *in Allahe layudiu ecrel muhsinin sadakallahül melikül muin”. (Hac Suresi, 77. Ayet, Hud Suresi, 115. Ayet)

4- Doğu cephesindeki 2. pencere alınlığı üzerindeki kitabe:

Okunuşu

Kilit taşında, “Amel-i Şadi Yusuf el-Kayseri” (Resim 291, 292), kemer alınlığının ortasında “Maşallah” (Resim 293), doğusunda “Allah” (Resim 294), batısında “Muhammed” (Resim 295), yazmaktadır.

5- Doğu cephesindeki 3. pencere alınlığındaki kitabenin birinci satırı⁽²⁷²⁾: (Resim 296)

Türkçe Anlamı

“De ki: Ey kendi nefisleri aleyhine haddini aşan kullarım! Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin! Çünkü Allah bütün günahları bağışlar. Şüphesiz ki O, çok bağışlayan, çok esirgeyendir.” (Zümer Suresi, 52, 53) yazılmıştır.

⁽²⁷¹⁾ Hikmet Denizli, **Sivas Tarihi Ve Anıtları**, Ankara, 1998, s.130.

⁽²⁷²⁾ Hikmet Denizli, **Sivas Tarihi Ve Anıtları**, Ankara, 1998, s.130.

İkinci satır: (Resim 296)

Okunuşu

Emir ... el-şeyh Numan el-müftü Sivas ibn el-şeyh Ahmed Hamdi ibn el-şeyh Abdülrahman aleyhim el-rahmani ve el-gufran senei esne ve seb'ayen ve mah-ı elf.

Anlamı

“Sivas müftüsü günahkar Numan Efendi bin eş-Şeyh Ahmed Hamdi b. Eş-Şeyh Abdurrahman (Allah'ın rahmeti ve bağışı üzerlerine olsun) 1172/1758 yılında yapıldı⁽²⁷³⁾”

1.1.9.5. Eserin Banisi

Yapı, Sarı Hatip-zadelerden, Sivas Müftüsü Numan Efendi tarafından yaptırılmıştır.⁽²⁷⁴⁾ Kabristanın içinde hem Numan Efendinin hem de ailesinin mezarları vardır. (Resim 297) Güney cepheden sırasıyla mezar taşları şöyledir:

1. Mezar Taşı: (Resim 298)

⁽²⁷³⁾ İ.H. Uzunçarşılı, R.Nafiz Uzluk, **Sivas Şehri**, çev. Recep Toparlı, Sivas 1997, s.174.

⁽²⁷⁴⁾ “Numan Efendi 1692 yılında Sivas'ta doğmuştur. Babası, Şeyh Ahmed Hamdi Efendi, annesi, Köprülü sülalesinden Ayşe Hatundur. Eğitimini Buruciye Medresesinde tamamlamıştır. Sivas Müftülüğüne yükselmiştir. 1768 senesinde, 76 yaşında vefat etmiştir. Kendi vakfiyesinde, “Vefatım Sivas'ta vak'i olursa ki kitiphane önünde defn olunmak mukadder oldukça” diyerek gömülmek istediği yeri belirlemiştir.

Numan Efendi yöre halkı arasında, “Yılancık Baba” veya “Yılancık Evliyası” olarak tanınmaktadır. “Yılanlı Baba” denilmesinin nedeni olan rivayet şöyledir: “Numan Efendi Sivas'ta dolaştığı bir gün yılanların saldırısına uğramıştır . Yılanlar ona zarar vermemiştir.” Yöre halkı, türbenin yılancık hastalığını iyileştirdiğine inanmaktadır. Doğu cephesindeki ejderli suluktan akıtılan suyun, “Yılanlı Baba” tarafından okunduğuna inanılır. Ayrıca bu suyun toprakla karıştırılarak yapılan çamurun, yaraların üzerine sürülmesi ile yaraların iyileşeceğine inanılmaktadır”. Sibel Alev, Yakup Köküz, “Numan Efendi Kütüphanesi Ve Yılanlı Baba” **Revak Dergisi**, sayı 9, 2001, s. 274-276.

“Allah
 Fahrül fetin bi Sivas El-Müderres asrül saltanat
 El Seyyid ey hacı Muhammed Taha efendi
 Ruhü için el fatiha
 Sene 1320”

2. Mezar Taşı: (Resim 299)

“Hüvel hayyul
 ildem ah enin efgan
 ... hatip zade şöhret ilan
 verdi şafi camiye zerrine şarap
 Kevser eden ... geldi devran
 ferişte solseş ta renc revem
 dad ... Şeyh
 galel meda Kevser ...Şeyh Daderel
 ...hebni ... fani heran
 Fi 1321”

3. Mezar Taşı :

“Hüvel hayyul baki
 darigahından müftü Numan Sivas-i
 müzeyyen bi'l lakab sari hatib şöhreti dara
 müderresin bi'l ilüm sahibi'l el kutub kütübhone
 dahi ferraş hem beyt-i mükerrem hadim-i canan
 ciğer hunem kebab ağitti ferak hasreti emik
 veliken olmadı ruyat-ı visal fazilet-i zira
 evaherun mücevher fi tarih
 bu tamire deydi hissi ... tarihen
 Kemal Fazıl ikmal alemde budur meşhur
 oku ihlas evruh cihan hayat
 sene 1301 ve 1182 Hamd”.

4. Mezar Taşı:

“Hu

handane Eşref baki sebpaheng
dokhteri der velin gazel biyesi evvel merziye
şevval mulagab köse Bekirzade merhumeden
ahberi cami ecel
dost ec eden ger naboşed fadhali
.... cemilende huri der aziyet merziye
kıldı ibrar söyledi tarih heri
hun çeşmile yaren led Hüsniye bir mersiye
.... şifa ya Resul Allah bu da
Oku ihlas can veren için el fatiha
1297”

1.1.9.6. Eserin Mimarı

Doğu cephesindeki orta pencerenin kitabesinde, kabristanın mimarının Şadi Yusuf el-Kayseri olduğu yazmaktadır.

1.1.9.7. Eserin Geçirdiği Onarımlar

Yapının, geçirmiş olduğu onarımlar hakkında hiçbir bilgiye ulaşılamamıştır. Sadece, 1978 yılında hara olarak kullanılan çevre duvarlarının yeniden düzenlendiğini bilmekteyiz.⁽²⁷⁵⁾

1.1.9.8. Eserin Bugünkü Durumu

Türbe, bugün ayakta ve ziyarete açıktır.

1.1.9.9. Eserin Planı

⁽²⁷⁵⁾ Hikmet Denizli, **Sivas Tarihi Ve Anıtları**, Ankara, 1998, s.129.

Kabristan, yamuk planlıdır. Yapıya, güney-batı cephesine açılmış olan kapıdan girilmektedir. Batı ve kuzey cephelerinde, kabristana bitişik birer ev bulunmaktadır. Kabristanın güney doğu cephesine çeşme yapılmıştır. Doğu cephesinde üç adet pencere mevcuttur. Kabristanın içinde, altı tane doğu-batı yönünde mezar yer almaktadır. (Çizim 66)

1.1.9.10. Dış Cepheler

Yapıya, güney-batı cephesine açılmış olan alçak, dikdörtgen kapıdan girilmektedir. Kapının üzerinde kitabe vardır. (Resim 286)

Güney-doğu cephesine, çeşme yapılmıştır. Kurna, sağır sivri kemer içine alınmıştır. Çeşme alınlığında kitabesi bulunmaktadır. (Resim 300) Çeşme bugün kullanılmamaktadır.

Doğu cephesinde, üç adet dikdörtgen pencere vardır. Ortada yer alan pencere, basık kemerli, diğer pencereler düz lentodur. Bütün pencerelerin üzerinde kitabe mevcuttur. Ayrıca kapı ve pencereler demir parmaklıklarla kapatılmıştır. (Resim 301, 302, 303)

1.1.9.11. Üst örtü

Yapının, üst örtüsü yoktur. Sadece duvarların kenarlarından saçaklar dışarıya taşkındır. (Resim 304)

1.1.9.12. Malzeme Ve Duvar Tekniği

Yapı, tamamen yığma moloz taştır. Sadece doğu cephesindeki, orta pencerenin kemer alınlığında beyaz mermer kullanılmıştır.

1.1.9.13. Eserin Süslemesi

Kabristan oldukça sade bir süslemesi vardır. Doğu cephesindeki, orta pencerenin kilit taşında ve kemer alınılığının üzerinde mermere oyularak yapılmış kıvrım dal ve rumi süslemeler mevcuttur. (Resim 305, 306)

Doğu cephesinin, güney köşesindeki pencere kitabesinde, sülüs hat arasında çiçek motifi yer almaktadır. (Resim 307) Kabristanın içerisinde yer alan mezar taşları ve yapı kitabeleri sülüs hat ile yazılmıştır.

Doğu cephesinde, orta pencerenin arkasında, yükseltilmiş taş platformda, taş suluk yer almaktadır. Motif, aynı merkezden başlayıp, ters yönler doğru hareket eden helezonlardan oluşmaktadır. Suluk, doğu yönünde kase ile sonlanmaktadır. ⁽²⁷⁶⁾ (Resim 308, 309)

1.1.9.14. Eserin Getirdiği Sorunlar

Kabristanın, bugüne kadar geçirmiş olduğu onarımlar hakkında hiçbir bilgiye ulaşılamamıştır.

1.1.9.15. Karşılaştırma Ve Değerlendirme

Kabristan, mimari açıdan sade bir tasarıma sahiptir. Benzer bir örnek yapıda Eyüp Cafer Paşa Türbesidir.⁽²⁷⁷⁾

⁽²⁷⁶⁾ Taş sulukları yapı ile tarihlendirmenin doğru olamayacağını belirten Hakkı Acun, Numan Efendi taş suluğunu, 17.yy ortalarına tarihlemektedir. Bkz. Hakkı Acun, “Eyüp’ten Ejderli Bir Taş Suluk”, **Eyüp Sultan Sempozyumu**, Eyüp Belediyesi Kültür Ve Turizm Müdürlüğü, İstanbul, 2000, s.198-200.

⁽²⁷⁷⁾ Bkz. H. Örcün Barışta, “Eyüp Cafer Paşa Türbesi”, **IV. Eyüp Sultan Sempozyumu Tebliğler**, 7-8 Mayıs 2000, İstanbul, s. 254-268.

Sivas türbeleri içerisinde yapıya bağlı çeşmesi olan tek yapı Numan Efendi kabristanıdır. Çeşmesi olan ikinci eser ise Şeyh Çoban Türbesidir. Ancak bu çeşme avlu duvarının güney batısında yer almakta ve form olarak Numan Efendi Çeşmesinden daha farklıdır. Numan Efendi çeşmesinde kurna sağır sivri kemer içerisine alınmıştır. Anadolu’da bu formda yapılmış diğer çeşme örneklerinden bazıları Konya Yavuz Selim (1519) (Resim 310), Konya Ali Paşa (1555) (Resim 311) ve Bursa Eski Kaplıca Hamamının çeşmeleridir. (Resim 312)

Doğu cephesinde bulunan taş suluğun Anadolu’da benzer örnekleri mevcuttur. Eyüp Belediyesi, Kültür Evi bahçesinde yer alan “ejderli taş suluk” (Resim 313, 314, 315) ve Manisa Müzesinde bulunan “taş suluk” (Resim 316) kompozisyon olarak, Numan Efendi Kabristanı taş suluğuna benzemektedir.⁽²⁷⁸⁾

⁽²⁷⁸⁾ Hakkı Acun, “Eyüp’ten Ejderli Bir Taş Suluk”, **Eyüp Sultan Sempozyumu**, Eyüp Belediyesi Kültür Ve Turizm Müdürlüğü, İstanbul, 2000, s.198-200.

1.1.10. Eserin Adı: İncili Hanım Türbesi

1.1.10.1. Çizim No: 67, 68

1.1.10.2. İnceleme Tarihi: 13 10 2004

1.1.10.3. Eserin Yeri

Sivas il merkezinde, Rahmi Günay Caddesi, Atatürk Sağlık Meslek Lisesi ön bahçesinde yer almaktadır. (Resim 317)

1.1.10.4. Eserin Tarihlendirilmesi

Eserin inşa kitabesine ve yazılı bir belgeye ulaşamamıştır. İncili Hanım hakkındaki rivayetlere bakarak türbeyi Orhan Cezmi Tuncer 17.yy'ın ilk yarısına⁽²⁷⁹⁾, Hikmet Denizli⁽²⁸⁰⁾ mimari tarzı, malzemesine bakarak 18. yy.'la tarihlemektedir. H. Acun⁽²⁸¹⁾ ise yapıyı incelemiş ancak tarihlendirmemiştir.

Yapılan inceleme sonrasında yapının tarihi ile ilgili her hangi bir bilgiye ulaşamadığı için tarihlendirmeyi kemerlerin formuna ve muntazamlığına bakılarak yapmaktayız. Eseri, 17. yy.ın başlarına tarihlendirmekteyiz.

1.1.10.5. Eserin Banisi

Türbenin kimin tarafından inşa ettirildiği bilinmemektedir.⁽²⁸²⁾

⁽²⁷⁹⁾ O.C. Tuncer, **Anadolu Kümbetleri**, Ankara, 1986, s.184.

⁽²⁸⁰⁾ Hikmet Denizli, **Sivas Tarihi Ve Anıtları**, Ankara, 1998, s.132.

⁽²⁸¹⁾ Hakkı Acun, "Sivas Ve Çevresindeki Tarihi Eserlerin Listesi", **Vakıflar Dergisi**, sayı xx, 1988, s. 188.

⁽²⁸²⁾ İncili Hanımın kim olduğu, hakkında bazı rivayetler vardır. Rivayetlerden ilki; "Keçeci-zade İzzet Molla (1785-1829)Sivas'ta kadı olarak görevini yaparken burada vefat edip, İncili Hanım

1.1.10.6. Eserin Mimarı

Türbenin mimarı bilinmemektedir.

1.1.10.7. Eserin Geçirdiği Onarımlar

Eserin, zaman içerisinde geçirdiği tadilatlar hakkında da bir bilgiye ulaşılamamıştır.

1.1.10.8. Eserin Bugünkü Durumu

Eser bugün ayaktadır. Ancak eserin korunması ve bakımı ile ilgili konularda, bağlı olduğu Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından herhangi bir çalışma yapılmamasından dolayı oldukça tahrip olmuş durumdadır. H. Acununun arşivinden alınan 1988 senesine ait fotoğrafta üst örtünün ve ayakların daha sağlam olduğu görülmektedir. (Resim 318)

Türbe de yatan şahıs yada şahıslara ait mezar ve sandukalar kaybolmuştur.

1.1.10.9. Eserin Planı

Türbesine defnedildiği doğrultusundadır. Daha sonra oğlu Keçeci-zade Mehmet Fuat sadrazam olduğu zaman babasının kemiklerini İstanbul'a (1861) naklettirmiştir". Bkz. Hakkı Acun, "Sivas Ve Çevresindeki Tarihi Eserlerin Listesi", **Vakıflar Dergisi**, sayı xx, s.1988, 188.; Ancak burada görüldüğü üzere türbe, Keçeci-zade İzzet Molla için inşa edilmemiş yalnızca buraya geçici olarak defnedilmiştir. Bir rivayete göre; "İncili Hanımın Kanuni Sultan Süleyman'ın sadrazamı Sokulu Mehmet Paşanın kızı olduğu ve Sarıhatipler ailesine gelin geldiğinde çeyizindeki incili yorganından dolayı halk arasında bu adını aldığı ve vefatından sonra bu türbeye defnedildiği söylenmektedir". Diğer bir rivayet ise türbede yatan şahısın, "Köprülü sülalesinden gelen Numan Sabit'in (1692-1764) eşi olduğu doğrultusundadır". Bkz. O.C. Tuncer, **Anadolu Kümbetleri**, Ankara, 1986, s.184.

İncili Hanım O.C.Tuncer'in dediği gibi Numan Sabit'in eşidir.

Türbe, kare kesitli, baldaken tarzında inşa edilmiş olan türbenin⁽²⁸³⁾, üzeri kubbe ile örtülüdür. Sivri kemerler üzerine oturtulan kubbeye pendentifler ile geçilmiştir. Sivri kubbenin ortasında altıgen açıklığı vardır.⁽²⁸⁴⁾ Ayakların kaide başlıkları hafif silmelerle belirtilmiştir. Dört kemer açıklığında kemerleri birbirine bağlayan ahşap gergiler mevcuttur. (Çizim 67, 68)

1.1.10.10. Dış Cepheler

Dört cephesi de birbirinin aynısı olan türbenin dış cepheleri oldukça fazla yıpranmıştır. Sütun başlıkları silmelerle hareketlendirilmiş olan kare ayaklar sivri kemerlerle birleştirilmiştir. (Resim 319, 320, 321) Sivri kemerler ayaklardan üç santimetre içeriye alınmıştır. Ahşap gergiler dört kemer açıklığını birbirine bağlamaktadır.

1.1.10.11. Üst Örtü

Türbenin üst örtüsü hem dışarıdan hem içeriden kubbe ile örtülüdür. Ancak üst örtüdeki farklı bir uygulama kubbe ortasındaki altıgen açıklıktır.

⁽²⁸³⁾ Baldaken kelimesi Fransızca “baldaquin” kelimesinden Türkçe’ye geçmiştir. Onunda aslı İtalyanca Bağdat ipeği demek olan “baldacchino” kelimesinden türemiştir. Kelime üzerinde duran yazarlar “Avrupa hükümdarlarının tahtları üzerindeki tahtalar ve kıymetli kumaşlardan yapılmış muhtelif şekillerdeki örtü ve gölgeliklere baldaken denildiği gibi kiliselerde atların üstünde direklerle tutturulan kubbe şeklinde süslü mimari mahiyette ciborion (bargir) denilen örtüler de birer baldakendir” şeklinde izah etmişlerdir.

Türbeler için “baldaken” kelimesinin ilk defa, M. Oluş Arık tarafından erken devir Anadolu türbelerini konu alan doktora tezinde açık türbeler için kullanılarak yaygınlaştırılmıştır.

Baldaken tarzı türbeler derken; kareden çokgene kadar çeşitli plan özellikleri gösteren, üst örtüsü ayak ve sütunlarla taşınan, üstü kapalı, yanları açık türbeler kastedilmiştir. Bu tarzda yapıya bitişik baldaken türbelerde mevcuttur. Bkz. Ali Kılıcı, “Türkiye’deki XIV ve XV Yüzyıllara Ait Baldaken Tarzı Denen Türbeler”, Ankara Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1992, s.15-16.

⁽²⁸⁴⁾ Yapılan inceleme sırasında kubbe ortasındaki bu altıgen açıklığın köşelerinde kırılmalar tespit edilmiştir.

Pendantiflere kubbe yayından geçilmiştir. Ayrıca, pendantiflerin üçgenleri dışarıya doğru taşırılmıştır. (Resim 322, 323)

1.1.10.12. Malzeme Ve Duvar Tekniği

Eserin, kubbe ve pendantiflerinde moloz taş, ayaklarında tek parça kesme taş, sivri kemerlerinde düzgün kesme taş, gergilerinde ise ahşap malzeme kullanılmıştır.

1.1.10.13. Eserin Süslemesi

Türbede günümüze ulaşan her hangi bir süsleme mevcut değildir. Kaynaklarda eserin dış tarafında yeşil sırlı tuğla ile kaplı olduğu anlatılmaktadır.⁽²⁸⁵⁾ Ancak eserin incelenmesi sırasında yeşil renkli sırlı tuğlalarla ilgili herhangi bir ize rastlanmamıştır. Bahsi geçen sırlı tuğlaların dışında da türbede başka bir süsleme mevcut değildir.

1.1.10.14. Yapının Getirdiği Sorunlar

Eserin yapım tarihi ve İncili Hanımın kim olduğu hakkında kaynaklarda kesin bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bu konular hakkında bilgi verebilecek olan sanduka ve mezar taşları da türbenin içerisinde değildir. Ayrıca türbe oldukça bakımsız durumdadır.

1.1.10.15. Karşılaştırma Ve Değerlendirme

⁽²⁸⁵⁾ Hikmet Denizli, **Sivas Tarihi Ve Anıtları**, Ankara, 1998, s.133.

Baldaken türbelerin, Anadolu Selçuklu döneminden XIV. yy. başına kadar bilinen hiç bir örneği bulunmamaktadır.⁽²⁸⁶⁾ Bu plan tipi, daha çok beylikler döneminde tercih edilmiştir. Anadolu'da, günümüze ulaşmış bazı baldaken türbe örnekleri mevcuttur. Eski Malatya Kanlı Kümbeti (14. yy. başı), İznik-Üstü Açık Kümbeti (14.yy. başı), Ankara-Kesikbaş Türbesi (14. yy. sonu) (Çizim 69), İznik Yakup Çelebi Türbesi (14. yy) (Resim 324, 325), İznik Sarı Saltuk (Üstü Açık Kümbeti) Türbesi (14. yy) (Resim 326, 327) (Çizim 70, 71), Bursa Ebe Hatun Türbesi (Resim 328, 329) (Çizim 72, 73), Bursa Umur Bey Türbesi (1461) (Resim 330) (Çizim 74), Afyon Garipler Türbesi, Adana-Bahçe ilçesi Ağcabey Türbesi (1490), Divriği Saracın Türbesi (18. yy.) (Resim 331), Erzurum Mahmut Paşa Türbesi (1794) (Resim 332) baldaken tarzda inşa edilmiş yapılardan bazılarıdır.

İncili Hanım Türbesindeki farklı uygulama kubbenin ortasındaki altıgen açıklıktır. Dört tarafı açık olan bu tarz bir yapının, tepesinin de açık olmasının nedeni; bize, bu plan tipinde değişikliğe gitmekten ziyade, baninin arzusu olduğunu düşündürmektedir. Kubbenin ortasında açıklık bulunan diğer bir yapı Sultan 2. Murat'ın dört sütun üzerine mukarnaslı tromplarla, ortası açık bir kubbe ve etrafını çeviren alçak tonozlu koridorlardan oluşan bir türbedir. Vasiyetine göre, yağmur yağması ve gökyüzüne bakması için açık bırakılmış, lahdin üzeri toprakla örtülmüştür.⁽²⁸⁷⁾

⁽²⁸⁶⁾ Hakkı Acun, "Yozgat Yöresindeki İki Plan Türünde Dört Türbe Örneği", **Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Ve İdari Bilimler Fakültesi, Beşeri Bilimler Dergisi**, Özel Sayı, Ankara, 1980, s. 409.

⁽²⁸⁷⁾ Oktay Aslanapa, **Türk Sanatı**, İstanbul, 1997, s.286.

1.1.11. Eserin Adı: Akbaş Sultan Türbesi

1.1.11.1. Çizim No: 75

1.1.11.2. İnceleme Tarihi: 01 04 2005

1.1.11.3. Eserin Yeri

Sivas il merkezinde, 234 ada, 337 pafta, 2. parsel, Demicilerardı Mahallesi, 8. sokak (Eğri Köşe) No: 112'de bulunmaktadır. (Resim 333)

1.1.11.4. Eserin Tarihlendirilmesi

Türbenin inşa tarihi ile her hangi bir kaynağın olmaması, bu konuda çeşitli görüşleri beraberinde getirmektedir. Bu türbe hakkında araştırma yapan bütün araştırmacılar türbenin inşa tarihini farklı zamanlara tarihlemektedirler. Yapım tekniği, malzemesi ve mimari üslubuna bakarak 18. yy⁽²⁸⁸⁾, 18. yy'ın ikinci yarısı⁽²⁸⁹⁾ ve 19. yy'ın başı⁽²⁹⁰⁾, şeklinde üç farklı tarihlendirme karşımıza çıkmaktadır.

Yaptığımız inceleme sonucunda, eserin malzeme, teknik ve üslubuna bakarak 19. yy. başına tarihlemekteyiz.

Türbenin içerisinde beş adet sanduka vardır. (Resim 334) Ancak bu sandukaların mezar taşları, yapının kesin tarihlendirilmesi konusunda

⁽²⁸⁸⁾ Hikmet Denizli, **Sivas Tarihi Ve Anıtları**, Ankara, 1998, s.133.

⁽²⁸⁹⁾ O.C. Tuncer, **Anadolu Kümbetleri, 3 Beylikler ve Osmanlı Dönemi**, Ankara, 1986, s.187

⁽²⁹⁰⁾ Hakkı Acun, "Sivas Ve Çevresindeki Tarihi Eserlerin Listesi", **Vakıflar Dergisi**, sayı xx, 1988, s.189., Bozkurt Ersoy, "Sivas Türbeleri", **Kültür Ve Sanat Sivas Özel Sayısı**, sayı 6, 1990, s. 22., Vakıf Eski Eser Fişi, 5.8.1991(Hakkı Acun kaynak gösterilerek türbe 19.yy başına tarihlendirilmiştir).

yardımcı olmamaktadır. Çünkü mezar taşlarının üzerinde Kuzey duvarından üçüncü sanduka Akbaş Sultan Hazretlerindir. Türbenin içerisinde bulunan mezar taşlarını üzerindeki yazılar şöyledir:

1. Kuzey duvarındaki birinci mezar taşı: Üzerinde yazı yoktur. (Resim 335)
2. Kuzey duvarındaki ikinci mezar taşı: (Resim 336)

“

el merhum ... evveli arş fi ...”.

3. Kuzey duvarındaki üçüncü mezar taşı: Akbaş Sultanın mezar taşı. (Resim 337)

“Ya Allah

Haza merkad el merhum

el Şeyh Akbaş

aleyhirrahmane vel gufran ruh

ruh beşir için

el fatiha”.

4. Kuzey duvarındaki dördüncü mezar taşı: Üzerinde yazı yoktur.
5. Kuzey duvarında, ikinci sıradaki mezar taşı: Üzerindeki yazı okunamamıştır. (Resim 338)

1.1.11.5. Eserin Banisi

Türbenin kimin tarafından inşa ettirildiği bilinmemektedir.⁽²⁹¹⁾

⁽²⁹¹⁾ “Yöre halkı arasındaki inanişâ göre; Akbaş Baba, bir Arap evliyasıdır. Peygamber efendimizin sancaktarı olarak buraya gelmiş. Bir savaş sırasında şehit düşünce sancağı Abdülvehab Gazi elinden almış. O da şehit düştüğü yere gömülmüştür. Aradan zaman geçince Akbaş Baba’nın mezarı kaybolmuş. Bir gün, mahalle sakinlerinden birisinin rüyasına girmiş. Adama:

- Benim mezarımın etrafını çevirin , demiş.

Adam da:

- Mezarının nerede olduğunu bilmiyorum demiş.

- Ben tayin ederim, demiş.

Sabah bakmışlar ki Akbaş Baba’nın ve diğer dört mezarın etrafı taşlarla çevrilip belli edilmiştir. Diğer dört mezar, oğlu, hanımı, gelini ve torununa aittir.

1.1.11.6. Eserin Mimarı

Türbenin mimarı bilinmemektedir.

1.1.11.7. Eserin Geçirdiği Onarımlar

Türbenin yapıldığı tarih bilinmediği gibi inşa tarihinden sonra geçirdiği onarımlarla ilgili hiçbir kayıt yoktur. Vakıflar Genel Müdürlüğünde yapılan araştırmanın sonucunda eserin, vakıf eski eser fişinde 1986-87'de restorasyona başlanmış 1991 yılında bitirildiği, 1995-96'da yeniden onarıma tabi tutulduğu belirtilmiştir. Ancak, bu onarımla ilgili dosyalara ulaşamadığı için her hangi bir bilgiye sahip olunamamıştır.

1980 senesine ait fotoğrafları incelediğimizde, üst örtünün kubbe olduğunu görülmektedir. (Resim 339, 340) O.C. Tuncer bu konu hakkında eserin üst örtüsünün aslında içeri çekik olarak yükselen kasnağın sekizgen olma ihtimalinin oldukça yüksek olduğunu söylemektedir. ⁽²⁹²⁾ Yaptığımız inceleme sonrasında eski fotoğrafların yardımıyla türbenin, üst örtünün yenilenmesi dışında yapılan diğer değişiklikler hakkında bilgi yoktur. Ancak moloz taşların derz aralarındaki beton sıvalar oldukça belirgin bırakılmıştır. (Resim 335) (Çizim76, 77, 78, 79)

1.1.11.8. Eserin Bugünkü Durumu

Türbenin yanındaki çeşme suyu eskiden akarmış. Akbaş Baba da sandukasından kalkar, çeşmeden abdest alıp tekrar türbesine girermiş. Mahalle sakinleri bu hadiseye çoğu kez şahit olmuşlar. Kutlu Özen, **Sivas Efsaneleri**, Sivas, 2001, s.180.

“Akbaş Baba Türbesine üç, dört yaşına geldiği halde yürüyemeyen çocuklar getirildiği için “Küt Evliyası” adı da verilmiştir. Yürüyemeyen çocuklar, Akbaş Sultan türbesine Cuma günleri getirilir. Sela verilirken kibleye doğru tutularak “Kütler yürüsün, selalar verilsin” diye söylenir”.Kutlu Özen, **Sivas ve Divriği Yöresindeki Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak Yerleri**, Sivas, 1996, s.53.

⁽²⁹²⁾ O.C. Tuncer, **Anadolu Kümbetleri, 3 Beylikler ve Osmanlı Dönemi**, Ankara, 1986, s.185.

Eski fotoğraflarında oldukça yıpranmış durumda olan türbenin, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yapılan onarımı sonrasında şu anda sağlam durumdadır.

1.1.11.9. Eserin Planı

Kare plana sahip olan türbenin üst örtüsü kubbedir. Kare gövdeden kubbeye pandantifler ile geçilmiştir. Türbeye batı cephesinde eksenden kuzeye kaymış kapıdan girilmektedir. Batı cephesinde kapının güneyine, güney ve doğu cephelere pencereler açılmıştır.

Türbenin içerisinde, doğu - batı doğrultusunda, dört adet büyük, kuzey cepheden ikinci sıradaki sandukanın arkasında bir adette küçük sanduka vardır. (Çizim 75)

1.1.11.10. Dış Cepheler

Türbeye, batı cephesinde eksenden kuzeye kaymış, yuvarlak kemerli, dar kapıdan girilmektedir. Kapının güneyine, dikdörtgen pencere açılmıştır. (Resim 341)

Doğu cephesinde, eksenin ortasına ve kasmağa yakın mazgal pencere vardır. (Resim 342, 343)

Güney cephesi penceresi; batı cephesinde, giriş kapısının yanındaki pencere ile aynı yüksekliktedir. (Resim 344)

Eserin kuzey cephesi ise sağır bırakılmıştır. (Resim 345).

1.1.11.11. Üst Örtü

Türbe dışarıdan sekizgen kasnağa oturtulmuş basık külahdır. Gövde ve kasnağın etrafını tek sıra kirpi saçak dolaşmaktadır. Külah ve saçak alaturka kiremitle kaplıdır. (Resim 346, 347) İçeride ise pendentifler ile kubbeye geçilmiştir. Pendentifler ahşap gergilerle sağlamlaştırılmıştır. (Resim 343)

1.1.11.12. Eserin Süslemesi

Türbenin hem içerisinde hem de dışında hiçbir süsleme bulunmamaktadır. Yalnızca mezar taşları üzerindeki sülüs yazılar ve kuzey duvarından ikinci mezar taşının arkasında bitkisel süsleme vardır. (Resim 348) Akbaş Sultanın mezar taşı (Resim 337) ve küçük sandukanın kuzey cepheye bakan yedi dilimli mezar taşı (Resim 348) basit sülüs hat ile yazılmıştır. Küçük mezar taşı ait olduğu sandukanın kuzey yüzüne dikilmiştir. O.C. Tuncer buranın ayrı bir mezar değil de önündeki mezarın devamı olduğunu söylemektedir.⁽²⁹³⁾ Ayrıca, mezar taşının sonradan, muhtemelen türbenin bahçesindeki hazireden getirilmiş olma ihtimali yüksektir.

1.1.11.13. Malzeme Ve Duvar Tekniği

Türbenin beden duvarlarında ve üst örtüsünde moloz taş kullanılmıştır. Yapının pencere ve kapı doğramaları ahşaptır ve pencerelerin önlerinde demir parmaklık vardır. Güney ve batı cephedeki pencereler doğu penceresinden farklı olarak yekpare taş lentoludur.

H.Denizli, 1998 senesinde yapmış olduğu araştırmada yapının temel

⁽²⁹³⁾ O.C. Tuncer, **Anadolu Kümbetleri, 3 Beylikler ve Osmanlı Dönemi**, Ankara, 1986, s.186.

duvarlarının kesme taş olduğunu ifade etmektedir.⁽²⁹⁴⁾ Ancak onarımdan sonra yaptığımız incelemede hiçbir ize rastlanmamıştır. Yeni onarılan türbenin, beden duvarlarında ve üst örtüsünde kullanılan moloz taşlar çimento harç ile birleştirilmiştir. (Resim 351)

1.1.11.14. Yapının Getirdiği Sorunlar

Türbeye ait hiçbir kaydın günümüze ulaşamamasından dolayı eserin banisi , ustası ve yapım tarihi konularında bilgi sahibi olamamaktayız. Bunun sonucunda türbenin inşa tarihi hakkında farklı görüşler ortaya konulmaktadır. Yaptığımız inceleme sonucunda, yapıyı 19. yy. başına tarihlemekteyiz.

1.1.11.15. Karşılaştırma Ve Değerlendirme

Sivas il merkezinde Akbaş Sultan Türbesi dışında kare planlı diğer yapılar; 1. İzzeddin Keykavus, Buruciye, Şeyh Çoban ve Şeyh Erzurumi Türbeleridir. Anadolu'da ise bu planda yapılmış olan diğer yapılardan bazıları; Konya Evhadüddin Kirmani Türbesi (13. yy. ortaları) (Resim 247), Ilgın Sungur Bey Türbesi (Resim 248), Afyon Çay Yusuf Bin Yakup Türbesi (1279), Konya Şeyh Alaman Türbesi (1288) (Resim 249), Develi-Seyit Şerif (1296), Tokat Turhal Mehmed Dede (1305), Tokat Sünbül Baba Türbesi, Tokat Ebu'l Şems Türbesi (Çizim 63), Tokat Nureddin İbni Sentimur (1314), Konya Hoca Cihan Türbesi (Resim 250).

⁽²⁹⁴⁾ Hikmet Denizli, **Sivas Tarihi Ve Anıtları**, Ankara, 1998, s.134.

Sivas türbeleri içerisinde kübik gövdeden üst örtüye sekizgen kasnakla geçilen diğer yapılar; Şeyh Çoban (Resim 192), Şemseddin Sivasi (Resim 255) ve Süt Evliyası (Resim 361) Türbeleridir.

1.1.12. Eserin Adı: Abdülvehab Gazi Türbesinin Yakınındaki Türbe Kalıntısı

1.1.12.1. Çizim No: 80

1.1.12.2. İnceleme Tarihi: 07 04 2005

1.1.12.3. Eserin Yeri

Sivas il merkezinde, şehrin kuzeyinde, Abdülvehab Gazi Türbesinin kuzey doğusunda, türbeye yaklaşık 100 m. uzaklıkta yer almaktadır. (Resim 349)

1.1.12.4. Eserin Tarihlendirilmesi

Yapının kitabesi yoktur. Tarihlenmesine yardımcı olabilecek bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak, “Sivas Şehri” isimli eserde⁽²⁹⁵⁾, türbenin 1928 yılına ait fotoğrafında kemerlerin ve üst örtünün ayakta olduğu görülmektedir. (Resim 350) Türbeyi, daha önce O. C. Tuncer⁽²⁹⁶⁾ ve H. Denizli de⁽²⁹⁷⁾ incelemiştir. Türbeyi, O. C. Tuncer, bu fotoğrafa dayanarak 19. yy.ın 3. çeyreğine tarihlemektedir.⁽²⁹⁸⁾ Biz de, bu fotoğrafta gördüğümüz kemerlerin formuna ve muntazamlığına dayanarak yapıyı 20. yy. başlarına tarihlemektediriz.

1.1.12.5. Eserin Banisi

⁽²⁹⁵⁾ İ.H. Uzunçarşılı, R.Nafiz Uzluk, **Sivas Şehri**, İstanbul, 1928, s.182.

⁽²⁹⁶⁾ O.C. Tuncer, **Anadolu Kümbetleri**, Ankara, 1986, s.188.

⁽²⁹⁷⁾ Hikmet Denizli, **Sivas Tarihi Ve Anıtları**, Ankara, 1998, s.136.

⁽²⁹⁸⁾ O.C. Tuncer, **Anadolu Kümbetleri**, Ankara, 1986, s.188.

Yapının kimin tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. Sandukanın başında bulduğumuz iki satırlık mezar taşında;

“Huvel hallakul baki

Mustafa bin” yazmaktadır. (Resim 351)

O. C. Tuncer ve H. Denizli, yaptıkları incelemelerde bu mezar taşından bahsetmemişler. Bu sebepten dolayı, bu mezar taşı sonrada da buraya getirilmiş olabileceğini düşünmekteyiz.

1.1.12.6. Eserin Mimarı

Türbenin mimarı bilinmemektedir.

1.1.12.7. Eserin Geçirdiği Onarımlar

Yapının, geçirdiği onarımlar hakkında hiçbir bilgiye ulaşamamıştır.

1.1.12.8. Eserin Bugünkü Durumu

Yapı, oldukça yıpranmış durumdadır. Üst örtü tamamen yıkılmıştır.

1.1.12.9. Eserin Planı

Yapı, dikdörtgen baldaken tarz da inşa edilmiştir. Üst örtüsü yıkılmıştır. Kaideye altı tane ayak oturmaktadır. Ayaklardan dört tanesi köşelere, iki tanesi kuzey-güney ekseninde karşılıklı olarak yerleştirilmiştir. (Resim 349) Yapının içinde doğu-batı doğrultusunda, artarda dikdörtgen iki sanduka vardır. (Resim 352, 353) (Çizim 80)

1.1.12.10. Dış Cepheler

Yapının dikdörtgen kaidesi, düzgün, kesme blok taştan yapılmıştır. Kaidenin, köşelerinde dört, kuzey-güney cephelerinde de birer adet ayak vardır. Bütün ayakların kaideleri tek, başlıkları dört kademeli silmeler ile hareketlendirilmiştir. Ayakların tüm köşeleri pahlanmıştır. (Resim 354, 355)

1.1.12.11. Üst örtü

Yapının günümüzde üst örtüsü yoktur. 1928 tarihli fotoğrafında üst örtü, yan yana iki kubbeden oluşmaktadır. Kubbeleri, ayaklar üzerine oturtulan sivri kemerler taşımaktadır. ⁽²⁹⁹⁾ (Resim 350) Üst örtüye geçişte üçgen kullanılmıştır.

1.1.12.12. Malzeme Ve Duvar Tekniği

Yapının kaidesi ve ayakları kesme, blok taştan yapılmıştır. (Resim 354, 355) Eski fotoğrafında, üst örtüde tuğla malzeme kullanılmıştır. Mezar sandukası, yekpare taştır.

1.1.12.13. Eserin Süslemesi

Yapıda, ayaklara yapılmış olan silmeler ve köşe pahları dışında hiçbir süsleme yoktur.

1.1.12.14. Eserin Getirdiği Sorunlar

Türbenin, kime ait olduğu, ne zaman yapıldığı bilinmemektedir.

1.1.12.15. Karşılaştırma Ve Değerlendirme

⁽²⁹⁹⁾İ.H. Uzunçarşılı, R.Nafiz Uzluk, **Sivas Şehri**, İstanbul, 1928, s.182.

Türbe, iki kubbenin yan yana geldiği baldaken planı ile oldukça değişiktir. Münferit bir plan tipidir. Baldaken planda, yine aynı dönemde yapıldığını düşündüğümüz İncili Hanım türbesi ile kemer ve ayak formları açısından benzerlik göstermektedir.

1.1.13. Eserin adı: Abdülvehab Gazi Türbesinin Yakınındaki İkinci Türbe Kalıntısı

1.1.13.1. Çizim No:

1.1.13.2. İnceleme Tarihi: 07 04 2005

1.1.13.3. Eserin Yeri

Sivas il merkezinde, şehrin kuzeyinde, Abdülvehab Gazi Türbesinin kuzey doğusunda, diğer türbe kalıntısının yaklaşık 40 m. kuzeyinde, türbeye yaklaşık 100 m. uzaklıkta yer almaktadır. (Resim 356)

1.1.13.4. Eserin Tarihlendirilmesi

Yapının, sandukasının önündeki mezar taşında;

“Lailahe illallah Muhammeden Resurullah

Vezir’i azam Ali Şah Hazretlerinin Enderun

Gazilerinden Salih Çuhadar-ı merhum ve mağfur

... Ali ... Ağa ruhuna Fatiha 1153” yazmaktadır. (Resim

357, 358)

M. 1153 tarihi türbenin tarihi de olabilir. Yapının kuzeyindeki kalıntı ile plan ve malzeme açısından çok benzediği düşündüğümüz için türbeyi 20. yy.a tarihlemekteyiz.

1.1.13.5. Eserin Banisi

Yapının kimin tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir.⁽³⁰⁰⁾

1.1.13.6. Eserin Mimarı

Türbenin mimarı bilinmemektedir.

1.1.13.7. Eserin Geçirdiği Onarımlar

Yapının, geçirdiği onarımlar hakkında hiçbir bilgiye ulaşamamıştır.

1.1.13.8. Eserin Bugünkü Durumu

Yapı, oldukça yıpranmış durumdadır.

1.1.13.9. Eserin Planı

Yapının ilk planı hakkında elimizde hiçbir bilgi yoktur. Kareye yakın olan kaide üzerine dört adet ayak konulmuştur. (Resim 359) Kabristana, doğu cephesine açılan aradan girilmektedir. Yapının içinde doğu- batı doğrultusunda uzanan bir sanduka vardır. (Resim 360)

1.1.13.10. Dış Cepheler

Yapının kareye yakın kaidesi kesme blok taştan yapılmıştır. (Resim 359) Kaidenin, köşelerinde dört tane ayak vardır. (Resim 360)

³⁰⁰ Sandukanın başında bulduğumuz dört satırlık mezar taşında “Vezir’i azam Ali Şah Hazretlerinin Enderun Gazilerinden Salih Çuhadar-ı merhum ve mağfur ... Ali ... Ağa” yazmaktadır. Ancak biz, bu mezarın yukarıda adı geçen şahısa ait olamayacağını düşünmekteyiz. Çünkü, sandukanın hemen önünde, sanduka ile aynı taştan yapılmış, yazısı silinmiş, kırık bir mezar taşı daha vardır. Diğer mezar taşı muhtemelen daha sonra konulmuştur.

1.1.13.11. Üst Örtü

Yapının, günümüzde üst örtüsü veya izleri yoktur. Bu nedenle üst örtünün varlığından bahsedemiyoruz.

1.1.13.12. Malzeme Ve Duvar Tekniği

Yapının kaidesi ve ayakları kesme, blok taştan yapılmıştır.

1.1.13.13. Eserin Süslemesi

Yapıda, sandukanın başındaki mezar taşı sülüs hat ile yazılmıştır. Mezar taşının tepesinde sarık vardır. (Resim 357)

1.1.13.14. Eserin Getirdiği Sorunlar

Türbenin, kime ait olduğu, ne zaman yapıldığı bilinmemektedir.

1.1.13.15. Karşılaştırma Ve Değerlendirme

Türbe'nin baldaken planda düşünmekteyiz. Plan açısından kuzey cephesindeki diğer türbe kalıntısına benzemektedir.

1.1.14. Eserin Adı: Süt Evliyası Türbesi

1.1.14.1. Çizim No: 81, 82, 83

1.1.14.2. İnceleme Tarihi: 13 10 2004

1.1.14.3. Eserin Yeri

Sivas il merkezinde, Demirciler Ardı Mahallesi, Şehitler Camisinin kuzeyinde, Şehitler Ara Sokak No: 2'de bulunmaktadır. (Resim 361)

1.1.14.4. Eseri Tarihlendirilmesi

Eserin inşa kitabesinin olmaması yapının tarihlendirilmesinde farklı görüşleri beraberinde getirmektedir. Hikmet Denizli, kapı üzerindeki dikdörtgen pencerenin “ S” kıvrımlı demir parmaklığına ve kubbe göbeğindeki stilize palmet yapraklı alçı süslemeye dayanarak eseri en erken 17.yy la indirmektedir.⁽³⁰¹⁾ Ancak eseri 17. yy.a tarihlendirmenin çok erken olacağını ve bu iki objenin tarihlendirmeye yarayacak nitelikte olamayacağını düşünmekteyiz. Eseri, Hakkı Acun 20. yy.'ın başına⁽³⁰²⁾, Orhan Cezmi Tuncer yine aynı özelliklere dayanarak eseri 19.yy'ın sonuna, 20. yy'ın başına⁽³⁰³⁾, Burhan Bilget 19. yy sonlarına tarihlendirmektedirler.⁽³⁰⁴⁾

⁽³⁰¹⁾ Hikmet Denizli, **Sivas Tarihi Ve Anıtları**, Ankara, 1998, s.134.

⁽³⁰²⁾ Hakkı Acun, “Sivas Ve Çevresindeki Tarihi Eserlerin Listesi”, **Vakıflar Dergisi**, sayı xx, 1988, s. 189.

⁽³⁰³⁾ O.C. Tuncer, **Anadolu Kümbetleri**, Ankara, 1986, s.190., O.C. Tuncer, “Sivas Sütevliya Kümbeti”, **Vakıflar Dergisi**, 22, 1991, s.95.

⁽³⁰⁴⁾ Burhan Bilget, **Sivas Anıt Mezarları**, Ankara, 1993, s.49.

Yaptığımız inceleme sonrasında malzeme, teknik ve süslemeye dayanarak eseri 20. yy'ın başına tarihlemekteyiz.

1.1.14.5. Eserin Banisi

Türbenin kimin tarafından inşa ettirildiği bilinmemektedir. Türbede yatan Süt Evliyasının kim olduğu, ne zaman yaşadığı hakkında her hangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.⁽³⁰⁵⁾

1.1.14.6. Eserin Mimarı

Türbenin mimarı bilinmemektedir.

1.1.14.7. Eserin Geçirdiği Onarımlar

Türbe, şu andaki görünümünü 1964 senesinde geçirdiği onarımdan sonra almıştır. Üst örtüsü kubbe iken bu tadilattan sonra üst örtü külaha çevrilmiş ve üzeri saç ile kaplanmıştır.⁽³⁰⁶⁾ O.C. Tuncer'in 1991 senesinde yaptığı incelemede türbe, güney cephesinden bir eve bitişiktir.⁽³⁰⁷⁾ (Resim 362, 363, 364) (Çizim 81, 82, 83) Bu evin ne zaman yıkıldığı bilinmemekle muhtemelen 1994 senesinde yapılan tadilat sırasında olduğunu düşünmekteyiz. Yine 1994 senesinde Sivas Müzelerini Ve Eski Eserlerini Koruma Ve Yaşatma Derneği tarafından onarımdan geçirilmiştir.⁽³⁰⁸⁾

1.1.14.8. Eserin Bugünkü Durumu

⁽³⁰⁵⁾ “Süt olmayan kadınların türbeyi ziyaret etikten sonra sütlerinin geldiğine inanan yöre halkı, bu türbeye “Süt Evliyası” adını vermiştir. Bu nedenle türbeye gelirken yanında su getirilir. Getirilen su, tahta kaşık ile içilmektedir.” Kutlu Özen, **Sivas Efsaneleri**, Sivas, 2001, s.53.

⁽³⁰⁶⁾ O.C. Tuncer, **Anadolu Kümbetleri**, Ankara, 1986, s.190.

⁽³⁰⁷⁾ O.C. Tuncer, “Sivas Sütevliya Kümbeti”, **Vakıflar Dergisi**, sayı 22, 1991, s.95.

⁽³⁰⁸⁾ Hikmet Denizli, **Sivas Tarihi Ve Anıtları**, Ankara, 1998, s.135.

Eser, bugün sağlam durumdadır. Ziyarete açık olan türbenin temizliği ve bakımı mahalle sakinleri tarafından yapılmaktadır.

1.1.14.9. Eserin Planı

Türbenin oldukça sade bir tasarımı vardır. Türbe, kare planda inşa edilmiş, üzeri kubbedir. Kubbe olan üst örtüye üçgenler ile geçilmiştir. Yapıya, batı cephede bulunan, eksenden kuzeye kaymış kapıdan girilmektedir. Eserin içine, güneybatı köşesine küçük bir niş açılmıştır. Türbenin içerisinde dört adet, sanat değeri bulunmayan sanduka vardır. Güney taraftaki ilk iki sandukanın üzeri üçgen, üçüncüsü düz ve sonuncusu yine üçgen formludur.

1.1.14.10. Dış Cepheler

Batı cephesinde bulunan dar, dikdörtgen giriş çok sadedir. Girişin üzerinde, 1994 yılında yapılan onarımla ilgili bir kitabe vardır. Kitabenin üzerinde alaturka kiremitle kaplı, ince bir saçak cepheyi kuzey güney doğrultusunda kesmektedir. Bu küçük saçağında üzerine açılan küçük, dikdörtgen pencere, "S" kıvrımlarıyla bezenmiş olan, demir parmaklıkla kapatılmıştır. (Resim 365)

Türbenin, kuzey, güney ve doğu cepheleri ise sağır bırakıldığı için oldukça yalın bir görünüme sahiptir. (Resim 366)

1.1.14.11. Üst Örtü

Üst örtü, dışarıdan sekizgen kasmağa oturtulmuş külahdır. Külah, metalden yapılmış iki armutlu alem ile sonlanmaktadır. Saçaklar dışa taşkındır. (Resim 365) Yapının içerisinde üst örtü kubbedir ve geçişte üçgen kullanılmıştır.

(Resim 367) Kasnağa açılan sekiz eşkenar pencerenin üzerlerine, hafifletme kemerleri yapılmıştır.⁽³⁰⁹⁾ (Resim 368)

1.1.14.12. Malzeme ve Duvar Tekniği

Yapının içinde, güney cephesinde oluşan çatlaklardan malzemeyi görebiliyoruz.

Eserin temeli ve su basmanı moloz taş ile örülmüştür. Gövde ise, hatılların arası Orta Anadolu'da sıkça kullanılan kerpiç ile doldurulmuştur.

1.1.14.13. Eserin Süslemesi

Eser süsleme açısından oldukça sadedir. Batı cephesindeki dikdörtgen pencere, “S” kıvrımlarından oluşan demir parmaklıkla kapatılmıştır. Gövdenin ve kasnağın köşelerinde bırakılan ahşap doğramalar ise türbenin dışı cephelerini hareketlendirmiştir. (Resim 365)

Türbenin içerisi de dışı gibi mütevazı bir süslemeye sahiptir. Ahşaptan yapılmış, yeşil boyalı dört adet sandukanın hiçbir sanat değeri yoktur. (Resim 369) Kasnağın etrafındaki pencerelerin üzerine yapılmış, uçlarında stilize palmet yaprakları bulunan yarım daire şeklindeki on altı tane hafifletme kemeri vardır. Bu pencere camları kırmızı ve yeşil renklerde art arda sıralanmaktadır. (Resim 368) Kubbe ise daire biçiminde, 16 adet stilize palmet ve bunların etrafını saran silmelerden oluşan alçıdan yapılmış bezemeli bir göbeğe sahiptir. (Resim 370)

⁽³⁰⁹⁾ “Türbe 1964 senesinde geçirdiği onarımda, kubbe olan üst örtü, sekizgen kasnak üzerine oturtulan külaha dönüştürülmüştür”. Hikmet Denizli, **Sivas Tarihi Ve Anıtları**, Ankara, 1998, s.135.

1.1.14.14. Yapının Getirdiği Sorunlar

Eserin inşa tarihi hakkında hiç bir yazılı belgeye ulaşılammıştır. En erken 17.yy'a tarihlenen eserin, malzeme, teknik ve süslemelerine bakarak 20. yy.'ın başında yapıldığını düşünmekteyiz.

1.1.14.15. Karşılaştırma ve Değerlendirme

Eser, kare planı ve pencerelerin üzerinde, kubbe göbeğinde bulunan barok bezemeleri ile türbe mimarisi içerisinde sade örneklerden birini oluşturmaktadır. Orhan Cezmi Tuncer türbenin inşa malzemesinin kerpiç olmasının Türk Sanatı açısından oldukça önemli olduğunu söylemektedir.⁽³¹⁰⁾ Bunu; ölen kişinin ölümsüzlüğünü simgeleyen bir yapı türü olan türbenin, fazla uzun ömürlü olmayan bir malzeme olan kerpiç ile yapılmasına bağlamaktadır.

Plan açısından bakıldığında Sivas il merkezinde bezerlik gösteren eser, farklı dönemlerde inşa edilmesine karşın Gündük Minare Türbesidir. Süt Evliyası dışında kare planlı diğer yapılar; 1. İzzeddin Keykavus, Buruciye, Şeyh Çoban, Şeyh Erzurumi ve Akbaş Sultan Türbeleridir. Anadolu'da benzer planda inşa edilmiş diğer yapılardan bazıları; Konya Şems-i Tebrizi Türbesi (Resim 222), Konya Siyavuş Türbesi (Resim 223), Konya Şeyh Osman-ı Rumi Türbesi (Resim 224), Konya Hoca Fakih Türbesi (Resim 225).

⁽³¹⁰⁾ “Anadolu'daki türbe ve kümbetler büyük çoğunluğu taş ve tuğladandır. Oysa Süt Evliyası Kümbetinde yapı malzemesi olarak kerpiçi görüyoruz. Anadolu'nun özellikle kırsal kemsinde çok yaygın olan bu malzemenin türbe ve kümbetlere uygulanıp uygulanmadığını veya uygulandıysa ilk örneğinin hangi tarihli olduğunu, kalan başka örnek olmadığı için bilemiyoruz. Bu denli yaygın ve pratik ancak ömürsüz yapı malzemesi olan kerpiç, mezar yapılarında genelde kullanılmamaktadır. Araştırmacı, “yapıda bu malzemenin kullanılmasını Osmanlı İmparatorluğunun en güçsüz ve fakir dönemleriyle çakıştığını” belirtmektedir”. Bkz. O.C. Tuncer, “Sivas Sütevliya Kümbeti”, **Vakıflar Dergisi**, sayı 22, 1991, s.91-97.

Sivas türbeleri içerisinde kübik gövdeden üst örtüye sekizgen kasnakla geçilen diğer yapılar; Şeyh Çoban (Resim 192), Şemseddin Sivasi (Resim 255) ve Akbaş Sultan (Resim 333) Türbeleridir.

1.1.15 Kadı Burhanettin Türbesi

1.1.15.1. Hoca İmam Mescidi Yanındaki Türbe

1.1.15.2. Çizim No: 84

1.1.15.3. Resim No:

1.1.15.4. Eserin Yeri:

Hoca İmam mahallesinde, Hoca İmam Mescidinin kuzey doğu köşesinde yer almaktadır.

1.1.15.5. Eserin Tarihlendirilmesi

Kesin olmamakla beraber caminin inşa tarihi 1454-55'e kadar indirilmektedir. Türbe içerisinde yatan kişilerin de mescidin banileri olabileceği göz önüne alınırsa⁽³¹¹⁾ türbeyi 15. yy.dan sonraya tarihlemek mümkündür.

1.1.15.6. Eserin Banisi

Cami'yi, Sivas Beylerbeyi ve Meydan Cami'nin banisi Hasan Paşa tarafından yaptırıldığı bilinmektedir.³¹²

1.1.15.7. Eserin Mimarı

Eserin mimarı bilinmemektedir.

⁽³¹¹⁾ Hakkı Acun, **Tüm Yönleri ile Çapanoğulları Ve Eserleri**, Ankara 2005, s.343-344.

⁽³¹²⁾ Hakkı Acun, **Tüm Yönleri ile Çapanoğulları Ve Eserleri**, Ankara 2005, s.343-344.

1.1.15.8. Eserin Bugünkü Durumu

Gerek cami, gerek türbe günümüzde ziyaretçilere açıktır.

1.1.15.9. Eserin Planı

Dikdörtgen planlı türbeye güney doğu köşeye açılan kapıdan girilmektedir. Üst örtüsü beşik çatıdır. İçeride iki adet sanduka ver almaktadır. (Çizim 84)

1.1.15.10. Dış Cepheler

Yapının dış cephesi mescidin içerisinde kalmaktadır. Batı cephesine açılan pencereler yapıyı harim ile ilişkilendirmiştir.

1.1.15.11. Üst Örtü

Yapının üst örtüsü, düz tavanlı kırma çatıdır.

1.1.15.12. Eserin Süslemesi

Türbede hiçbir süsleme unsuru bulunmamaktadır.

1.1.15.13. Yapının Getirdiği Sorunlar

Mescidin yani sıra türbenin de kesin inşa tarihi bilinmemektedir. Ayrıca türbedeki kabirlerin kime ait olduğuna dair kesin bir bilgiye ulaşılamamıştır.

1.1.15.14. Karşılaştırma Ve Değerlendirme

Anadolu da aynı zamanda Sivas'ta da, yapı ile kompleks olmuş bir çok örnek mevcuttur. Sivas Abdülvehap Gazi ve I. İzzeddin Keykavus Türbeleri bunlardan bazılarıdır.

1.2. Günümüzde Ayakta Olmayan Türbeler

Araştırmamız sonrasında Sivas il merkezinde, günümüze ulaşamayan on beş adet türbe tesbit edilmiştir. Bu yapılar şunlardır: Bun (Mum) Baba⁽³¹³⁾ (Çizim 85), Sıtma (Şahap Dede)⁽³¹⁴⁾, Melik Acem⁽³¹⁵⁾, Ali Baba⁽³¹⁶⁾, Karakaş (Karaaş)⁽³¹⁷⁾, Şahne (Çizim 86), Mur Ali Baba⁽³¹⁸⁾, Arap Evliyası, Arap Şeyhi (Resim 371), Aziz Baba, Fettah Dede, Hızır Direk, Kılavuz Baba, Kırkkızlar⁽³¹⁹⁾, Nur Baba, Şah Hüseyin türbeleridir.⁽³²⁰⁾ Ancak Kadı Burhaneddin Türbesi 1965-66 senesinde tamamen yenilenmiştir.

⁽³¹³⁾ “Yapı , Sosyal Sigortalar Hastanesinin bahçesine yeniden inşa edilmiştir. Türbeyi daha çok bunalım geçiren hastalar ziyaret etmektedir”. Kutlu ÖZEN: Sivas ve Divriği Yöresindeki Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak Yerleri (Sivas 1996), 52.

⁽³¹⁴⁾ Kutlu Özen, **Sivas Efsaneleri**, Sivas, 2001, s.188. “Yöre halkının inanışına göre; Şahap Dede bir Mevlevi şeyhidir. Sıtma tutanlar gelip ona okunurlarmış”.

⁽³¹⁵⁾ İ.H. Uzunçarşılı, R.Nafiz Uzluk, **Sivas Şehri**, çev. Recep Toparlı, Sivas 1997, s.197.

⁽³¹⁶⁾ “Semte adını veren Ali Baba 16. yy.da yaşamıştır. Türbe, Ali Baba caminin girişine yapılmış. Ali Baba’nın türbesini başı ağrıyanlar, ağzı eğilenler (çarpılanlar) ve korkanlar gidermiş”. Kutlu Özen, **Sivas ve Divriği Yöresindeki Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak Yerleri**, Sivas 1996, s.52.

⁽³¹⁷⁾ “Gülyurt mahallesine inşa edilmiş olan türbeye yöre halkı korkmuş olan çocuklarını getirmiş”. Kutlu Özen, **Sivas ve Divriği Yöresindeki Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak Yerleri**, Sivas 1996, s.52.

⁽³¹⁸⁾ “Mur Baba (Mor Baba)’nın asıl adı Mehmet Bey’dir. 1805 senesinde Kerkük’te doğmuştur. Sivas’a gelerek Çayırağzı dergahını kurmuştur. 1882 yılında vefat etmiştir”. Kutlu Özen, **Sivas ve Divriği Yöresindeki Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak Yerleri**, Sivas 1996, s.52.

⁽³¹⁹⁾ Yöre halkının inanışına göre; küçük bir oda da hepsi de 12 yaşında olan 40 tane kız. Kur’an okurken , birisi gelip hepsini öldürüyor. Öldürdükten sonra bunları üst üste yığıp üstünü kapatıyor. Daha sonra bu hafız kızlar, “Biz şehit edildik. Gelin bizi ziyaret edin!...” deyip birkaç kişinin rüyasına giriyor. Gelip bakıldığında yüksek bir taş çıkıntısı görülüyor. Bkz. Kutlu ÖZEN: Sivas Efsaneleri (Sivas, 2001), 185.

⁽³²⁰⁾ Kutlu Özen, **Sivas ve Divriği Yöresindeki Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak Yerleri**, Sivas 1996, s.53.

Yukarıdaki yapılardan sadece Şahne Kümbetinin ve Mor Ali Baba Türbesinin³²¹ kitabeleri daha önce detaylı olarak incelenmiştir.

1.2.1. Eserin Adı: Kadı Burhaneddin Türbesi

1.2.1.1. Çizim No:

1.2.1.2. İnceleme Tarihi: 13 10 2004

1.2.1.3.Eserin Yeri

Sivas il merkezinde, şehrin güneybatısında, Kadı Burhaneddin Mahallesi, İstasyon Caddesi, Kadı Burhaneddin İlköğretim okulunun bahçesinde yer almaktadır. (Resim 372)

1.2.1.4. Eserin Tarihlendirilmesi

(³²¹) Vakıf Eski Eser Kitabı Fişine göre Mor Ali Baba zaviyesinin kitabesinin kopyası şöyledir:

Medet himmet-i kudsiyye... ile
 İş bu dergah-ı şerif oldu şeref bahşi bilad
 Şehr-i Sivas'ta inşaya muvaffak oldu
 Şeyh-i alihimem ve sahib-i hal-ü irşad
 Hazret-i Mor Ali 1260 () da
 Kadir-i dergah-ı valasını kıldı bünyat
 Kırk sene sonra yıkup tarz-ı muayyen üzere
 İddi bu cami inşa ile tezyid-i suat
 Cevherin can ile yazdı ... tarih
 Dahil ol dergehe himmetle olsun dilşad
 Ketebe esseyyit Şeyh Mahmut Hamdi
 El arif bi Eskicizade Sivasi 1300

Kadı Burhaneddin 1398 senesinde vefat ettiği zaman buraya gömülmüştür. Orijinal türbe 1965-1966 senelerinde yapılan onarım sonrasında yıkılıp tamamıyla yenilenmiştir. Kadı Burhaneddin'in mezar taşına göre 1398 sensinde vefat etmiştir. Buna bakarak ilk yapının da bu tarihte inşa edilmiş olabileceğini düşünmekteyiz. Kadı Burhaneddin türbesine ait beş mezar taşı şuanda Sivas Müzesinde koruma altındadır.

1-Kadı Burhaneddin'e ait 0.60 x1.54 metre ölçülerindeki 225 envanter nolu kabir taşı 1927 yılında müzeye getirilmiştir. Üzerinde yazı yoktur.

2-Kadı Burhaneddin türbesinden 1927 yılında müzeye getirilen 226 envanter nolu ikinci kabir taşı 0.42 x 1.32 metre ölçülerindedir. Kırık olan mermer taş üzerine 793 (1390) tarihli şu kitabe vardır:

“Vefat. Saltanat der asumanı celalet merhum mafur Mehmet Çelebi bini sultan adili Burhan veymi Salı günü min fil taşı ul vel azreyn min şevval senetü selase vetiseya ve selamaye”.⁽³²²⁾

3- Kadı Burhaneddin türbesinden 1927 yılında müzeye getirilen 227 envanter nolu üçüncü mezar taşı 0.389 x 1.43 metre ölçülerindedir. Kırık iki parça mermer üzerine sülüs hatla 805 1402 tarihli mezar taşının üzerinde şöyle yazmaktadır:

“El savdi şehidi sultan Burhan Tab-ı suraha el şehre-tü Selçuk Hatun fi tarih hamsey ve semaniyen maye”.⁽³²³⁾

4- Kadı Burhaneddin türbesinden 1927 yılında müzeye getirilen 228 envanter nolu 0.49 x 1.12 metre ölçülerindedir. Taşın üzerinde şöyle yazmaktadır:

⁽³²²⁾ Sivas Müzesi Tescil Defteri.

⁽³²³⁾ Sivas Müzesi Tescil Defteri.

“Leyletül Cuma el rolü’ül aşreyn min lil hacce el muhtac ila Rahmetül lahü tala bari-sa adlül karatül-Mehmet Çelebi eslaullah”.⁽³²⁴⁾

5- Kadı Burhaneddin türbesinden 1927 yılında müzeye getirilen 229 envanter nolu 0.47 x 1.11 metre ölçülerindeki sanduka üzerindeki kitabe okunamamıştır.

1.2.1.5. Eserin Banisi

Orijinal türbenin kimin tarafından inşa ettirildiği bilinmemektedir.⁽³²⁵⁾

1.2.1.6. Eserin Mimarı

Türbenin mimarı bilinmemektedir.

1.2.1.7. Eserin Geçirdiği Onarımlar

⁽³²⁴⁾ Sivas Müzesi Tescil Defteri.

⁽³²⁵⁾ “ Kadı Burhaneddin Ahmet, 8 ocak 1345 senesinde Kayseri’de doğmuştur. Dedesi , Kayseri kadısı Şemseddin Mehmed, babası Kadı Sirâceddin Süleyman’dır. Selçuklu İmparatorluğunun yıkılmasından sonra Orta Anadolu’da kurulan Ertana Beyliğinde vezirliği yükselmiştir. Bu beyliğin yıkılması ile idareyi ele almış ve aynı topraklar üzerinde kendi adıyla bir devlet kurmuştur. Hükümdarlığı süresi içinde Amasya Emîrliği, Erzincan Emîrliği, Candaroğulları, Karamanoğulları ve Tâceddînoğulları ile mücadele ederek bu beylikleri hakimiyeti altına aldı. Akkoyunlu Beylerinden Kara Yölük Osman Bey ile girdiği çatışma sırasında (1398) öldürülmüştür.

Yöre halkı, Kadı Burhaneddin’i bir veli, bir evliya olarak görmektedir. Kötü giden evliliklerin düzelmesi için buraya gelip adak adamaktadırlar”. Kutlu Özen, **Sivas Efsaneleri**, Sivas, 2001, s.183.

“ Kadı Burhaneddin, yöre halkı arasında adaleti ve hoşgörüsünü gösteren menkıbeleri de bilinmektedir. Bunlarda en çok bilineni şöyledir: “Adamın birisi seyahat dönüşünde ödünç verdiği altınlarını alamadığı adamı Kadı Burhaneddin’e şikayet eder. Kadı Burhaneddin altınlarını vermeyen adamı çağırarak ona şöyle der: “Duydum ki bu şehrin en dürüst adamı senmişsin. Bu bir kese altın sende dursun”. Bu sözler üzerine adam, kendisine bırakılan altınları sahibine geri verir ve doğruluktan ayrılmaz”. Müjgan Üçer, “Sivas Efsanelerinde Ve Binalarında Yaşayan Tarih”, **Revak Dergisi**, 2001, s.59.

Orjinal türbe hakkında, üst örtüsünün ahşap ile kaplı olduğu ve etrafının duvarla çevrilmiş olduğu dışında her hangi bir bilgi mevcut değildir.⁽³²⁶⁾ Türbe 1965-1966 senelerinde yıkılmış ve yeniden yapılmıştır. Bu tarihten evvel, geçirmiş olduğu tadilatlar hakkında hiçbir bilgiye ulaşılamamıştır.

1.2.1.8. Eserin Bugünkü Durumu

Eser bugün yenilenmiş olup orijinal görünümünü kaybetmiştir.

1.2.1.9. Eserin Planı

Yapıya, kuzey cepheye yapılmış olan dokuz basamaklı taş merdivenden çıkılmaktadır. Dört adet kare ayağa oturtulan kubbeden oluşan, baldaken planda inşa edilmiş bir yapıdır. Ayaklar birbirlerine ince metal gergilerle bağlanmıştır. Türbenin ortasında, dikdörtgen planlı, yeni bir sanduka vardır. (Resim 372)

1.2.1.10. Dış Cepheler

Dört cephesi aynı olan yapının ayak başlıkları silmelerle hareketlendirilmiştir. Ayaklar birbirlerine sivri kemerlerle bağlanmıştır. Saçak dışarıya doğru taşkındır. (Resim 372, 373)

1.2.1.11. Üst Örtü

Yapının üst örtüsü hem dışarıda hem içeride kubbedir. Ayakların köşelerine üçgen şeklinde silmeler yapılmıştır. Bu köşelerden kubbeye geçilmiştir. (Resim 374) Üst Saçak dışarıya doğru taşkındır. Kubbe ve saçak sac ile kaplanmıştır.

⁽³²⁶⁾ İ.H. Uzunçarşılı, R.Nafiz Uzluk, **Sivas Şehri**, çev. Recep Toparlı, Sivas 1997, s.193.

1.2.1.12. Malzeme Ve Duvar Tekniği

Yapı sarı renkli, düzgün kesme taştan yapılmıştır. Kemerleri birbirine bağlayan gergiler metal olup, Kadı Burhaneddin'in yenilenen sandukasında ahşap malzeme kullanılmıştır. Türbenin baldaken planda inşa edildiği için dört cephesi de açıktır.

1.2.1.13. Eserin Süslemesi

Türbe tamamıyla yenilendiği için orijinal her hangi bir süslemesi yoktur.

1.2.1.14. Yapının Getirdiği Sorunlar

Türbe tamamı ile yenilenmiştir. Orijinal eser hakkında sadece, üst örtünün ahşap olduğunu, etrafının duvarla çevrildiğini ve içerisinde beş adet mermer sandukalı mezar taşları bulunduğunu N. Uzluk ve İ.H. Uzunçarşılı'nın 'Sivas Şehri' adlı eserinden öğrenmekteyiz.⁽³²⁷⁾

1.2.1.15. Karşılaştırma Ve Değerlendirme

Türbenin orijinal plan tipi hakkında her hangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Günümüzde mevcut olan baldaken plana göre yine Sivas'ta bulunan İncili Hanım Türbesi ile benzemektedir. Ancak Kadı Burhaneddin Türbesinin bir Türk büyüğüne ait olması dışında hiçbir sanat değerı yoktur.

⁽³²⁷⁾ İ.H. Uzunçarşılı, R.Nafiz Uzluk, **Sivas Şehri**, İstanbul 1928, s.154.

1.2.2. Eserin Adı: Şahne⁽³²⁸⁾ Kümbeti

1.2.2.1. Çizim No: 86

1.2.2.2. Eserin Yeri

Sivas ile Kızılırmak arasında, Kayseri'ye giden yolun sağ tarafında bugünkü Gümbet Mahallesi'ne yapılmış olan türbenin kesin yeri bilinmemektedir.⁽³²⁹⁾

1.2.2.3. Eserin Tarihlendirilmesi

Türbeye ait kitabeye göre Hüseyin b. Cafer'in ölüm tarihi 1232 senesidir.⁽³³⁰⁾

Kitabe şöyledir⁽³³¹⁾:

Okunuşu

“Allahümme'ğfir lisahibi haihi'l-mekberati'l'ab-di'zza ifi'l-muhtac
İla rahmeti'l-lahi te'ala. El-Hüseyin bin Ca'fer fi tarihi sene tis'a ve işrine ve
sittemieh”.

Anlamı

⁽³²⁸⁾ Şahne, “İnzibat , emniyet memuru” demektir. Bkz. Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat**, Ankara, 1999, s.976.

⁽³²⁹⁾ Can Hersek, “Fetihten Osmanlı Dönemine Kadar Sivas Şehri Anıtları”, Gazi Üniversitesi Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 1993, s.56.

⁽³³⁰⁾ Can Hersek, “Fetihten Osmanlı Dönemine Kadar Sivas Şehri Anıtları”, Gazi Üniversitesi Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 1993, s.57.

⁽³³¹⁾ İ.H. Uzunçarşılı, R.Nafiz Uzluk, **Sivas Şehri**, çev. Recep Toparlı, Sivas 1997, s.133.

“Allahın rahmetine muhtaç zayıf kullarını bu kabrin sahibi vasıtasıyla bağışla. Hüseyin bin Cafer 629/1232 senesinde”.⁽³³²⁾

1.2.2.4. Eserin Banisi

Türbenin, kim tarafından inşa ettirildiği bilinmemektedir.⁽³³³⁾

1.2.2.5. Eserin Bugünkü Durumu

Yapı 1917 senesinde yıkılmış, parçaları da Kongre Müzesine (Eski Sivas Lisesi) taşınmıştır.⁽³³⁴⁾

1.2.2.6. Eserin Planı

Türbe kare oturtmalık köşelerde üçgen boşluklar bırakacak şekilde, içbükey bir etek silmesiyle başlayan sekizgen olarak yükselmektedir. (Çizim 86)

Gövde de girişin doğu ve batısına bitişik, eksende üçgen planlı birer girinti vardır. Gövde etek silmesi üstünde tabanı yatay olarak başlar ve üstte istiridye kabuklu bir yatık yarım koni profiliyle kapanır. Güney ve kuzey cephelerindeki pencereler sadedir. Giriş kapısının köşeleri sütunçelidir. Kapı alınlığına mukarnas yapılmıştır.³³⁵

1.2.2.7. Karşılaştırma Ve Değerlendirme

Türbe plan açısından Kayseri-Hunad Hatun ve Melike Adile türbelerine benzemektedir.⁽³³⁶⁾

⁽³³²⁾ Can Hersek, “Fetihten Osmanlı Dönemine Kadar Sivas Şehri Anıtları”, Gazi Üniversitesi Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 1993, s.57.

⁽³³³⁾ “Türbede gömülü olan kişi 1231-1232 yılında vefat eden Hüseyin b. Cafer’dir”. İ.H. Uzunçarşılı, R.Nafiz Uzluk, **Sivas Şehri**, çev. Recep Toparlı, Sivas 1997, s. 197.

⁽³³⁴⁾ Can Hersek, “Fetihten Osmanlı Dönemine Kadar Sivas Şehri Anıtları”, Gazi Üniversitesi Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 199356.

⁽³³⁵⁾ İ.H. Uzunçarşılı, R.Nafiz Uzluk, **Sivas Şehri**, çev. Recep Toparlı, Sivas 1997, s.133.

⁽³³⁶⁾ O.C. Tuncer, **Anadolu Kümbetleri 1**, Ankara, 1986, s.159.

2. DEĞERLENDİRME

Sivas il merkezinde günümüze ulaşmış on beş türbe mevcuttur. Kaynaklarda adı geçen bir çok türbe, bakımsızlıktan ve zamanın yarattığı tahribatlardan dolayı zaman içerisinde yok olmuştur. Türbeler; Selçuklu, Ertana Beyliği, Kadı Burhaneddin ve Osmanlı dönemlerinden kalmıştır. Selçuklu ve Ertana beyliği dönemlerinden kalan yapılar, Büyük Selçuklu geleneğinde yapılmış süslemelerinden dolayı şehir merkezindeki diğer türbelerden, ayrılmaktadır. Osmanlı döneminde inşa edilmiş yapılar plan ve süsleme özellikleri bakımından daha sade yapılmışlardır. Selçuklu döneminden iki, Beylikler döneminden dört, Kadı Burhaneddin döneminden (orijinali yıkılmış 1965 yılında yenilenmiş) bir, Osmanlı döneminden ise dokuz türbe günümüze ulaşmıştır. (Harita 3)

Bu türbeler değerlendirilirken plan, yapı malzemesi, plan elemanları ve süsleme özellikleri bakımından ana başlıklar halinde incelenmiştir. Böylece türbelerin genel özellikleri ortaya konulmuştur.

Türbelerden Abdülvehab Gazi (Cami) (14.yy), İzzeddin Keykavus (Darüşşifa) (1219), Burucerdi (Medrese) (1271) ve Hoca İmam (Mescidi) (15.yy.) Türbeleri, mevcut yapıların bünyesine bağlı olarak inşa edilmişlerdir. Eretna döneminden kalan Gündük Minare (1347) Türbesinin kuzey köşelerinde bulunan duvar kalıntılarından türbenin başka bir yapıya bitişik olarak inşa edilmiş olabileceği akla gelmektedir. Bu eserlerin dışında diğer türbeler her hangi bir yapıdan ayrı, bağımsız olarak inşa edilmişlerdir.

2.1. PLAN TİPLERİ

2.1.1. Kare Planlı Türbeler

Sivas türbelerinde altı tane ile en çok kare plan uygulanmıştır. Burucerci (1271), Gündük Minare (1347), Şeyh Çoban (14.yy.), Şeyh Erzurumi(15.yy), Akbaş Sultan(19.yy) ve Süt Evliyası(20.yy) Türbeleri kare planlı olarak inşa edilmiştir. Kare plan tipine Anadolu'da her dönemde çok sık kullanılan bir plan tipidir. Afyon Çay Yusuf Bin Yakup Türbesi (1279), Bolu Eskiçağ Şih Dede Türbesi (1388), Konya Evhadüddin Kirmani Türbesi (13. yy. ortaları), Bolu Eskiçağ Şih Dede Türbesi (1388) bu tipinde yapılan türbelerden bazılarıdır.

2.1.2. Ayaklı Türbeler

İkinci sırada üç tane ile baldaken tarzda inşa edilen türbeler karşımıza çıkmaktadır. İncili Hanım (17.yy), Abdülvehap Gazi Türbesinin yakınındaki birinci (20.yy) ve ikinci (20.yy) kalıntıları bu planda inşa edilmiştir. Baldaken tarzda inşa edilen türbeler yoğun olarak Beylikler döneminde tercih edilmiştir. Ancak, Sivas türbeleri içerisinde baldaken tarzda yapılan türbeler ise en erken 17. yy. (İncili Hanım Türbesi), en geç 20. yy. (Abdülvehap Gazi Türbesinin Yakınındaki Birinci ve İkinci Türbe Kalıntısı) tarihlidir. İznik-Üstü Açık Kümbeti (14.yy. başı), Ankara-Kesikbaş Türbesi (14. yy. sonu), İznik Sarı Saltuk (Üstü Açık Kümbeti) Türbesi (14. yy), Bursa Umur Bey Türbesi (1461), Divriği Saracın Türbesi (18. yy.), Erzurum Mahmut Paşa Türbesi, Abdülvehap Gazi Türbesinin yakınındaki birinci türbe kalıntısı (20.yy) yüzyılın başında çekilmiş olan fotoğrafına bakarak art arda gelen iki kubbesi ile diğer baldaken tarzda yapılan türbelerden farklıdır. Yaptığımız araştırma sonucunda, bu tarzda yapılan ikinci bir türbeye rastlamadık.

2.1.3. Dikdörtgen Planlı Türbeler

1. İzzeddin Keykavus Türbesi (1219) ve Hoca Hasan Mescidi içindeki Türbe (15.yy) dikdörtgen planlıdır. Bu iki yapıda de sonradan türbeye dönüştürülmüştür. Anadolu'da aynı şekilde bir yapının hücrelerini işgal eden eserlerden bazıları Konya Karatay Medresesi Türbesi, Konya İnce Minareli Medrese Türbesi, Akşehir Taş Medrese Türbesidir. Sivas'ta Burucerdî Medresesinde de yine yapının bir hücreleri türbeye dönüştürülmüştür. Ancak, Burucerdî Türbesi kare plana sahiptir. 1. İzzeddin Keykavus Türbesi, dikdörtgen prizma gövdeden ongen kasnakla külaha geçilen planı ile Anadolu Selçuklu sanatı içerisinde tektir. Kayseri Çifte Medresesinin doğu cephesindeki Gevher Nesibe Kümbeti (1206), sekizgen planı ve kasnak olan üst örtüsü ile bu örneklerden en eskisidir. Bir başka Selçuklu Sultanı olan 2. Kılıç Arslan'ın Konya Alaeddin Cami avlusundaki türbesi de yine ongen planı ile ünik bir örnektir.

2.1.4. Poligonal Planlı Türbeler

Abdülvehap Gazi (14.yy) ve Ahi Emir Türbesi (14.yy) ise poligonal planlıdır. Ancak Ahi Emir Türbesinin (14.yy), kare kaideye oturan sekizgen gövdesi içeride daireye dönüşmektedir. Erzurum'da on ikigen gövdeli, içeriden daire biçiminde inşa edilmiş yapılara bakarsak; Karanlık Kümbet (1308), Yakutiye Kümbeti (1310), Gümüşlü Kümbet (14. yy. 1. çeyreği), Üç Kümbetlerden On ikigen Kümbet (14. yy. 1. çeyreği), Micingirt Kümbeti (14. yy.1. çeyreği), Rabia Hatun Kümbeti (14. yy. 2. çeyreği), Miyadin Ferruh Hatun Kümbeti (1324) Sivas Ahi Emir Kümbeti ile hem benzer plana sahiptirler hem de aynı dönemde inşa edilmişlerdir. Bu plan tipi özellikle Beylikler döneminde daha çok tercih edilmiş, ancak Sivas'ta tek örnekle sınırlı kalmıştır. Ayrıca, Ahi Emir Türbesinin, poligonal gövdesi köşeleri pahlanmış kare bir kaideye oturmaktadır. Anadolu'da gövdeye bu şekilde geçişin uygulandığı ilk yapı 1272 tarihli Kırşehir Caca Bey Medresesi

Kümbetidir. Köşe pahlarının kullanıldığı diğer eserler; Kırşehir Melik Gazi, Bitlis Güroymak, Ahlat Bugatay Aka Kümbeti (1281), Ahlat Alimoğlu Kümbeti (12. yy.ın ikinci yarısı) (, Ahlat Erzen Hatun Kümbeti (1396), Ahlat Emir Bayındır Kümbeti (1481), Ahlat Hasan Padişah Kümbeti'dir.

2.1.5. Münferit Planlı Türbeler

Şemseddin Sivasî (1600) ve Numan Efendi Kabristanı (1758) yamuk planı ile diğer yapılardan ayrılmaktadır. Ancak, Şemseddin Sivasî (1600) Türbesinin bu planı yapıya sonradan yapılan eklemelerle oluşmuştur.

2.1.6. Cenazelik Katı Olan Türbeler

Sivas türbeleri içerisinde, Gündük Minare (1347), Ahi Emir (14.yy) ve Şeyh Çoban (14.yy) Türbelerine cenazelik katı yapılmıştır. Farklı plan tiplerine sahip bu üç türbe, iki katlı olarak inşa edilmiştir. Fatih dönemine kadar bazı istisnalar dışında türbelere genelde kriptâ bölümü inşa edilmiştir. Sivas 1. İzzeddin Keykavus bu istisnalardan biridir. Çünkü, Şifahanenin güney eyvanı sonradan türbeye dönüştürüldüğü için alt katın yapılma olanağı ortadan kalkmıştır. Elimizde herhangi bir kaynak olamamasına karşı Burucerdî Türbesinin de bu nedenlerden dolayı cenazelik katının olmadığını düşünmekteyiz.

Gündük Minare (1347) Türbesinin cenazelik katı haçvari plana sahiptir. Dört köşesi sivri tonoz ile köşelerin kesiştiği orta alan çapraz tonoz ile örtülüdür. Ahi Emir (14.yy) Türbesinin cenazelik bölümü, döşemeden itibaren yükselen haçvari tonozla örtülüdür. Şeyh Çoban (14.yy) Türbesinin ise kubbe ile örtülüdür.

2.2. MALZEME VE DUVAR TEKNİĞİ

Sivas türbelerinde kullanılan malzemeleri altı gruba ayırmaktayız.

Sivas şehir merkezinde mevcut olan türbelerin genelde kesme taş kullanılmıştır. Abdülvehab Gazi Türbesinde, 1. İzzeddin Keykavus Türbesinin üst örtüye kadar olan bölümünde, Muzafferüddin Burucerdî, Ahi Emir Ahmet, Şeyh Çoban ve Çeşmesinde, Şemseddin Sivasi Türbelerinde, Şeyh Erzurumi, Numan Efendi Kabristanında, Güdük Minare Türbesinin prizmatik gövdesi ile Kadı Burhaneddin Türbesinde düzgün kesme taş kullanılmıştır. Abdülvehab Gazi Türbesinin yakınındaki iki türbe kalıntısı ile İncili Hanım Türbesinin sadece ayakları düzgün kesme taş bloklardan yapılmıştır. Ancak, Şeyh Erzurumi Türbesi, orijinalinde moloz taştan yapılmasına karşı geçirdiği onarım sonrasında düzgün kesme taş ile yeniden inşa edilmiştir.

Genel olarak baktığımız da kesme taş malzeme Anadolu'da Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı döneminde görkemli yapılarda tercih edilmiştir.

Türbelerin inşasında moloz taş pek tercih edilmemiştir. İncili Hanım Türbesinin üst örtüsü ve Akbaş Sultan Türbesi yığma moloz taştan inşa edilmiştir.

Sivas'taki Selçuklu ve Ertana Beyliği türbelerinde tuğla malzeme ikinci yapı malzemesi olarak kullanılmıştır. 1. İzzeddin Keykavus Türbesinin dış cephesi ile üst örtüsünde, Muzafferüddin Burucerdî Türbesinin kubbesi ve geçiş elemanlarında ve Güdük Minare Türbesinin içinde, teğet kemerlerin üstü tuğladan yapılmıştır.

Kerpiç malzeme sadece tek bir yapıda kullanılmıştır. Süt Evliyası Türbesinin gövde bölümünün tamamı Anadolu'da sıkça kullanılan kerpiç malzeme ile yapılmıştır.

Alçı, 1. İzzeddin Keykavus Türbesinin mihrabında ve Süt Evliyası Türbesinin kubbe göbeği ile kasnaktaki hafifletme kemerlerinde kullanılmıştır. Ancak, yapılan onarımlar sırasında 1. İzzeddin Keykavus ve Muzafferüddin Burucerdî Türbelerinin içindeki tahrip olan sandukalar alçı ile kaplanarak yenilenmiştir.

Anadolu türbelerinin genelinde olduğu gibi, Sivas türbelerinde de kapı ve pencere doğramaları ahşaptan yapılmıştır. Bunun yanı sıra, Gündük Minare ve İncili Hanım Türbelerindeki gergilerde ahşap malzeme kullanılmıştır.

Süt Evliyası, Akbaş Sultan, Şeyh Erzurumi, Şeyh Çoban ve Şemseddin Sivasi Türbelerinin sandukaları ahşaptır. Ancak, bütün bu türbelerde kullanılan ahşap malzeme orijinal değildir. Yapılan onarımlar sırasında yenilenmiştir.

Metal malzeme, türbeler içerisinde çok geniş bir kullanım alanına sahip değildir. Gündük Minare, Süt Evliyası, Şemseddin Sivasi, Şeyh Çoban, 1. İzzeddin Keykavus ve Abdülvehab Gazi Türbelerinin alemleri metaldir. Ancak bu alemler orijinal değildir. Sivas türbelerin tüm pencere parmaklıkları ayrıca Gündük Minare, Ahi Emir ve Şemseddin Sivasi Türbelerinin kapıları ile Kadı Burhaneddin Türbesinin gergileri metalden yapılmıştır.

2. 3. YAPI ELEMANLARI

Sivas türbelerinin duvarları genel olarak sağır bırakılmıştır. Açıklık kapalılık oranının en az olduğu yapılar Abdülvehap Gazi, Ahi Emir, Şeyh Erzurumi ve Süt Evliyası türbeleridir. Türbelerin girişleri, Burucerdi (doğu cephesi), Şeyh Çoban (güney cephesi), Şeyh Erzurumi (doğu cephesi), Numan Efendi kabristanı (güney-batı), Akbaş Sultan (batı cephesi) ve Süt Evliyası (batı cephesi) türbeleri dışındakiler kuzey cephededir. Selçuklu ve Ertana dönemlerine ait eserlerde dış cepheler Büyük Selçuklu geleneğine bağlı kalınarak sırlı tuğla ve çini ile süslenmiştir. Şeyh Hasan Bey (Güçük Minare) Türbesinde diğer yapılardan farklı olarak duvarlar içeriden sağır sivri kemer içine alınmıştır.

Türbeler de dikdörtgen pencere kullanılmıştır. Ziyaret katına açılan pencereler cepheleri hareketlendirmiştir. Selçuklu ve Ertana dönemlerine ait yapılardaki pencereler, kenar bordürleri ile süslenmiş, Osmanlı döneminde ise sade bırakılmıştır. Pencere alınlıklarının çini ile süslendiği tek yapı 1. İzzeddin Keykavus türbesinin kuzey cephesine açılmış olan pencerelerdir. Pencerelerin çevresinde taş süsleme Burucerdi ve Şeyh Hasan Bey türbelerinde bulunmaktadır. Cephelerde mazgal pencere, 1. İzzeddin Keykavus, Ahi Emir ve Şeyh Erzurumi Türbelerinde kullanılmıştır. Bunun dışında mazgal pencere, iki katlı olan Şeyh Hasan Bey, Ahi Emir ve Şeyh Çoban türbelerinin cenazelik katlarına açılmıştır. Şeyh Hasan Bey, Şeyh Çoban, Şemseddin Sivasi ve Süt Evliyası türbelerinin kasnaklarına pencereler açılmıştır. Üst örtünün kasnağa oturduğu 1. İzzeddin Keykavus ve Akbaş Sultan türbelerinin kasnakları sağır bırakılmıştır.

Sivas'ta inşa edilmiş türbelerin hiç birinde kapılar orijinal değildir. Ahşaptan ve metalden yapılan kapıların hiçbir sanat değeri yoktur. Ancak, Ahi Emir Kümbetinin mukarnas kavsaralı giriş kapısının benzerlerini Ahlat Şeyh Necmettin Kümbetinin girişinde, Ahlat Usta Şagird ve Ahlat Keşiş Kümbetlerinin pencerelerinde görüyoruz.

2.4. KUBBE GEÇİŞ ELEMANLARI

Sivas türbelerinde, prizmatik gövdeden üst örtüye geçişte dört farklı geçiş elemanı uygulanmıştır:

Sivas türbelerinde, Türk üçgeni; 1. İzzeddin Keykubat, Muzafferüddin Burucerdî, Gündük Minare, Süt Evliyası, tromp; sadece Şeyh Çoban Türbesinde; pendentif; Akbaş Sultan ve İncili Hanım Türbelerinde uygulanmıştır. Şeyh Erzurumi Türbesinde ise üçgenli kuşakla üst örtüye geçilmiştir. Yapının geçiş ögesinin orijinaline uygun olarak yapıldığını düşünerek eserin tarihlendirmesini bu doğrultuda yapılmıştır. Anadolu'da üçgenli kuşağın en erken örneği 1333-34 tarihli İznik Hacı Özbek Cami'dir. İznik Yeşil Camii (1378), Bursa Yıldırım Bayezit Camii (1390), Milas Firuz Bey Camii (1396), İznik Yakup Çelebi İmaretî (14. yy. ikinci yarısı), Bursa Aynalı Camii (14. yy. ikinci yarısı), Bursa Timurtaş Paşa Camii (14. yy. ikinci yarısı), Bursa Bedreddin Camii (1443), gibi yapılar da üst örtüye, üçgenli kuşakla geçilen diğer eserlerden bazılarıdır.³³⁷ Anadolu'da üçgenli kuşağın diğer örneklerine bakarak 14. yy.'ın son çeyreği ile 15. yy.'ın ilk yarısı arasında inşa edildiğini düşünmekteyiz.

⁽³³⁷⁾ Afife Batur, **Osmanlı Camilerinde Örtü Ve Geçiş Ögeleri**, İstanbul, 1980, s.2, 3, 12, 19, 21, 23, 25.

2.5. ÜST ÖRTÜ

Sivas il merkezinde mevcut olan türbelerin ziyaretçi katlarında üç farklı üst örtü kullanılmıştır.

Abdülvehab Gazi, İncili Hanım, Kadı Burhaneddin, Türbeleri ile Şemseddin Sivasi Türbesinin orta mekanı kubbe ile örtülmüştür. Ayrıca, Şeyh Çoban Türbesinin cenazelik katının üst örtüsü kubbedir.

Yapının dışarıda külah, içeride kubbe ile örtülü toplam altı adet türbe mevcuttur. Süt Evliyası, Akbaş Sultan ve Şeyh Çoban Türbeleri, dışarıda sekizgen kasnağa oturtulmuş külah, içeride ise kubbe ile örtülüdür. 1. İzzeddin Keykavus Türbesi, dışarıda Anadolu'da pek sık rastlanmayan ongen kasnak üzerine oturtulmuş külah, içeride ise yarım daire biçimindeki kubbe ile örtülmüştür. Gündük Minare Türbesi ise, dışarıda külah, ince on altıgen kasnağa oturan büyük üçgenler üzerindeki tambura oturmaktadır. Türbenin içinde üst örtü yine kubbedir. Tambura geçerken kullanılan Türk üçgenlerinin aynısı Karamanoğulları Beyliğine ait Konya Has Bey Darülhuffazı'nda (1421) ve Akşehir Seyit Mahmut Hayrani Türbesinin (1409-10) silindirik kaideden dilimli gövdeye geçerken kullanılmıştır. Bu da bize üst örtü de üçgen kullanımının Beylikler döneminde daha çok tercih edildiğini göstermektedir. Ahi Emir Ahmet Türbesinin üst örtüsü, Selçuklu geleneğine daha yakın bir formda yapılmıştır. Prizmatik gövdeden kasnak kullanılmadan külaha geçilmiştir. Türbenin içerisi, basık kubbe ile örtülmüştür.

Şemseddin Sivasi Türbesinin içeride, kubbeli orta mekanının doğusunda aynalı tonoz, batısında tekne tonoz, ikinci bölüm beşik tonoz ile örtülüdür. Şeyh Hasan Bey (Gündük Minare) Türbesinin cenazelik katı haçvari planlıdır. Haçın dört köşesi sivri tonoz ile ortası çapraz tonoz ile örtülmüştür. Ahi Emir Türbesinin de cenazelik katı haçvari planlıdır ve tonoz örtülüdür.

Buruciye Medresesinin içinde yer alan Muzafferüddin Burucerdî Türbesi, içeriden kubbe dıştan kırma çatı; Şemseddin Sivasi Türbesi de kubbeli orta mekanının iki yanda tonoz dışarıdan kırma çatı ile örtülüdür. Her iki yapıya da kırma çatı, geçirdikleri onarımlar sonrasında yapılmıştır.

2.6. SÜSLEME

Türbelerde, çini, tuğla, taş, alçı, kalemşi ve metal olmak üzere altı tane süsleme çeşidi uygulanmıştır.

2.6.1. Çini Süsleme

Çini süslemenin en zengin olduğu türbe 1. İzzeddin Keykavus Türbesidir. Yapının hem içinde hem de dışında çini süsleme yapılmıştır. Türbenin, kuzey cephe düzeninin aynısı, Türkistan'da Köhne Ürgenç'te ki, Fahrettin Razi Kümbetinin (1210) karşımıza çıkmaktadır. Üçlü pencere ve alınlıkları, cepheyi saran ters "U" şeklindeki yazı kuşağı, firuze renkli çini ve tuğla süslemeleri, 1. İzzeddin Keykavus Türbesi ile büyük benzerlik göstermektedir. Yine kuzey cephesindeki düzenlemenin bir benzeri, 1417-1420 tarihinde Semerkant'ta inşa edilmiş olan Uluğ Bey Medresesinde, öğrenci odalarının girişlerinde karşımıza çıkmaktadır. Sırlı tuğlanın istiflenmesi ile elde edilmiş geometrik şekiller ve giriş cephelerindeki düzenlemeler 1. İzzeddin Keykavus Türbesi ile hemen hemen aynıdır. Bu da bize Selçuklu geleneğinin Anadolu dışında, 15.yy.da hala devam ettiğini göstermektedir. İçeride ise sandukaların üzerlerinde sır altı tekniğinde yapılmış çiniler bulunmaktadır.

Muzafferüddin Burucerdî Türbesinin içinde, zeminden 2.5. m. sonra çini panolar halinde çini kitabe dört duvarı dolanmaktadır. Kubbeye geçiş elemanları, sır altı tekniğinde yapılmış lacivert , siyah ve beyaz renkli, geometrik kompozisyonlu çini parçalarıyla, kubbe ise firuze renkli, sırlı tuğlarla süslenmiştir.

Çininin kullanıldığı diğer bir eser Hasan Bey (Güdük Minare) Türbesidir. On altıgen, ince kasnakta ve tamburda beyaz ve mavi renkli çiniler ile geometrik kompozisyonlar oluşturulmuştur.

Çininin kullanıldığı son yapı Abdülvehab Gazi Türbesinin sandukasıdır. Sandukanın üzerinde, firuze renkli altıgen ve dikdörtgen şeklinde plaka çiniler mevcuttur. Şerare Yetkin, sanduka üzerindeki çinilerin bir Selçuklu sayrından getirildiği düşünmektedir.⁽³³⁸⁾

Sivas türbelerinde bulunan çini süslemelere bakıldığında geometrik kompozisyonlar (altı, on, on iki kollu yıldız, geçmeler, eşkenar dörtgen) ve kitabelerin yazıldığı panolar ağırlıktadır. Bunun yanında Muzafferüddin Burucerdi Türbesinde görüldüğü gibi rumi motifine de yer verilmiştir. Genel olarak firuze, mavi ve beyaz renkler tercih edilmiştir. Muzafferüddin Burucerdi Türbesinde ayrıca siyah, lacivert ve patlıcan moru kullanılmıştır.

2.6.2. Tuğla Süsleme

Tuğlanın, değişik şekillerde istiflenmesiyle oluşan süslemeler, Sivas'ta iki türbeye uygulanmıştır. 1. İzzeddin Keykavus Türbesinin kuzey cephesinde ve kasnağında çarkıfelek, gamalı haç, altı, on kolu yıldız ve geometrik geçme motifleri tuğla ile yapılmıştır.

Güçük Minare Türbesinin dış cephesinde ise eşkenar dörtgenler ve gamalı haç motifleri istiflenmiştir. Prizmatik gövdede ki tuğlalardan oluşan “eşkenar dörtgen” kompozisyonlar, Büyük Selçuklu yapılarından Zevvare Mescid-i Cuma'sının (1135) kubbesinde ve Damgan Minaresinde (1058), Kümbet-i Surh'un (Kırmızı) (1147) köşe kulelerinde ve Konya Sırçalı Medrese duvarlarında (Çizim 41) bulunmaktadır.⁽³³⁹⁾

⁽³³⁸⁾ Can Hersek, “Fetihten Osmanlı Dönemine kadar Sivas Şehri Anıtları”, Gazi Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1993, s.270.

⁽³³⁹⁾ Oktay Aslanapa, **Türk Sanatı**, İstanbul, 1997, s.65- 69-81.

Tambur üzerinde, sırlı tuğlalardan yapılmış olan gamalı haç motifleri, 1.İzzeddin Keykavus Türbesinin kasnağına, 1. ve 2. Karagan (Harrekan) Kümbetlerinin sağır kemer alınlıklarına da uygulanmıştır. Sivas türbelerinde tuğla süslemeler Selçuklu ve Beylikler dönemlerine ait olduğu için motiflerde Büyük Selçuklu etkileri görülmektedir.

2.6.3. Taş Süsleme

Taş malzeme, süsleme bakımından Sivas türbelerinde yoğun olarak kullanılmamıştır. Taş süslemenin en çok kullanıldığı yapı Muzaffer Burucerci Türbesidir. Medrese portalı, küçültülmüş olarak batı cephesindeki pencere bordürlerle çerçevelenmiştir.

1. İzzeddin Keykavus Türbesinin güney cephesindeki, batı penceresinin kavsarası istiridye biçimindedir. Pencerenin etrafında rumilerden oluşan bitkisel motif dolanmaktadır. Rumi motifi yine Numan Efendi Kabristanının da pencere alınlıkları üzerindeki kitabeler de karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca kabristanının taş suluğu diğer süsleme unsurudur.

Ahi Emir türbesinin külah altındaki yazı kuşağı yer alan diğer yapıları; Aksaray Bekar köyü Bekar Sultan, Karaman Alaaddin Ali Bey, Divriği Sitte Melik, Kayseri Hunad Hatun, Kayseri Han Cami, Kayseri Gevher Nesibe, Konya 2. Kılıç Arslan türbeleridir.

Şeyh Çoban Türbesinin doğu ve kuzey cephelerinde rumi ve yıldız motifli küçük devşirme taş parçaları yer almaktadır.

Şemseddin Sivasi Türbesinin güney doğu köşesinde eksenden kırılmış geometrik motifli rozet oyulmuştur. Ayrıca Şeyh Erzurumi Türbesinin 1988 yılına ait fotoğraflarında yıldız ve geçmelerden oluşan kırık taş parçaları

görülmektedir. Ancak yapılan onarım sırasında bu taşlar yapıya eklenilmemiştir.

Türbelerde yer alan mezar taşlarının hepsi basit, sülüs hat ile yazılmıştır. Ancak, süsleme açısından 1. İzzeddin Keykavus Türbesinin kuzey-doğu köşesindeki mezar taşı, üzerindeki geometrik süslemeleri ile diğerlerinden ayrılmaktadır.

2.6.4. Açı Süsleme

Açı malzeme yalnızca 1. İzzeddin Keykavus Türbesinin mihrabında ve Süt Evliyası Türbesinin kubbe göbeği ile kasnaktaki hafifletme kemerlerinde kullanılmıştır. 1. İzzeddin Keykavus Türbe mihrabının etrafı geometrik geçme ve yıldızlardan oluşan kompozisyonlarla çerçevelenmiştir. Süt Evliyası Türbesinde ise kubbe göbeğine stilize palmet yaprakları, hafifletme kemerlerinin uçlarına akantus yaprakları yapılmıştır.

2.6.5. Kalemîşi Süsleme

Kalemîşi süslemeler 1. İzzeddin Keykavus Türbesinin mihrap kavsarasının içerisine ve Abdülvehab Gazi Türbesinin kubbesine yapılmıştır. 1. İzzeddin Keykavus Türbesinin mihrap kavsarasının içinde, iki yana açılmış perdenin ortasında yanan kandil motifi vardır. Abdülvehab Gazi Türbesinin kubbesindeki kalemîşi süslemeler yenilenmiştir.

2.6.6. Metal Süsleme

Metalden yapılmış olan Şeyh Çoban Türbesinin alemleri üzerinde “Allah” ve “Muhammed” yazmaktadır. Ancak alemler orijinal değildir. Bu alemler dışında metal malzemeden, başka süsleme örneği mevcut değildir.

	İnşa Tarihi								Plan				Malzeme			Üst Örtü			G.Elemanları				Süsleme													
	12.yy.	13.yy.	14.yy.	15.yy.	16.yy.	17.yy.	18.yy.	19.yy.	20.yy.	Kare	Dikdörtgen	Polygonal	Ayaklı Türbeler	Münferit	Kesme Taş	Moloz Taş	Tuğla	Kerpiç	Kubbe	Düz Tavanlı Kırmı Çatı	Tonoz	İçte Kubbe Dışta Külah	Üçgenli Kuşak	Tromp	Pandatif	Direk Geçilme	Türk Üçgeni	Çini	Tuğla	Alçı	Ahşap	Metal	Taş	Kalem İş		
Abdülvehab Gazi Türbesi																																				
1. İzzeddin Keykavus Türbesi																																				
Burucerdî Türbesi																																				
Güdlük Minare Türbesi																																				
Ahi Emir Türbesi																																				
Şeyh Çoban Türbesi																																				
Şeyh Erzurumî Türbesi																																				
Şemseddin Sivasi Türbesi																																				
Nurman Efendi Türbesi																																				
İncilli Hanım Türbesi																																				
Akbağ Sultan Türbesi																																				
Abdülvehab Gazi Türbesinin Yakınındaki 1. Türbe Kalıntısı																																				
Abdülvehab Gazi Türbesinin Yakınındaki 2. Türbe Kalıntısı																																				
Süt Evliyası Türbesi																																				
Hoca İmam Mesici Türbesi																																				

DEĞERLENDİRME TABLOSU 1

3. SONUÇ

Araştırmanın sonucunda Sivas il merkezinde tescillenmiş ve koruma altına alınmış günümüze ulaşan toplam on beş adet türbe mevcuttur. Kaynaklarda adı geçen bir çok türbe, bakımsızlıktan ve tahribatlardan dolayı zaman içerisinde yok olmuştur. Bu eserler; Selçuklu, Eretna ve Osmanlı dönemlerinden kalmıştır. Selçuklu ve Eretna Beyliği dönemlerinden kalan yapılar, Büyük Selçuklu geleneğinde yapılmış süslemelerinden dolayı şehir merkezindeki diğer türbelerden ayrılmaktadır. Selçuklu döneminden iki, Eretna Beyliği döneminden dört, Osmanlı döneminden dokuz türbe günümüze ulaşabilmiştir. Türbelerden beş tanesi kare plan, iki tanesi dikdörtgen plan, iki tanesi poligonal plan, üç tanesi ayaklı türbe, iki tanesi Tiünferit planda inşa edilmiştir. Sivas'ta en eski eser Selçuklu Dönemine ait 1217 tarihli 1. İzzeddin Keykavus Türbesidir. En geç tarihli eser ise 20. yy.a tarihlendirdiğimiz Osmanlı Döneminde inşa edilen Süt Evliyası Türbesidir. Üst örtüdeki ongen kasnağı ile hem Anadolu'da hem de Sivas'taki tek örnektir.

1. İzzeddin Keykavus, Burcerdi ve Gündük Minare türbeleri, çini tezyinat açısından dönemin dış cephe üslubuna uygun olarak yapılmışlardır. 1. İzzeddin Keykavus Türbesinin güney cepheye ve kasnağa yapılan çini mozaik süslemeleri ile Sivas türbeleri arasında tezyinatın en yoğun kullanıldığı eserdir. Cephe formları ve kullanılan motiflerin benzerleri Büyük Selçuklu yapılarında da karşımıza çıkmaktadır. Bu da Büyük Selçuklu etkisinin 13. ve 14. yüzyılda hala devam ettiğini göstermektedir.

Eretna Beyliği Döneminde inşa edilmiş, Gündük Minare, Ahi Emir, Şeyh Erzurumi ve Şeyh Çoban Türbeleri genel kompozisyon bakımından birbirlerinden çok farklı yapılardır. Gündük Minare Türbesi iki kademeli gövdesi

ise Orta Asya geleneğinde inşa edilmiştir. Bu nedenle, Güdük Minare Türbesi, Anadolu'da bu plan örneğinin kullanıldığı nadir mezar anıtlarında birisidir. Ahi Emir Türbesi ise Ahlat'taki benzer planda inşa edilmiş diğer örneklere bakarak erken dönem yapılarına benzemektedir. şeyh Erzurumi ve şeyh oban Türbeleri ise plan ve süsleme olarak yalın bir kompozisyon oluşturmaktadır. Ancak kare plan ve üst örtüde kubbe uygulamaları ile Osmanlı dönemi türbelerine benzeyen yapıların kriptâ bölümlerinin olması Selçuklu geleneğinin devam ettiğinin bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Sivas'ta bu döneme ait mezar anıtları, Kayseri, Konya, Erzurum, Ahlat ve Amasya'da bulunan türbeler ile benzerlik ve paralellik göstermektedir.

Osmanlı dönemine ait Numan Efendi Kabristanı, Abdülvehap Gazi Türbesi Yakınındaki Birinci Türbe Kalıntısı, Abdülvehap Gazi Türbesi Yakınındaki İkinci Türbe Kalıntısı, şemseddin Sivasi, Akbaş Sultan ve Süt Evliyası Türbeleri ise Selçuklu ve Beylikler Dönemlerinde inşa edilen görkemli yapılara göre plan ve süsleme bakımından daha sade eserlerdir. Bunda, Sivas'ın Selçuklu devrinde önemli yerleşim ve ticaret merkezi olmasının; Osmanlı Dönemin ise eski önemini yitirmesinin büyük rolü olduğunu düşünmekteyiz.

KAYNAKÇA

- ACUN, Hakkı; “Yozgat Yöresindeki İki Plan Türünde Dört Türbe Örneği”, **Hacettepe Üniversitesi Sosyal Ve İdari Bilimler Fakültesi Beşeri Bilimler Dergisi, Özel Sayısı**, Ankara, 1980,
- ACUN, Hakkı; ”Sivas Ve Çevresindeki Tarihi Eserlerin Listesi”, **Vakıflar Dergisi**, sayı XX, 1988. s. 183-220.
- ACUN, Hakkı; “Eyüp’ten Ejderli Bir Taş Suluk”, **Eyüp Sultan Sempozyumu, Eyüp Belediyesi Kültür Ve Turizm Müdürlüğü**, İstanbul, 2000, s.198-201.
- ACUN, Hakkı; “Yolların Kesiştiği Şehir Sivas” , **Cumhuriyetin 80. Yılında Sivas Sempozyumu Bildirileri**, 15-17 Mayıs 2003, s.23-29.
- ACUN, Hakkı; **Tüm Yönleri İle Çapanoğulları Ve Eserleri**, Ankara, 2005.
- Ahmet Eflaki; **Ariflerin Menkıbeleri**, çev. Tahsin Yazısı.
- AKGÜL, Nakış; “Anadolu Selçuklu Dönemi Mimarisinde Sırlı Kaplama Kullanımı”, Hacettepe Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2000.
- AKOK, Mahmut; “Sivas’ta Buruciye Medresesi Rölevesi”, **Türk Arkeoloji Dergisi**, XVII–II, 1968, s. 5-38.
- ALEV, Sibel, KÖKÜZ Yakup; “Numan Efendi Kütüphanesi Ve Yılanlı Baba”, **Revak Dergisi**, 2001, s.272-281.
- ANDREASYAN, Hrand D.; “Polonyalı Simeon’un Seyehatnamesi”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları**, 1073, 1964.
- ARSEVEN, C.A.; **Türk Sanatı**, İstanbul, 1955,
- ARIK, Oluş, **Erken Devir Anadolu-Türk Mimarisinde Türbe Biçimleri** Ankara, 1969.
- ASLANAPA, Oktay **Türk Sanatı** İstanbul, 1997.
- AYDUSLU, Nevin; “Sivas Selçuklu Dönemi Yapılarında Çini Mozaik”, Atatürk Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 1997.
- BARAN,M., **Ahi Emir Ahmed**, Ankara, 1991,
- BARIŞTA, Örcün H.; **İstanbul Çeşmeleri**, Ankara, 1992.
- BAŞEL, Fahrettin; **Sivas Bülteni**, Sivas, 1935.

- BAYAT, Ali Haydar; “Anadolu’da Selçuklu dönemi Darüşşifaları Üzerine Toplu Değerlendirme”, **1. Uluslararası Selçuklu Kültür Ve Medeniyeti Kongresi**, 2001,
- BERCHEM, Max Van, Halil Ethem Bey; **Sivas-Divriği Korpusu**, Kahire, 1917.
- BİLGİT, Burhan; **Sivas Anıt Mezarları**, Ankara, 1993.
- BOZER, Rüstem; “Amasya Ve Çevresinde Erken Osmanlı Dönemine Ait Üç Ahşap Kapı”, **Osmanlı**, sayı II, Ankara, 1999, s.285-293.
- Cansever, Turgut; **İslam’da Şehir Mimari**, İstanbul, 1997.
- CEYLAN, Oğuz; **Sur Ve Kaleleri İle Tarihte Sivas**, Sivas, 1996.
- CİRTİL, Saim; “Ertana Beyliği Mimarisi”, Selçuk Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 2001.
- ÇETİNTAŞ, Sedat; **Sivas Darüşşifası**, İstanbul, 1953.
- ÇORUHLU, Yaşar; **Erken Devir Türk Sanatının ABC’si**, İstanbul, 1998.
- ÇORUHLU, Yaşar; “Kurgan Ve Çadır (Yurt)’dan Kümbet Ve Türbeye Geçiş”, **Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü Ve İnsan Hayatında Etkilileri Sempozyumu**, 1999, s. 47-63.
- DAŞ, Ertan; “Erken Osmanlı Dönemi Türbeleri (1300-1500)”, Yayınlanmış Doktora Tezi, 2003.
- DEMİR, Necati, ÖZEN, Kutlu; **Abdülvehaab Hazretleri ve Gaza Arkadaşları** (Sivas, 1996).
- DEMİREL, Ömer; **Sivas Şehir Hayatında Vakıfların Rolü** Ankara, 2000.
- DEMİREL, Ömer; “Sivas’ın Timur Tarafından Zaptı Ve Yağmalanması”, **Cumhuriyetin 80. Yılında Sivas Sempozyumu Bildirileri**, 15-17 Mayıs, 2003.
- DEMİRÖREN, Rabia; **Sivas Tarihi**, Sivas, 1959.
- DENİZCİ, Aynur; “Ahlat Kümbetlerinde Süsleme”, Marmara Üniversitesi Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi 1994.
- DENİZLİ, Hikmet; **Sivas Tarihi Ve Anıtları**, Ankara, 1998.
- DUPRE, A.; **1807, 1808, 1809 Yıllarında İran’a Seyahatler**, Paris, 1891.
- DEVELLİOĞLU, Ferit; **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat**, Ankara, 1999.

- ERSOY, B: "Sivas Türbeleri"; **Kültür Ve Sanat** Sivas Özel Sayısı, sayı 6, 1990, s. 15-22.
- Evliya Çelebi; **Evliya Çelebi Seyehatnamesi 3-4**, İstanbul, 1986.
- FONTANIER, V.; **Doğu'ya Seyahatler 1**, Paris, 1829.
- GABRIEL, A.; **Monuments Turcs d'Anatolie, 2**, Paris, 1931.
- GÖDE, Kemal; "Eratnalılar Devri (1327-1381) Zaviye- Kümbetleri", **İslam Dünyasında Mezarlıklar Ve Defin Gelenekleri**, 1996. s. 33-38.
- HERSEK, Can; "Fetihten Osmanlı Dönemine kadar Sivas Şehri Anıtları", Gazi Üniversitesi, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 1993.
- Kayseri Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurul Kararı; 1994.
- Kayseri Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurul Kararı; 1995.
- Kayseri Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurul Kararı; 1996.
- Kayseri Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Kararı; 29.01.2004.
- KILCI, Ali; "Türkiye'deki XIV ve XV Yüzyıllara Ait Baldaken Tarzı Denen Türbeler, Ankara Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1992.
- KOCABIYIK, Seyfuullah; "Sivas'ta Selçuklu Medreselerinde Yer Alan Kitabeler", Erciyes Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2002.
- KUBAN, Doğan; **Batıya Göçün Sanatsal Evreleri**, İstanbul, 1993.
- KUR'AN-I KERİM; **Mutaffifin Suresi, 22-26. Ayetler**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2000.
- KUŞ, Ahmet - DUVARCI, İbrahim - ŞİMŞEK, Feyzi; **Konya Ve İlçelerindeki Selçuklu Eserleri Fotoğraf Albümü**, Konya, 2004.
- MOLTKE, H. Von; **Türkiye Mektupları**, çev. Hayrullah Örs, İstanbul, 1995.
- MAHİROĞLU, Adnan; **Seyyahların Gözüyle Sivas**, İstanbul, 2001.
- ORMAN, İsmail; "İstanbul'daki XVI. Yüzyıl Türbelerinin Çini Süsleme Programları", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1999.
- ÖNEY, Gönül; **Beylikler Devri Sanatı, XIV-XV. yy. (1300-1453)**, Ankara, 1989.
- ÖNGE, Yılmaz; "Anadolu'nun Bazı İslami Yapılarındaki Alemler Hakkında", **1. Milletlerarası Türkoloji Kongresi Tebliğler, 3**, (1979).

- ÖNKAL, Hakkı; **Tire Türbeleri**, Ankara, 1991.
- ÖNKAL, Hakkı; **Anadolu Selçuklu Türbeleri**, Ankara, 1996.
- ÖKSE, A. Tuba; "Sivas İli 1992 Yüzey Araştırması", **XI. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, 1993, s.243-58.
- ÖRNEK, S.Veysi; **Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki**, Ankara, 1966.
- ÖZEN, Kutlu; **Sivas Efsaneleri**, Sivas, 2001.
- ÖZEN, Kutlu; **Sivas ve Divriği Yöresindeki Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak Yerleri**, Sivas, 1996.
- PARMAKSIZOĞLU, İsmet; **İbn-i Batuta'dan Seçmeler**, 1000 Temel Eser Ankara, 1970.
- POUJOULAT, B.; **Küçük Asya'ya Seyahat**, Paris, 1840.
- Sivas Müzesi Tescil Defteri
- SÖZEN, Metin - Tanyeli, Uğur; **Sanat Kavram Ve Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, 1986.
- TAŞDEMİR, Serap, KALAFAT, Yaşar; "Sivas Yöresi Türk Halk Kültüründe Türbeler Etrafında Oluşmuş İnançlar", **Cumhuriyetin 80. yılında Sivas Sempozyumu**, 2003, s. 493-505.
- TURAN, Osman; "Selçuklular Zamanında Sivas Şehri", **Ankara Üni. D.T.C.F. Dergisi**, sayı IX, Aralık, 1951, s. 452-481.
- TURAN, Osman; **Selçuklular Zamanında Türkiye**, İstanbul, 1993.
- TURANİ, Adnan; **Sanat Terimleri Sözlüğü**, 1966.
- TUNCER, O.C.; "Sivas 1.İzzeddin Keykavus Şifahanesi Üzerine Üç Not", **Sanat Tarihi Yıllığı**, sayı XI, 1982, s.165-175.
- TUNCER, Orhan Cezmi; **Anadolu Kümbetleri 1,2,3**, Ankara, 1986.
- TUNCER, Orhan Cezmi; "Sivas Sütevliya Kümbeti", **Vakıflar Dergisi**, 22, 1991, s. 89-98.
- UZUNÇARŞILI, İ.Hakkı, UZLUK, R.Nafiz; **Sivas Şehri**, İstanbul, 1928.
- UZUNÇARŞILI, İ.H., UZLUK, R.Nafiz; **Sivas Şehri**, çev. Recep Toparlı, Sivas 1997.
- ÜNAL, H.R.; "Az Tanınan Ve Bilinmeyen Doğu Anadolu Kümbetleri Hakkında Notlar", **Vakıflar Dergisi**, sayı 2, 1976, s. 121-163.

M. ÜÇER; "Sivas'ta Ahi Emir Ahmet Kümbeti Ve Halk İnançlarındaki Yeri", **Türk Folkloru Araştırmaları**, sayı 1, 1986, s.169-176.

ÜÇER, Müjgan; "Sivas Efsanelerinde Ve Binalarında Yaşayan Tarih", **Revak Dergisi** Sivas, 2001, s.57-63.

Vakıflar Genel Müdürlüğünün Onarım Raporu; 1962.

Vakıf Eski Eser Fişi, 1969.

Vakıf Eski Eser Fişi, 21 05 2003.

Vakıf Eski Eser Fişi, 16 04 2004.

Vakıf Eski Eser Fişi, 29 04 2005.

Vakıflar Genel Müdürlüğü, Vakıf Eski Eser Fişi (Ankara, 05.08.1991).

Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yapılması düşünülen onarım raporu, 19 08 1993.

YETKİN, Şerare; **Anadolu'da Türk Çini Sanatının Gelişmesi**, İstanbul, 1972.

YİNANÇ, Refet; "Sivas Abideleri Ve Vakıfları", **Vakıflar Dergisi**, sayı 22, 1991, s.17-24.

EKLER

16 04 2005 tarihli yapılan inceleme sonrasında, Vakıflar Genel Müdürlüğüne ait zemin etüt raporu şöyledir:

- 1- Her iki kuyuda da, ter altı suyuna rastlanmamıştır.
- 2- Her iki kuyuda da yapılan gözlemler neticesinde, yaklaşık 4.50 m.'den itibaren oldukça sıkı ve sağlam bir kayalık zemine girilmiş olması, bu zeminin yer altı suyu taşınması yada içermesi bakımından uygun özelliklerde olmaması sebebiyle Gündük Minare yapısında izlenen oturma yada başka nedenden kaynaklanan çatlak ve açılmalarının oluşum nedeni yer altı suyu değildir.
- 3- Bununla beraber, Gündük Minare yapısının hemen yanında yapılmış duvarlarında ve bahçe olarak adlandırılabilir alanlarda su izleri, nemlenme ve rutubet yoğun şekilde gözlemlenmiştir.
- 4- Yapının etrafında yapılabilecek bir drenajlama ile su ile olası irtibatı ortadan kaldırılabilir. Bunun için yapılacak drenaj kazısının yapı temel taban kodu yada daha alt seviyeden, drenflex boruları ile yapılması yeterli olacaktır.
- 5- Bununla beraber yapı etrafı yeniden çevre düzenlemesi yapılması, etrafındaki yeşil alanların eğim yönlerinin yüzey sularını yapıdan uzağa götürecek şekilde bombe verilmesi kısmen de olsa yüzey sularını uzak tutacaktır.
- 6- Yapıda gözlene oturma kökenli çatlak ve açılmaların, binanın özellikle üst kesimlerindeki eğimli yüzeylerin deformasyona uğraması ve bu nedenle kubbe kısmının yükünün kenarlara farklı oranlarda iletilmesine ve bu nedenle de çatlamların meydana gelmiş olabileceği ihtimali de göz önünde bulundurularak bu konuyla ilgili disiplinlerin de değerlendirilmelere alınması tavsiye edilir.

¹ 29 04 2005 tarihli yapılan inceleme sonrasında, Vakıflar Genel Müdürlüğüne ait restorasyon raporu şöyledir:

- “1- Mevcut külah şekli korunarak kurşun külah değiştirilecektir. (Bu işlem esnasında taş külahın durumu tespit edilecek, bozulan yerleri değiştirilecektir.)
- 2- Silindir gövde üzerinde, külah altı silme altında mai sırlı çiniler mevcut örneklerine göre orijinal malzemesine ile tamamlanacaktır.
- 3- Silindir gövde ile 7/8 ler arasındaki düz 0.69’lik dış eğimli yonu taşı uygulanarak suyun bu kısımda yoğunlaşması engellenecektir.
- 4- Silindir gövde ve 7/8 lerde tuğlalardan alınan örnekler laboratuarda incelenmiş olup, mevcut sıva bileşeni tespit edilmiştir. Bozulan tuğlalar aynı malzemesi ile değiştirilecektir. Onarım sırasında tuğlalara paraloit B72 malzemesi uygulanacaktır.
- 5- Taş yüzeyler elle temizlenecektir.
- 6- Kümbet girişine projesinde gösterildiği şekilde yonutaşı basamak yapılacaktır.
- 7- Kümbetin kare planlı bölümünde güney-doğu ve güney-batı köşelerine sütunçeler yapılacaktır.
- 8- Eserin iç mekanında tuğla yüzeylerdeki sıvalar raspa edilecek, hidrolik kireç taşı ile sıva yapılacaktır.
- 9- İç mekanda kesme taş yüzeylerde bozulan kısımlar taş tozu ile tamamlanacak ve yüzeyler elle temizlenecektir.
- 10- Koruyucu ahşap pencere doğraması yapılacaktır.
- 11- Koruyucu klasik geçmeli demir parmaklık (16/12) yapılacaktır.
- 12- Türbe ve kriptaya demir giriş kapıları yapılacaktır.
- 13- Kriptada çapraz tonozda çimento harçlı sıvalar raspa edilecektir.
- 14- Kriptada bozulan mazgal pencereler taş tozu ile tamamlanacaktır.
- 15- Kripta zemin döşemesi 5 cm yonu taşı ile tamamlanacaktır.
- 16- Kripta mazgal pencerelerine koruyucu amaçlı tel takılacaktır.
- 17- Kripta zemin kotu ve döşemesi araştırma için kazı yapılacaktır.
- 18- Yapının çevresi 20 cm pvc delikli boru ile kapalı drenaj yapılacaktır. Temel tabanı kotunun tesbitine göre drenaj derinliği belirlenecek olup, drenaj yol kotundan aşağı kalması nedeniyle şehir şebekesine bağlanması uygun

olacak bir noktada bir kuyuda toplanarak , bu kuyudan şebekeye motopomp ile suyun iletilmesi sağlanacaktır.

19- Yapının çevresi çevresine 10 cm yonu taşı döşeme yapılacaktır.

20- Yapının kriptâ bölümünde 5 cm yonu taşı döşeme yapılacaktır.

21- Yapının çevresine ferfoje korkuluk yapılacaktır.

22- Sivas bayındırlık Ve İskan İl Müdürlüğü tarafından hazırlanan zemin etütü sonucu ve öneriler bölümünde zeminin çok sağlam olduğu ve yapıdaki çatlakların zemin oturmalarından kaynaklanmadığı belirtilmiştir.

Bu itibarla kuzey cephenin batı köşesindeki taşlardaki çatlaklara galvanizli tijlerle dikiş atılacaktır. Bunun için çatlaklar basınçlı hava ile temizlenecek ve taşların birbirine basarak yük aktarmasını sağlayacak kimyasal malzeme ile doldurulacaktır. Daha sonra çatlak bulunan taşlar yanlarındaki taşlara ankraj edilecek şekilde delinerek, SİS LOKSET kartuşları açılan yuvalara yerleştirilecektir. 18 cm çaplı galvaniz tijler döndürülerek SİS LOKSET kartuşların patlaması ve galvanizli tijlerin sarması sağlanacaktır. Uygulama başlangıcından çatlaklara doğru harç alınmalı ve delgi işlemi sırasında çıkan taş tozu ile kimyasal bağlayıcı karışımı, çatlaklara ve derz aralarına doldurulmalıdır. Böylelikle taşların birbirine ankre edilerek yatay yüklerin birbirine aktarılması sağlanmış olacaktır.

23- Batı cephesinde oluşan derz boşalmaları hidrolik kireç esaslı harçla doldurulacaktır.

24- Yapının pencere aynalıkları ile giriş kapısı lentosun da oluşan çatlaklar ile tuğlalar arasında oluşan çatlaklar hidrolik kireç esanslı harçla doldurulacaktır”.

Sivas ilk çağlardan beri önemli yerleşim merkezlerinden birisidir. Orta çağ kentlerinin ortak özelliği olan şehrin etrafının surlarla çevrilmesi Sivas içinde geçerlidir. Sivas’ın iki iç kale etrafında, sağlam surlarla çevrili olduğu bilinmektedir. Şehir, Kale-i Cedit ve Kale-i Atik denilen hisarların etrafına kurulmuştur. (Harita 2) Selçuklular döneminde şehir kuzey-batı güney-batı istikametine doğru yarım ay şeklinde gelişmiştir. Osmanlı dönemine gelince şehir merkezi Cami-i Kebir’in doğusuna doğru gelişim daha ağırlık kazanmıştır. Camiler, tekkeler, imaretler, çarşılar bu bölgede yoğunluk

kazanınca bu yapılara baēlı olarak türbeler de aynı Şekilde bu bölge de yoēunlaŐmıŐtır.

ÖZET

ŞİREN, Aslı. Sivas İl Merkezinde Türk Devri Türbe Mimarisi. Master Tezi. ANKARA. 2007.

Türbe, İslam dünyasında Türkler tarafından yaygınlaştırılan bir yapı türüdür. Toprak anlamındaki Arapça “türb” kökünden gelen türbe kelimesi, mezar üzerine kurulan bina anlamında kullanılmıştır.

Anadolu’da bu yapı türüne ait Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı dönemlerinden günümüze birçok eser ulaşmıştır. Sivas, tarihin her döneminde ticaret yollarının kesiştiği önemli kavşak noktalarından birisi olmuştur. Sivas’ın Türk hakimiyetine girdikten sonra il merkezine yapılmış olan türbeler bu tezin konusunu oluşturmaktadır. İl merkezinde, günümüze ulaşılabilmiş olan türbelerin mimari ve sanat değerleri bakımından incelenmiştir. Özellikle Selçuklu döneminden kalan eserlerdeki mevcut çini süslemeler Türk çini sanatının en güzel örneklerini teşkil etmektedir.

Sivas’ta tescillenmiş ve koruma altına alınmış on altı türbe mevcuttur. Bu eserler; Selçuklu, Eretna ve Osmanlı dönemlerinden kalmıştır. Selçuklu geleneğinde yapılmış süslemelerinden dolayı şehir merkezindeki diğer türbelerden ayrılmaktadır. Selçuklu döneminden iki, Eretna Beyliği döneminden dört, Osmanlı döneminden sekiz türbe günümüze ulaşabilmiştir. Türbelerden beş tanesi kare planlı, iki tanesi dikdörtgen planlı, iki tanesi poligonal planlı, üç tanesi ayaklı türbe, iki tanesi münferit planlı olarak inşa edilmiştir. Türbelerden Abdülvehab Gazi (Cami) (14. yy), 1. İzzeddin Keykavus (Darüşşifa) (1219), Burucerdi (Medere) (1271) ve Hoca İmam (Mescidi)

(15. yy) Türbeleri, mevcut yapıların bünyesine bağlı olarak inşa edilmiştir. Eretna döneminden kalan Gündük Minare (1347) Türbesinin kuzey köşelerinde bulunan duvar kalıntılarından türbenin başka bir yapıya bitişik olarak inşa edilmiş olabileceği akla gelmektedir. Bu eserlerin dışında diğer türbeler her hangi bir yapıdan ayrı, bağımsız olarak inşa edilmişlerdir. Eserler, plan, süsleme, üst örtü, malzeme açılarından katalog bölümünde detaylı olarak incelenmiş, aynı dönemde Anadolu'daki benzer örnekleri ile karşılaştırılmıştır.

Kitabesi bulunan türbelerin kitabeleri okunmuş, tarihlendirme bu doğrultuda yapılmıştır. Kitabesi bulunmayan veya okunamayan eserlerin tarihlendirmeleri plan tipine, kullanılan malzemeye, süslemelere ve strüktüel elemanlara dayanarak yapılmıştır.

ANAHTAR SÖZCÜKLER

1. Sivas
2. Türbe
3. Çini
4. Selçuklu Dönemi
5. Osmanlı Dönemi

ABSTRACT

ŞİREN, Aslı. Tomb Architecture of Turkish Period in Provincial Center of Sivas. Master of Thesis. ANKARA. 2007.

Tomb, in Turkish “Türbe”, is a type of structure spread in the İslamic world by the Turkish. The origin of the word “Türbe” is the Arabic word “Türb” (soil) and the meaning of “Türbe” is a building settled on a grave.

In Anatolia today there are lots of tombs, belonging to Seljuk, Beylikler and Ottoman periods. Sivas, was one of the important crossroads of commerce throughout the history. The topic of Sivas, after the Turkish dominance of the region. Extant tombs of the provincial center have been investigated in architectural and artistic terms. Particularly present çini decoration Works of the remnants of Seljuk period are considered to be the best examples.

In Sivas there are sixteen registered tombs which are also under protection. They differ from other tombs which are situated in the city center due to their decorations based on Seljuk tradition. These monuments date back to Seljuk, Eretna and Ottoman times. Types of the extant tombs are as such: two tombs from Seljuk, four from Eretna Beyliği, eight from Ottoman period. Five of the tombs have square plan, two of the tombs have rectangular plans, other two tombs have polygonal plans, other three are legged tombs, other two tombs are constructed in separate plans. Abdülvehap Gazi (Mosque) Tomb (14 th century), 1. İzzeddin Keykavus (Darüşşifa) (1219), Burucerdî (Madrasah) (1271) and Hoca İmama (Mosque)

(15 th century) tombs were constructed dependent to the current structures. The wall remnants existing on the North corners of the Gügük Minare (1347) Tomb, extant from Eretna, connotes the tomb could have been constructed attached to another structure. The monuments plans, ornaments, covering, ingredients were investigated in detail in the catalog section, and compared with the similar examples of the same period in Anatolia.

Inscriptions of the tombs with inscriptions have been studied and used in the dating of these monuments. Dating of tombs without inscriptions on them have been done according to their plan type, ingredients, ornaments and structural features.

Key Words

1. Sivas
2. Tomb
3. Çini
4. Seljuk Period
5. Beylikler Period